

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Maj 2022, Shkup

Projekti: "Arritja e mbrojtjes së biodiversitetit përmes krijimit dhe menaxhimit efikas me zonat e mbrojtura dhe integrimi i biodiversitetit në planifikimin e përdorimit të tokës", financuar nga Fondi Global për Mjedisin (GEF), dhe zbatuar nga Programi për Mjedisin i Kombeve të Bashkuara (UNEP), Zyra Rajonale Vjenë dhe Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor në Maqedoninë e Veriut si partneri dhe përfituesi kryesor.

Tabela e Përmbajtjes

1. Përmbledhje ekzekutive	9
2. Hyrje	17
2.1. Sfondi Ligjor	18
2.1.1. Legjislacioni Kombëtar	18
2.1.2. Ligji për Shpalljen e Maleve të Sharrit Park Kombëtar	18
2.1.3. Marrëveshjet ndërkombëtare përkatëse	18
2.2. Parathënie	19
3. Përshkrimi i zonës	20
3.1. Informacioni i iërgjithshëm	20
3.1.1. Vendodhja gjeografike dhe kufijtë administrativë	20
3.1.2. Pronësia mbi tokën	21
3.2. Mjedisi jetësor	22
3.2.1. Gjeologjia dhe geomorfologjia.....	22
3.2.2. Hidrologjia.....	22
3.2.3. Klima	23
3.2.4. Dheu	23
3.2.5. Erozioni	23
3.2.6. Fauna.....	23
3.2.7. Flora	24
3.2.8. Habitatet	24
3.2.9. Ekosistemet.....	24
3.2.10. Peizazhet	25
3.3. Karakteristikat socio-ekonomike	26
3.3.1. Komunitetet dhe popullsitë lokale	26
3.3.2. Përdorimi i tokës	27
3.3.3. Infrastruktura dhe zhvillimi.....	32
3.3.4. Trashëgimia kulturore.....	35
3.3.5. Rekreacioni dhe turizmi	36
3.4. Vlerat e zonës.....	41
3.4.1. Llojet.....	41
3.4.2. Habitatet	66
3.4.3. Peizazhet dhe gjeologjia	67
3.5. Kërcënimet.....	67
3.6. Efektshmëria dhe efikasiteti i menaxhimit dhe kapacitetet menaxhuese	73

4. Strategjia	74
4.1. Vizioni.....	74
4.2. Objektivat.....	74
4.3. Kufijtë dhe zonimi	75
4.3.1. Kufijtë e jashtëm të propozuar të zonës së mbrojtur	75
4.3.2. Kufijtë e propozuar të zonimit të zonës së mbrojtur.....	78
4.3.3. Përcaktimet e Zonës, veprimtaritë e lejuara dhe të kufizuara	87
4.3.4. Kategorizimi i zonës me justifikimin	91
4.4. Programet e Menaxhimit.....	94
4.4.1. Ruajtja dhe monitorimi i trashëgimisë natyrore.....	94
4.4.2. Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore.....	95
4.4.3. Menaxhimi i habitateve dhe ekosistemeve.....	96
4.4.4. Menaxhimi i Trashëgimisë Kulturore.....	98
4.4.5. Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm.....	99
4.4.6. Zhvillimi Lokal.....	100
4.4.7. Informimi, rritja e ndërgjegjësimit dhe edukimi.....	101
4.4.8. Qeverisja, menaxhimi, organizimi i punës dhe financimi	102
5. Plani operativ.....	104
5.1. Ruajtja dhe monitorimi i trashëgimisë natyrore.....	105
5.1.1. Objektivat për trashëgiminë natyrore	105
5.1.2. Hartëzimi i llojeve kryesore	105
5.1.3. Masat mbrojtëse për llojet	107
5.1.4. Monitorimi i llojeve Kryesore.....	108
5.1.5. Kërkimi shkencor për vlera natyrore	112
5.1.6. Shkenca Qytetare/e Komunitetit për Monitorim	113
5.1.7. Vlerësimi i masave mbrojtëse për llojet dhe peizazhet	113
5.2. Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore.....	114
5.2.1. Përdorimi i qëndrueshëm i pyjeve.....	115
5.2.2. Përdorimi i qëndrueshëm i kullotave malore	116
5.2.3. Përdorimi i qëndrueshëm i tokës bujqësore në fshatrat përreth	119
5.2.4. Përdoimi i qëndrueshëm i bimëve dhe frutave të malit.....	120
5.2.5. Menaxhimi i qëndrueshëm i natyrës së egër	122
5.2.6. Përdorimi i qëndrueshëm i ujërave	123
5.2.7. Krijimi i Sistemit të Mbrojtjes së Pyjeve nga Zjarri	125
5.3. Menaxhimi i habitateve dhe ekosistemeve.....	126

5.3.1.	Hartëzimi i habitateve.....	126
5.3.2.	Masat e menaxhimit të habitatit në bazë të qëllimeve të mbrojtjes	127
5.3.3.	Monitorimi i habitateve	129
5.3.4.	Menaxhimi i të dhënave për vlerat natyrore.....	131
5.3.5.	Vlerësimi i masave mbrojtëse për habitatet	134
5.4.	Menaxhimi i trashëgimisë kulturore.....	134
5.4.1.	Masat për mirëmbajtjen e peizazheve tipike	134
5.4.2.	Masat për mirëmbajtjen e vlerave kulturore	135
5.5.	Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm.....	136
5.5.1.	Zhvillimi i strategjisë turistike të PK të Sharrit.....	136
5.5.2.	Sistemi i bashkëpunimit me aktorët lokalë dhe sektorin e turizmit.....	138
5.5.3.	Krijimi dhe mirëmbajtja e infrastrukturës për vizitorët.....	141
5.5.4.	Sistemi i menaxhimit të vizitorëve.....	144
5.6.	Zhvillimi lokal	147
5.6.1.	Struktura për financimin e zhvillimit Lokal	147
5.6.2.	Mirëmbajtja dhe përmirësimi i infrastrukturës dhe shërbimeve të përbashkëta 150	
5.6.3.	Mirëmbajtja dhe përshtatja e arkitekturës tradicionale	152
5.6.4.	Raportimi dhe monitorimi i urbanizimit	153
5.7.	Informacioni, rritja e ndërgjegjësimit publik dhe edukimi	154
5.7.1.	Zhvillimi i infrastrukturës për edukimin mjedisor.....	154
5.7.2.	Programi i komunikimit duke përfshirë veprimtaritë në mediat sociale	155
5.7.3.	Programe edukative për grupe të ndryshme të targetuara	156
5.8.	Pogrami i qeverisjes, menaxhimit, organizimit të punës dhe programi i financimit 158	
5.8.1.	Forcimi Institucional i zonës së mbrojtur.....	158
5.8.2.	Programi i Drejtimit	159
5.8.3.	Programi i Menaxhimit të Burimeve Njerëzore.....	160
5.8.4.	Menaxhimi Financiar.....	162
5.8.5.	Raportimi Administrativ dhe Dokumentacioni.....	163
5.8.6.	Komunikimi dhe Bashkëpunimi	164
6.	Menaxhimi dhe Qeverisja	167
6.1.	Plani për menaxhimin dhe qeverisjen	167
6.1.1.	Struktura menaxhuese.....	167
6.1.2.	Mekanizmat dhe procedurat për pjesëmarrjen e aktorëve të përfshirë	169
6.1.3.	Administrimi i planit të menaxhimit	174

6.2.	Plani për burimet njerëzore dhe burime të tjera	174
6.2.1.	Burimet njerëzore	174
6.2.2.	Pajisjet dhe infrastruktura	180
6.2.3.	Fondet dhe plani i financimit për zbatimin e planit të menaxhimit	182
6.3.	Programi vjetor për mbrojtjen e natyrës	183
6.4.	Përgatitja e planit vijues të menaxhimit	183
7.	Dokumentacioni / Shtojca	184
7.1.	Pamjet në hartë në formatin GIS	184
7.2.	Referencat	184
7.3.	Lista e hidrocentraleve të vogla (statusi Janar 2021)	184
7.4.	Vlerësimi METT4	184

Shkurtesat

KDB	Konventa për Diversitetin Biologjik
SHE	Shërbimet e ekosistemit
BE	Bashkimi Evropian
BE IPA	Instrumenti për ndihmë para aderuese i BE-së
GEF	Fondi global për mjedis jetësor
GIZ	Shoqeria gjermane për bashkëpunim ndërkombëtar
HD	Direktiva e BE-së për habitatet
IUCN	Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës
METT	Mjeti për Gjurmimin e Efektshmërisë së Menaxhimit
MMJPH	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
PM	Plani i Menaxhimit
MTL	Ministria e Transportit dhe Lidhjeve
PK	Parku kombëtar
ZM	Zonë e Mbrojtur
NP	Ndërmarrje publike
PONT	Fondi për mbrojtje të mjedisit
IP	Institucioni Publik
RMV	Republika e Maqedonisë së Veriut
SIDA	Agjencioni suedez për zhvillim dhe bashkëpunim
PKMSH	Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit
UNDP	Programi i zhvillimit të Kombeve të Bashkuara
UNEP	Programi për Mjedisin i Kombeve të Bashkuara
USAID	Agjencioni për zhvillim ndërkombëtar i Shteteve të Bashkuara

Citimi i rekomanduar: Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Malit të Sharr për periudhën 2022-2031. Zyra Rajonale e IUCN-it për Evropën Lindore dhe Azinë Qendrore (ECARO): Beograd, Serbi. Projekti i GEF/UNEP: "Arritja e mbrojtjes së biodiversitetit përmes krijimit dhe menaxhimit efikas me zonat e mbrojtura dhe integrimi i biodiversitetit në planifikimin e përdorimit të tokës".

Autorë: Daniel Bogner, Anela Stavreska-Panajotova dhe Gjorgji Gjorgjevski.

Foto e kopertinës: Daniel Bogner

Falënderime

Ky Plan i Menaxhimit bazohet në përvojën dhe punën e shumë se 70 ekspertëve të cilët u ngarkuan me përgatitjen e Studimit për Valorizimin dhe Studimin Socio-ekonomik për Malin Sharr. Këto dy studime ofrojnë informacione më të detajuara për faktet dhe vlerat natyrore dhe socio-ekonomike të këtyre zonave .

Gjatë procesit të përpunimit të këtij Plani të Menaxhimit, aktorë të shumtë të përfshirë nga sektorë të ndryshëm dhanë kontributin e tyre në hartimin e programeve dhe veprimtarive gjatë takimeve konsultative që u mbajtën personalisht dhe online.

Ne i shprehim mirënjohjen Ministrisë së Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor të Maqedonisë së Veriut, Sektorit për Mbrojtjen e Natyrës dhe Drejtorisë të Mjedisit Jetësor për përfshirjen dhe mbështetjen e tyre gjatë procesit.

Ky Plan i Menaxhimit u zhvillua si pjesë e projektit “Arritja e mbrojtjes së biodiversitetit përmes krijimit dhe menaxhimit efikas me zonat e mbrojtura dhe integrimi i biodiversitetit në planifikimin e përdorimit të tokës”, financuar nga Qendra Globale për Mejdisin (GEF) dhe zbatuar nga Zyra Rajonale në Vienë për Programin për Mjedisin të Kombeve të Bashkuara (UNEP), që i vjen në ndihmë vendit për të pasur politika dhe praktika mjedisore të shëndosha. Zyra Rajonale për Evropën Lindore dhe Azinë Qëndrore e IUCN-it (ECARO) u angazhua për të bashkërenduar procesin e zhvillimit të Planit të Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit, në bazë të standardeve globale për zonat e mbrojtura dhe praktikave më të mira.

Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin UNEP është agjencia kryesore ekzekutive dhe zbatuese dhe ndihmon vendin që të ketë politika dhe praktika të qëndrueshme mjedisore.

Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës IUCN si partner lokal ka mbështetur koordinimin e këtij aktiviteti të veçantë të projektit dhe ka kontribuar në bazën e njohurive në lidhje me ruajtjen e natyrës dhe përdorimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore.

Tabela e mëposhtme paraqet njerëzit të cilët kontribuan në mënyrë aktive në hartimin e PM-së:

Emri	Institucioni
Naser Nuredini	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Hisen Xhemali	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Ilber Mirta	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Frosina Antonovska	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Dragana Cherepnalkovska	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Arsim Fidani	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Melita Gocevska	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor
Ibrahim Dehari (Drejtor)	IP Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit
Zoran Pavlov	Drejtoria për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore
Sasha Jovanovic	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Ekonomisë së Ujërave
Vojo Gogovski	Ministria Bujqësisë, Pylltarisë dhe Ekonomisë së Ujërave
Mare Basova	Ndërmarrja Publike e Pyjeve Kombëtare (NPPK)
Julijana Nikolova	Ndërmarrja Publike e Pyjeve Kombëtare (NPPK)
Tatjana Milcevska	NP Menaxhimi i Kullotave
Nefrus Celiku	NP menaxhimi i Kullotave
Pane Simic	NPPK Tetovë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri	Institucioni
Milorad Andrijeviski (Drejtor)	NPPK Gostivar
Bajram Kafexholli (Drejtor)	PK Sharri, Kosovë
Bekim Bytyqi	PK Sharri, Kosovë
Maja Zendelska	Delegacioni i BE-së në Shkup
Steffen Hudolin	Delegacioni i BE-së në Shkup
Teuta Arifi	Komuna e Tetovës
Isen Shabani (Kryetar Komune)	Komuna e Vrapçishtit
Bari Ebibi	Komuna e Vrapçishtit
Ibrahim Mamuti	Komuna e Vrapçishtit
Isen Asani (Kryetar Komune)	Komuna e Tearcës
Saladin Zeqiri	Komuna e Tearcës
Besim Imeri	Komuna e Tearcës
Zoran Josifoski	AD ESM
Adem Avziu (Drejtor)	ELEM TURS
Vladimir Krpac	Instituti për Ekologjinë dhe Teknologjinë, Universiteti i Tetovës
Slavco Hristovski	Instituti për Biologjinë, Universiteti i Shkupit
Vladimir Dzabirski	Fakulteti i Shkencave Bujqësore dhe Ushqimore, Universiteti i Shkupit
Ivan Blinkov	Fakulteti i Shkencave Pyjore, Universiteti i Shkupit
Ana Colovic	Ekosvest
Metodija Veleviski	SHEM (Shoqata Ekologjike e Maqedonisë)
Bogoljub Sterijovski	SHEM
Vasko Avukatov	SHEM
Frosina Pandurska-Dramikjanin	SHEM
Daniela Jovanovska	SHEM
Muhamet Jashari	Veshalla
Zoran Zoksimovski	Gorno Jelovce
Vullnet Adili	Brodec
Amir Hebibi	Vejce
Metodi Chilimanov	SharOutdoor
Mihail Solakov	SharOutdoor
Hashim Hasani	Hotel Scardus
Hajrullah Hasani	Hotel Scardus
Konstantin Gospodinov	IUCN
Pietro Sandini	IUCN
Fjolla Halili	UNEP
Evgenija Jordanovska Nechkovski	UNEP
Iskra Stojanova	UNEP

1. Përmbledhje ekzekutive

Malet e Sharrit janë një rajon i rëndësishëm i biodiversitetit Evropian dhe një zonë me vlera të jashtëzakonshme natyrore në zonën kufitare të Maqedonisë së Veriut dhe Kosovës. Në anën e Kosovës, një Park Kombëtar është shpallur më shumë se një dekadë më parë, ndërsa në anën maqedonase, ka pasur iniciativa të shumta për mbrojtje të Maleve gjatë dekadave të fundit.

Iniciativa e fundit dhe e suksesshme u ndërmorr përmes projektit të financuar nga GEF "Arritja e mbrojtjes së biodiversitetit përmes krijimit dhe menaxhimit efikas me zonat e mbrojtura dhe integrimi i biodiversitetit në planifikimin e përdorimit të tokës", të zbatuar nga UNEP, me Ministrinë e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor të Maqedonisë së Veriut si partneri dhe përfituesi kryesor. Mbi 70 ekspertë kombëtarë u përfshinë në zhvillimin e Studimit për Valorizimin, si dokumenti kryesor për procesin e shpalljes. Pas procesit të konsultimit gjithëpërfshirës me aktorët, dhe me mbështetjen shtesë të ofruar nga ekspertët ndërkombëtarë, propozimi për Parkun Kombëtar ka arritur konsensusin me votimin njëzëri të Kuvendit Kombëtar për shpalljen e Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit më 30 qershor, 2021. Iniciativa është ndër më të fundit për t'i ofruar botës një zonë të re të mbrojtur prej 62 705 ha duke ndjekur kriteret e IUCN-it të kategorisë II, park kombëtar, me më shumë se 75% të këtij territori në mbrojtje të lartë. Ky Plan Menaxhimi është hartuar në bazë të fushëveprimit të të njëjtit projekt GEF/UNEP/MMJPH, me mbështetjen e ekspertëve të IUCN-it.

Zonat e mbrojtura ditët e sotme përballen me sfidën për të bërë më shumë sesa vetëm të ruajnë vlerat natyrore. Ato kanë detyrën për të përmirësuar mirëqenien e njeriut dhe të sigurojnë përfitime ekonomike përgjatë sektorëve të shumëfishtë, veçanërisht në zonat e mbrojtura me shumë fshatra malore, të tilla si Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit. Për të përmbushur një mision kaq ambicioz, Institucioni i ri publik i sapokrijuar i Parkut Kombëtar të Sharrit po përballlet me një detyrë me përgjegjësi për të përmbyllur procesin për miratimin e këtij projekt-plani të menaxhimit. Madje më e rëndësishme është të sigurohet se plani i menaxhimit do të zbatohet me sukses në periudhën 2022 - 2031.

Plani i menaxhimit është një mjet për menaxhimin e parkut kombëtar për të përmbushur nevojat e ndryshme në zonë ndërsa ndjek detyrimet vijuese ligjore. Ky dokument është hartuar me anë të një qasjeje ndër-disiplinore, duke sjellë së bashku ekspertë dhe palë të interesuara për të diskutuar menaxhimin e ardhshëm të zonës së mbrojtur dhe është zhvilluar përmes një procesi të gjerë konsultimi me synimin për të siguruar përvetësimin e tij ndër radhët e autoritet menaxhues dhe aktorëve të tjerë.

Plani për menaxhim i ndjek udhëzimet të dhëna në Rregulloren për përmbajtjen e planeve të menaxhimit të zonave të mbrojtura dhe programet vjetore për mbrojtjen e natyrës (Gazeta Zyrtare Nr. 67/04). Malet e Sharrit janë një masiv i gjerë e i lartë i cili shtrihet përgjatë një territori në veri-perëndim të Maqedonisë së Veriut dhe në jug të Kosovës me një sipërfaqe të përgjithshme prej rreth 2500 kilometra katrorë. Zona karakterizohet nga një numër i madh majash mbi 2000 m lartësi me një diversitet të pasur gjeologjik dhe është formuar përmes proceseve glaciale dhe fluviale.

Brenda kufijve të Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit gjenden 27 fshatra të cilat në shumë raste kanë popullsi në rënie dhe infrastruktura të varfër. Në aspektin administrativ parku kombëtar ndodhet në shtatë komuna: Jegunovcë, Tearcë, Tetovë, Bogovinjë, Vrapçishtë, Gostivar, Mavrovë dhe Rostushë. Pjesa më e madhe e tokës është pronë shtetërore.

Fauna në malet e Sharrit është e pasur me të gjitha llojet e grupeve taksonomike. Në zonat e habitateve të ujërave të ëmbla janë konfirmuar 5 lloje peshqish, 11 amfibë dhe 17 zvarranikë. Shpendët janë klasa më e dendur e vertebrorëve të zonës, të përfaqësuar nga 128 lloje. Në veçanti, shpendë të ndryshëm grabitqarë gjenden: shqiponja e malit, shkaba kokëbardhë, kali i qyqes, skifteri dhe fajkoi. 51 lloje gjitarësh janë të pranishëm, duke përfshirë ariun e murrmë, rrëqebullin e Ballkanit, macen e egër, lundëzën, derrin e egër, dhinë e egër, kaprollin, ujkun, dhelprën e kuqe, vjedullën dhe llojet e kunadheve.

Aktualisht në zonën e parkut kombëtar njihen 662 lloje të njëqelizorëve (diatomeve), 1,260 lloje të bimëve vaskulare, më shumë se 260 lloje myshqesh, 500 kërpudha dhe 160 likene.

Llojet mbizotëruese në pyjet e zonës janë ahu, shkoza dhe lisi, të shoqëruar nga bredhi i butë, selvia, pisha, bredhi, verri dhe shelgu. Komunitetet e pranishme jo-pyjore janë: zonat alpine dhe boreale, kullotat oromezike acidofilike, kullota të lagështa, zona torfike alkaline, lëndina me luleborë dhe breza kodrinorë dhe alpinë, livadhe gëlqerore alpine dhe subalpine, thepa me gurë silici me bimësi kazmofite dhe livadhe silici alpine dhe të ftohta malore. Habitatet ligatinore të zonës janë: ujërat e qëndrueshëm, ujërat e rrjedhshëm sipërfaqësorë, zona litorale me trupa ujqorë në sipërfaqen tokësore, livadhe torfike, lloje të ndryshme të torfës moçalore.

Peizazhet e Maleve të Sharrit marrin trajtën sipas gjeologjisë, proceseve fluviale dhe glaciale dhe ndikimit të njeriut përgjatë shekujve. Traditat e ndryshme dhe prejardhjet etnike dhe kulturore të popullsisë lokale kanë kontribuar në diversitetin e dhjetë llojeve të ndryshme të peizazheve.

Në lidhje me kushtet socio-ekonomike, në regjistrimin e fundit kombëtar në vend në vitin 2002 u numëruan rreth 17 000 banorë në 27 fshatra të teritorit të parkut. Ky numër është mjaft i pasigurt për shkak të prirjeve të fundit të braktisjes së zonave rurale.

Bujqësia tradicionale ka krijuar një peizazh të shumëllojshëm dhe të pasur përreth fshatrave, të karakterizuar nga mozaikë fushash dhe livadhesh, zakonisht me parcela të vogla dhe përdorim të gjerë që kanë pësuar ndryshime masive përmes braktisjes. Kullotja në verë është ende e pranishme në rajon dhe gjithashtu po pëson rënie të ndjeshme.

Shumica e pyjeve janë në pronësi shtetërore dhe menaxhohen nga Ndërmarrja Publike e Pyjeve Kombëtare në bazë të planeve të posaçme 10-vjeçare të menaxhimit. Autoriteti i Menaxhimit do të ketë përgjegjësinë për të marrë përsipër menaxhimin e pyjeve në parkun kombëtar në pajtim me objektivat për ruajtjen e natyrës.

Në zonë janë krijuar shtatë territore për gjueti. Gjashtë prej tyre menaxhoheshin nga koncesionarë, ndërsa terreni shtetëror i gjuetisë menaxhohej nga Ndërmarrja Publike e Pyjeve Kombëtare. Me shpalljen e zonës park kombëtar, autoritetit i ri i menaxhimit është kompetent për të mbrojtur dhe menaxhuar kafshët e egra, duke përfshirë gjuetinë selektive. Parku kombëtar duhet të përgatisë një plan të posaçëm për menaxhimin e natyrës së egër për mbrojtjen e kafshëve të egra duke ndjekur parimet e ruajtjes së natyrës.

Mbledhja e bimëve dhe frutave të egra, duke përfshirë bimët medicinale dhe kërpudhat, është një praktikë tradicionale dhe një veprimtari mjaft e përhapur në Malet e Sharrit. Ka të paktën 51 lloje bimësh (p.sh. *Sideritis scardica*) dhe një numër kërpudhash që mbledhen për qëllime tregtare. Parku kombëtar do të ketë gjithashtu kompetencat për të menaxhuar këtë veprimtari.

Në një pjesë të zonës gjendet rezorti i njohur i skive Kodra e Diellit me disa teleferikë të vegjël/të mesëm. Në zonat përreth po shtohen ndërtimet e shtëpive të verimit, e cila çon në probleme me mbeturinat, ujërat e ndotura, trafikun dhe të tjera.

Turizmi konsiderohet të jetë një sektor i rëndësishëm i zhvillimit ekonomik. Për momentin ekzistojnë disa struktura akomoduese. Turizmi masiv është i pranishëm në rezortin e skive Kodra e Diellit, ndërsa ende janë duke u zhvilluar lloje të ndryshme të turizmit alternativ. Këto veprimtari përfshijnë sporte verore dhe dimërore malore të tilla si ngjitja, kalërimi, çiklizmi malor, ski të stilit të lirë, udhëtim në dëborë dhe ecje në dëborë. Trysnia në vlerat natyrore indentifikohet nga përdorimi i mjeteve motorrike.

Lloje të panumërta të bimëve u identifikuan të cilat ndodhen në listën e Kuqe të IUCN-it, Shtojca II e Direktivës së Habitave të BE-së, në listën e llojeve të mbrojtura (rreptësisht) në vend ose regjime të tjera të mbrojtjes. Shembujt janë: *Mannia triandra* dhe *Buxbaumia viridis* (myshqet), *Crocus scardicus*, *Gentiana lutea* dhe *Gentiana punctata*, *Lilium albanicum*, *Pinguicula balcanica*, *Pinus heldreichii*, *Pinus peuce*, *Potentilla doerfleri*, *Sempervivum kosaninonii*, *Sideritis scardica* ose *Silene schmuckeri* (bimë vaskulare).

Lloje të panumërta kafshësh u identifikuan të cilat janë në listat e Kuqe të IUCN-it, Shtojca II e Direktivës së BE-së për Habitatet, në listën e llojeve të mbrojtura (rreptësisht) në vend ose regjime të tjera mbrojtjeje.

Shembujt janë: *Canis lupus*, *Lynx lynx balcanicus*, *Miniopterus schreibersii*, *Myotis blythii*, *Myotis myotis*, *Rupicapra rupicapra* ose *Ursus arctos* (gjitarë);

Accipiter nisus, *Aquila chrysaetos*, *Bubo bubo*, *Corvus corax*, *Coturnix coturnix*, *Crex crex*, *Falco peregrinus*, *Falco Subbuteo*, *Falco tinnunculus*, *Gyps fulvus*, *Oriolus oriolus*, *Otus scops*, *Pernis apivorus*, *Pyrrhocorax graculus*, *Pyrrhocorax pyrrhocorax*, *Tetrao urogallus* ose *Tetrastes bonasia* (shpendët);

Bombina variegata, *Bufotes viridis*, *Coronella austriaca*, *Dolichophis caspius*, *Hyla arborea*, *Lacerta agilis*, *Lacerta trilineata*, *Lacerta viridis*, *Natrix tessellate*, *Podarcis erhardii*, *Podarcis muralis*, *Rana dalmatina*, *Rana graeca*, *Testudo graeca*, *Testudo hermanni*, *Triturus macedonicus*, *Vipera ammodytes*, *Vipera ursinii* ose *Zamenis longissimus* (zvarranikët dhe amfibët);

Aricia anteros, *Carcharodus floccifera*, *Coenonympha tullia*, *Cupido decoloratus*, *Erebia (epiphron) roossi*, *Euphydryas aurinia*, *Euphydryas maturna*, *Hipparchia statilinus*, *Iolana iolas*, *Lycaena dispar*, *Melitaea aurelia*, *Parnassius apollo*, *Parnassius mnemosyne*, *Phengaris (Maculinea) arion*, *Plebejus pylaon*, *Polyommatus damon*, *Polyommatus dorylas*, *Polyommatus eros eroides*, *Pseudophilotes vicrama*, *Thymelicus action* ose *Zerynthia cerisy* (fluturat);

Më shumë se 20 habitate nga Direktiva e BE-së për Habitatet Shtojca I u identifikuan në zonë, ndër to lumenj dhe ligatina, livadhe baritore, pyje dhe habitate kazmofitike.

Për shkak të ndryshimeve në shoqëri, Malet e Sharrit i janë nënshtruar trysnive antropogjene. Kjo shkakton kërcënime ndaj vlerave natyrore:

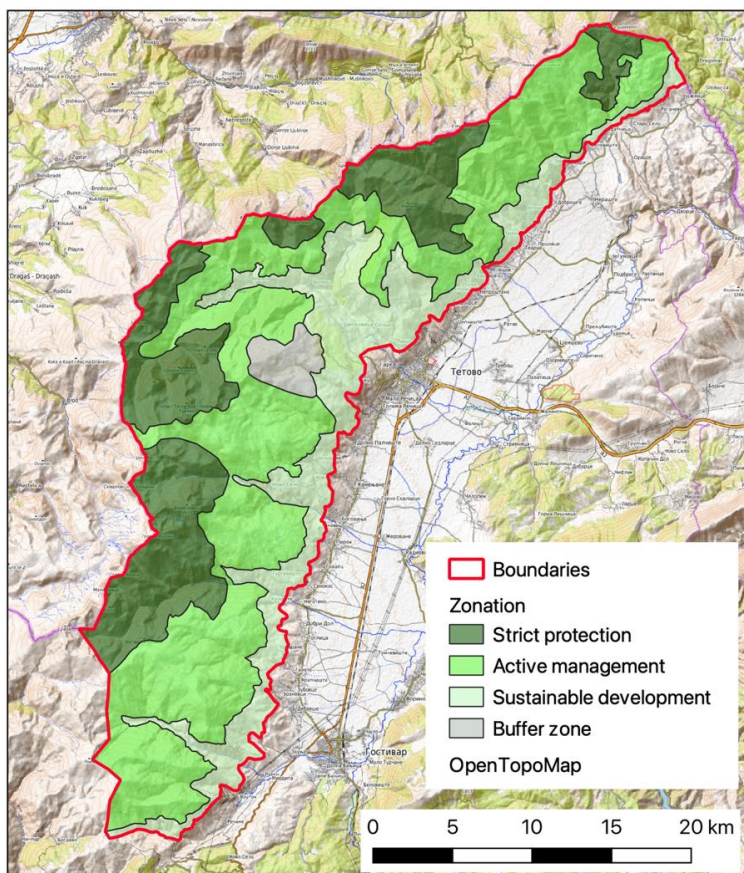
- Braktisja e praktikave të përdorimit tradicional të tokës dhe përdorimi i burimeve natyrore, duke ndryshuar dhe reduktuar zonën në lidhje me diversitetin;
- Urbanizimi dhe infrastruktura e parregulluar (hapja e rrugëve, shtëpitë e pushimit, objektet hotelierike, infrastruktura turistike, etj.);

- Veprimtari të paligjshme dhe të pakontrolluara të prerjes së drurëve, gjuetisë dhe peshkimit;
- Përdorimi i paqëndrueshëm i disa bimëve aromatike dhe mjekësore dhe kërpudhave të caktuara;
- Përdorim i paqëndrueshëm i burimeve ujore (veçanërisht për prodhimin e energjisë elektrike);
- Përdorim i parregulluar i mjeteve të motorizuara.

Ndikimet negative në biodiversitetin e Maleve të Sharrit janë:

- Shndërrimi i habitateve i shkaktuar nga kërcënimi i braktisjes së praktikave tradicionale të përdorimit të burimeve natyrore. Për shembull, mbulimi i sipërfaqes së tokave bujqësore me shkurre dhe fiere çon në zvogëlimin e diversitetit biologjik;
- Shndërrimi i habitateve përmes kërcënimit të prerjes së paligjshme të drurëve;
- Ndërprerja e proceseve ekologjike në ekosistemet lumore e cila shkaktohet nga ndërtimi i infrastrukturës për prodhimin e energjisë me hidrocentrale;
- Humbje dhe shkatërrim i habitateve përmes urbanizimit të parregulluar dhe ndërtimit të infrastrukturës, si për shembull ndërtimi i rrugëve, shtëpive dhe strukturave të tjera;
- Ndryshimet në dendësinë e llojeve të bimëve përmes mbledhjes pa kriter të bimëve të caktuara aromatike dhe mjekësore;
- Shqetësimi, reduktimi i popullatave ose madje edhe humbja e llojeve përmes kërcënimit të gjuetisë së pakontrolluar të kafshëve të egra;
- Shqetësimi i llojeve përmes turizmit.

Në bazë të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës, janë hartuar dhe përshkruar 4 zona: mbrojtja e rreptë, menaxhimi aktiv, zhvillimi i qëndrueshëm dhe rripi mbrojtës për qendrën e skijimit. Një listë e hollësishme e kufizimit të veprimtarive për secilën zonë jepet më poshtë në këtë Planin menaxhimi.

Plani i menaxhimit paraqet një vizion për parkun kombëtar i cili shpreh rëndësinë e nevojës për mbrojtjen e vlerave natyrore dhe në të njëjtën kohë propozon përfshirjen e popullsisë lokale dhe tregon potencialin për mundësitë turistike për të sjellë zhvillimin e qëndrueshëm turistik në rajon.

Pjesa thelbësore e planit të menaxhimit janë 8 programe me nën-programe dhe veprimtari të hollësishme për një plan operativ 5-vjeçar. Tetë programet janë:

1. Ruajtja dhe Monitorimi i Trashëgimisë Natyrore;
2. Menaxhimi i Qëndrueshëm i Burimeve Natyrore;
3. Menaxhimi i Habiteteve dhe Ekosistemeve;
4. Menaxhimi i Trashëgimisë Kulturore;
5. Zhvillimi i Turizmit të Qëndrueshëm;
6. Zhvillimi Lokal;
7. Informimi, Rritja e Ndërgjegjësisë dhe Edukimi;
8. Qeverisja, Menaxhimi, Organizimi i Punës dhe Financimi.

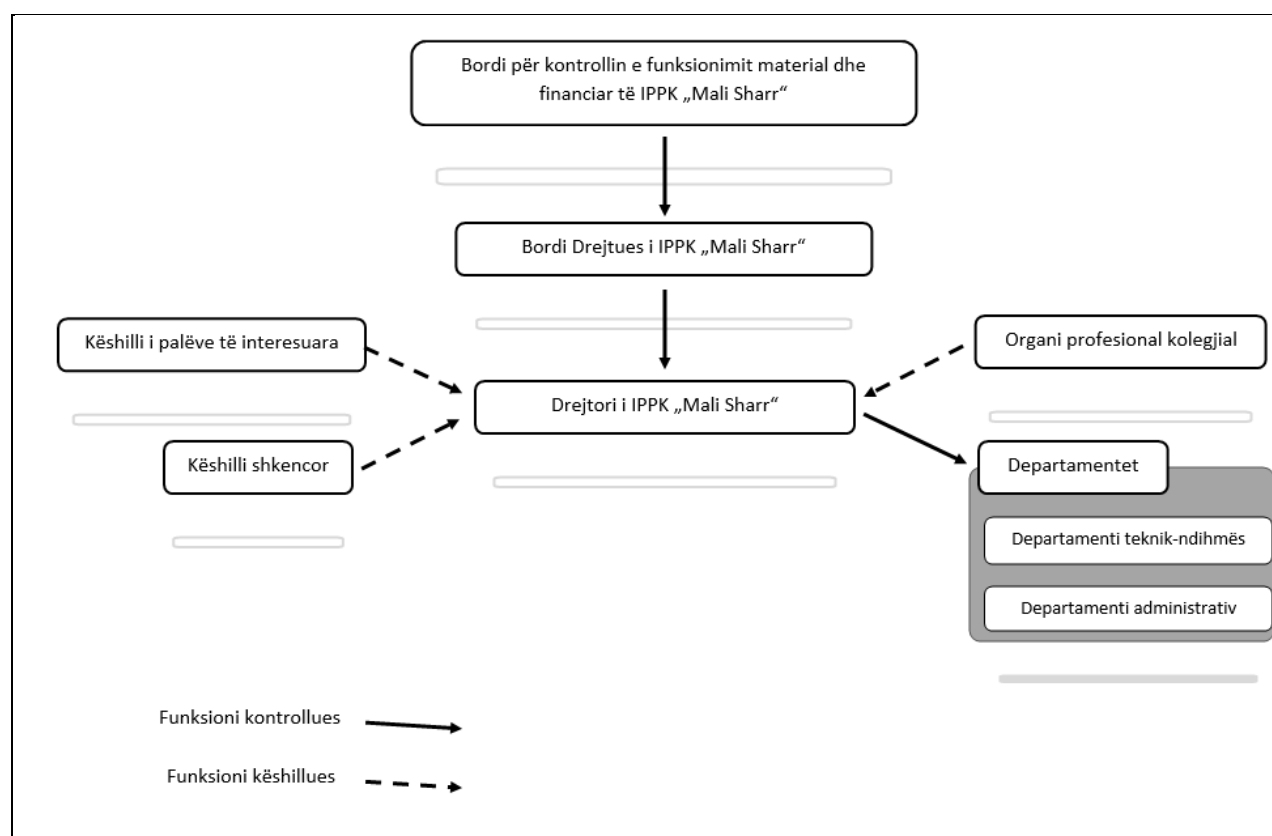
Institucioni Publik i Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit u krijua me anë të një vendimi të Qeverisë (Gazeta Zyrtare 175/2021). Në bazë të këtij vendimi, struktura menaxhuese përfshin organet e mëposhtme:

- Bordin e menaxhimit;
- Drejtorin e bordit operativ;
- Bordin e ekspertëve;
- Bordin për kontrollin e zbatimit fizik dhe financiar.

Kompetencat, struktura, organizimi, dhe përgjegjësitë e këtyre organeve duhet të përcaktohen në statutin e IP (2021), në pajtim me Ligjin për Mbrojtjen e Natyrës dhe Ligjin për Shpalljen e Maleve të Sharrit Park Kombëtar.

Mekanizma të shumtë për konsultimin e aktorëve janë të pranishëm në planin e menaxhimit për të arritur mbështetje të fortë nga palët e interesit në të ardhmen. Disa avantazhe të rëndësishme për përfshirjen publike në PKMSH janë në monitorimin dhe hulumtimin, luftën kundër veprimtarive të paligjshme, aksesin e njohurive nga komuniteti ose vendimarrjen e përmirësuar nga parku kombëtar. Shembujt për këto mekanizma janë platformat e rregullta për shkëmbim dhe bashkëpunim, udhëtime studimore, konferenca dhe panaire në nivelin ndërkombëtar ose bashkëpunim kufitar me zona të tjera të mbrojtura.

Plani i menaxhimit paraqet propozimin për një strukturë të Institucionit Publik me departamente dhe anëtarë të shumtë të stafit, duke përfshirë përskrime të hollësishme të detyrave dhe nevojave të trajnimit të stafit.

Sipas Rregullores për organizimin e brendshëm të IPPKMSH-së, institucioni ka katër njësi organizative – njësi, si në vijim:

1. Njësia për Çështje Juridike, Ekonomike dhe të Përgjithshme
2. Njësia për mbrojtjen e natyrës
3. Njësia për shfrytëzim të qëndrueshëm të burimeve natyrore,
4. Njësia për Aktivitete Alternative dhe Edukim Mjedisor.

Çdo njësi ka një udhëheqës dhe të punësuar. Numri i paraparë i ekzekutuesve, kushtet e veçanta të nevojshme për kryerjen e punëve dhe detyrave të punëve të caktuara, si dhe përshkrimi i vendeve të punës sipas detyrave dhe pjesëve organizative përcaktohen me Rregulloren për sistematizimin e vendeve të punës në IP PKMSH.

Prej këtu në departamentin për çështje juridike, ekonomike dhe të përgjithshme janë të parapara 12 vende pune, në departamentin për mbrojtje të natyrës 19 vende pune, në departamentin për shfrytëzim të qëndrueshëm të burimeve natyrore janë siguruar 13 vende pune ndërsa në departamentin për veprimtari alternative dhe ekologjike janë paraparë gjithsej 5 vende pune. Duke pasur parasysh mungesën e përvojës paraprake në numrin e nevojshëm të punonjësve për të cilët në të njëjtën kohë institucioni do të mund të sigurojë financim të përhershëm, si për fillim IPPKMSH do të funksionojë me pesëdhjetë punonjës. Nëse gjatë punës shfaqet nevoja për të rritur numrin e punonjësve për të cilët institucioni do të jetë në gjendje të sigurojë financimin e duhur, ky numër mund të rritet.

Në lidhje me këtë strukturë të propozuar u përgatit buxheti përkatës.

Pamje e përgjithshme e shpenzimeve brenda funksioneve të rregullta:

Pozicionet në funksionet e rregullta	Vlera	Shpenzimi për njësi MKD	Shuma totale MKD / vit	Shpenzi met totale EUR /vit
Paga / anëtar i stafit x * muaj (900 EUR)	50	60.000	36.000.000	585.365
Hapësirë zyre (12m2) për individ + PC + artikuj të ndryshëm. (300 EUR/muaj)	40	20.000	9.600.000	156.097
Automjete (600 EUR/muaj)	15	36.000	6.480.000	105.365
Uniforma + pajisje për roje pylli (30 EUR/muaj)	20	2.000	480.000	7.804
Shpenzime të tjera (3000 EUR/ muaj)	1	180.000	2.160.000	35.121
Shuma totale / vit			54.720.000	889.752

Vlerësimi i shpenzimeve për bashkëpunim me ekspertë të huaj për programe operative:

Projekte me bashkëpunim të jashtëm	Nr. i Veprimtarive	Shpenzime t mesatare EUR/ vit	Shpenzimet tolale MKD / vit	Shpenzi me totale EUR / vit

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Projekt i prioritetit 1 me mbështetje të jashtme	35	15,000	32.287.500	525.000
Projekte të prioritetit 2 me mbështetje të jashtme	70	15,000	64.575.000	1.050.000
Projekte të prioritetit 3 me mbështetje të jashtme	25	15,000	23.062.500	375.000
Shuma totale / vit				1.950.000

Burime të shumta të financimit për funksionet e parkut kombëtar duhet të merren në konsideratë për t'u adresuar për financimin e funksioneve të menaxhimit të Parkut Kombëtar dhe projekteve përkatëse:

- Fondet kombëtare (qeveria)
- Pagesat e shërbimeve të ekosistemeve: Tarifatat e mbledhura nga përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore sipas Planit të menaxhimit si dhe tarifatat nga subjektet që ofrojnë shërbime në territorin e PK (operatorët turistikë, hidrocentralet e vogla, linjat e rrymës elektrike, hotelet, operatorë turistikë, shërbimet e skive, etj.
- PONT
- IPA - BE
- Programi ndërkufitar i BE-së
- GIZ
- GEF
- UNDP
- UNEP
- SIDA
- USAID
- Bashkëpunimi zviceran
- Donatorë të tjerë ndërkombëtarë
- Sponsorizimi nga sektori privat

2. Hyrje

Malet e Sharrit janë një vargmal që shtrihet në veri-perëndim të Maqedonisë së Veriut dhe jug të Kosovës. Zona ka një pasuri me vlera natyrore dhe diversitet biologjik. Ajo është e pasur me pyje, kullota, liqene malore, përrrenj, dhe gjeomorfologji të larmishme. Pjesa maqedonase e vargmalit mbulon një sipërfaqe prej 840.2 km², dhe pika e tij më e lartë është Titov Vrv, në lartësinë 2,748 m mbi nivelin e detit. Pjesa veriore, e ndodhur në Kosovë, u shpall Park Kombëtar pothuajse dhjetë vjet më parë.

Megjithatë, trysnia për biodiversitetin është në rritje. Vendi është në udhëkryq mes zhvillimit të shpejtë ekonomik (shfrytëzimi intensiv i burimeve natyrore, rritja e tokës bujqësore, ndërtim i pakontrolluar dhe zhvillim urban, etj.) dhe shkatërrimit në rritje të vlerave natyrore.

Si reagim, zgjerimi i rrjetit të zonave të mbrojtura kombëtare si dhe forcimi i kapaciteteve për menaxhimin efektiv po ndiqen si qasje për të mbrojtur biodiversitetin.

Me qëllim që të mbrohen vlerat natyrore të pranishme në Malet e Sharrit, Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut i kërkoi Programit për Mjedisin të Kombeve të Bashkuara (UNEP) të mbështesë iniciativën për shpalljen e Maleve të Sharrit Zonë të Mbrojtur, në kategorinë "Park Kombëtar".

Fondet u siguruan përmes Qendrës Globale për Mjedisin (GEF), në bazë të projektit: "Arritja e mbrojtjes së biodiversitetit përmes krijimit dhe menaxhimit efikas me zonat e mbrojtura dhe integrimi i biodiversitetit në planifikimin e përdorimit të tokës", zbatuar nga UNEP, në partneritet me Ministrinë e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor si përfituesi kryesor. Procesi për shpalljen e Maleve të Sharrit park kombëtar u krye në kuadër të këtij projekti dhe përfshiu përgatitjen e dokumentacionit të nevojshëm, konsultimin dhe veprimtaritë promovionale.

Si rrjedhojë, Kuvendi i Maqedonisë së Veriut mori një vendim më 30 qershor 2021 për të shpallur një park kombëtar në Malet e Sharrit. Ligji për shpalljen e pjesës së Maleve të Sharrit Park Kombëtar kërkon miratimin e një plani të menaxhimit nga institucioni publik i cili qeveris zonën e mbrojtur, brenda një viti nga data e hyrjes në fuqi të Ligjit (6 korrik 2021).

Si i tillë, hapi i ardhshëm është përgatitja e planit të menaxhimit. Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit do të mbështesë tre rezultate kryesore: (1) Zgjerimin e rrjetit kombëtar të zonave të mbrojtura, (2) Rritjen e efektshmërisë për menaxhimin e biodiversitetit, (3) Përfshirjen e biodiversitetit në planifikimin e përdorimit të tokës.

Qëllimi i përgjithshëm i planit të menaxhimit është ruajtja në mënyrë sistematike e biodiversitetit, duke analizuar me kujdes trysnitë dhe kërcënimet e drejtpërdrejta dhe të tërthorta, dhe duke i adresuar ato përmes zbatimit të politikave të përshtatshme. Plani i menaxhimit përfshin gjithashtu qasje të shumta për të mbështetur zhvillimin e qëndrueshëm social dhe ekonomik dhe për të rritur përfitimet e popullsisë lokale.

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit është përgatitur duke u bazuar në dy studime të përfunduara nga një ekip ekspertësh të disiplinave të shumta dhe me pjesëmarrjen e MMJPH dhe UNEP:

- Studimi për Valorizimin e Maleve të Sharrit (2020);
- Studimi socio-ekonomik i propozuar për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit (2020)

Rezultatet e pritshme të planit të menaxhimit janë ruajtja e përmirësuar e biodiversitetit në Maqedoninë e Veriut duke zgjeruar rrjetin kombëtar të zonave të mbrojtura dhe duke përmirësuar qeverisjen përmes krijimit të politikave të shëndosha dhe forcimit të kapaciteteve përkatëse, planifikimit dhe menaxhimit të përmirësuar të përdorimit të tokës, me përfshirjen e plotë të aktorëve lokalë në procesin e përgjithshëm.

2.1. Sfondi Ligjor

2.1.1. Legjislacioni Kombëtar

Dokumenti i nivelit më të lartë ligjor në vend është Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 52/91, e ndryshuar), e cila parashtron parimet bazë për mbrojtjen e mjedisit. Nevoja për të mbrojtur natyrën dhe mjedisin është një nga parimet më themelore.

Të gjithë burimet natyrore në Republikën e Maqedonisë së Veriut, duke përfshirë florën, faunën, dhe trashëgiminë natyrore janë të interesit publik dhe gëzojnë mbrojtje të veçantë. Republika garanton mbrojtjen, promovimin dhe pasurimin e kapitalit historik dhe artistik të vendit.

Dy ligje në veçanti lidhen me ruajtjen dhe menaxhimin e burimeve natyrore të vendit:

Ligji për Mjedisin Jetësor ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 53/05, i ndryshuar) është një kuadër ligjor në fushën e mjedisit. Ky ligj, së bashku me aktet nënligjore, rregullon zbatimin e procedurave mjedisore dhe strategjike për vlerësimin e ndikimit në mjedisin jetësor.

Ligji për Mbrojtjen e Natyrës ("Gazeta Zyrtare e Maqedonisë së Veriut", nr. 67/04, i ndryshuar) është një nga komponentët më të rëndësishëm të legjislacionit kombëtar për mjedisin jetësor. Ai rregullon ruajtjen e natyrës përmes mbrojtjes së diversitetit biologjik dhe peizazhor dhe mbrojtjes së trashëgimisë natyrore, brenda dhe jashtë zonave të mbrojtura, si dhe mbrojtjes së tipareve të rralla natyrore.

2.1.2. Ligji për Shpalljen e Maleve të Sharrit Park Kombëtar

Ligji për Shpalljen e Maleve të Sharrit Park Kombëtar u botua në ("Gazetën Zyrtare" e RMV-së nr. 151/2021). Shpallja e parkut kombëtar bën gjithashtu thirrje për një strukturë menaxhuese, përgjegjëse për menaxhimin e zonës së mbrojtur në bazë të një plani të menaxhimit. Ky plan do të përcaktojë masat dhe veprimtaritë për mbrojtjen e vlerave karakteristike natyrore brenda parkut, si dhe menaxhimin e territorit të tij.

Në bazë të nenit 17 të Ligjit, ky institucion i sapo krijuar duhet të përgatisë një program vjetor brenda tre muajve nga data e shpalljes dhe një plan menaxhimi brenda një viti nga e njëjta datë.

2.1.3. Marrëveshjet ndërkombëtare përkatëse

Republika e Maqedonisë së Veriut është një palë nënshkruese e Konventës së Kombeve të Bashkuara për Biodiversitetin Biologjik (me Protokollet e Kartagjenës dhe Nagojës) e cila parashtron tre objektiva: ruajtjen e biodiversitetit, përdorimin e qëndrueshëm të komponentëve të tij dhe ndarjen e barabartë dhe të drejtë të përfitimeve të përdorimit të burimeve gjenetike. Përveç KDB-së, Maqedonia e Veriut ka ratifikuar gjithashtu edhe marrëveshjet e mëposhtme përkatëse:

- Konventën për Ruajtjen e Natyrës së Egër Evropiane dhe Habiteteve Natyrore (Konventa e Bernës)
- Konventën për Ruajtjen e Llojeve Shtegtare të Kafshëve të Egra (Konventa e Bonit)
- Traktatin për Ruajtjen e Popullatave Evropiane të Lakuriqëve të Natës (EUROBATS)
- Konventën për Mbrojtjen e Trashëgimisë Botërore Kulturore dhe Natyrore (Konventa e UNESCO-s për Trashëgiminë Botërore)
- Konventën për Tregëtinë Ndërkombëtare të Llojeve të Rrezikuara të Faunës dhe Florës së Egër (CITES, Konventa e Uashingtonit)
- Konventën Evropiane për Peizazhin
- Konventën Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC)

2.2. Parathënie

Në bazë të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës, një organ menaxhues për zonën e mbrojtur është kompetent për përgatitjen dhe miratimin e një plani të menaxhimit, me pëlqimin paraprak të MMJPH.

Plani i menaxhimit duhet të jetë rezultat i një procesi efikas, të organizuar i cili përfshin pjesëmarrjen e të gjithë palëve të përfshira përkatëse dhe të interesuara, dhe do t'i krijojë mundësinë organit menaxhues të menaxhojë me efektivitet dhe efikasitet zonën.

Plani i menaxhimit përmban një komponent operativ, i cili identifikon veprimtaritë e përcaktuara në programe dhe nën-programe, së bashku me afatet kohore të përcaktuara dhe kompetencat e kërkuara. Plani përcakton masat dhe veprimtaritë për mbrojtjen e vlerave karakteristike natyrore të zonës së mbrojtur, si dhe menaxhimin e zonës brenda kufijve të saj.

3. Përshkrimi i zonës

3.1. Informacioni i iërgjithshëm

Malet e Sharrit janë një masiv i madh e i lartë që shtrihet në pjesën veri-perëndimore të Maqedonisë së Veriut dhe në pjesën jugore të Kosovës. Brenda kufijve të tij natyrorë ai mbulon një sipërfaqe prej 2,480 km² nga të cilat 881 km² ose 35.5% i përkasin Republikës së Maqedonisë së Veriut. Pjesa e Maleve të Sharrit që i nënshtrohet këtij plani të menaxhimit ka një sipërfaqe prej 627 km².

Malet karakterizohen nga një numër i madh i majave që ngihen mbi 2000 m lartësi. Relievi glacial dhe fluvial ka krijuar një sipërfaqe me një dendësi të madhe luginash dhe grykash, duke përfshirë shtigje të shkurtra përmes kanioneve nëpër gurët gëlqerorë, kuarcitet dhe granitidet, si dhe diversitetin e jashtëzakonshëm gjeologjik.

Shumë prej lumenjve në anën maqedonase zbresin thikë nga rrëpirat në formë ujëvarash me shtrirje gjatësore të cilat krijojnë rrjedha të rrëmbyeshme. Këto përfshijnë Lumenjtë Vratnicka, Belovishka, Gabrovnica, Teareçka dhe Bistrica dhe degët e Shkumbinit duke përfshirë Lumenjtë Skakalska, Lesnicka dhe Krivoshijska, disa prej të cilave kanë ujëvara të mahnitshme (duke përfshirë Belovishkën, Vratnickën, Krivoshijkën, Leshnickën dhe Bogovinskën).

Më shumë se 10 % e Maleve të Sharrit përbëhen nga gurë karbonikë (kryesisht mermer dhe gurë gëlqerorë). Në këto zona, veçanërisht në gurët gëlqerorë të Luginës së Shkumbinit janë identifikuar shpella të panumërta dhe pritet të gjenden edhe struktura më të mëdha shpelleologjike.

Brenda kufijve të Parkut Kombëtar gjenden më shumë se 25 fshatra, të cilat mund të arrihen përmes rrugëve të asfaltuara. Shumë rrugë në zonë janë të pashtruara ose në gjendje të mjerueshme dhe mund të kalohen vetëm me makina fuoristradë. Të gjitha fshatrat në zonë kanë pësuar rënie të popullsisë për shkak të shpërnguljes në qytete. Ka mjaft hapësirë për përmirësim të infrastrukturës dhe shërbimeve lokale.

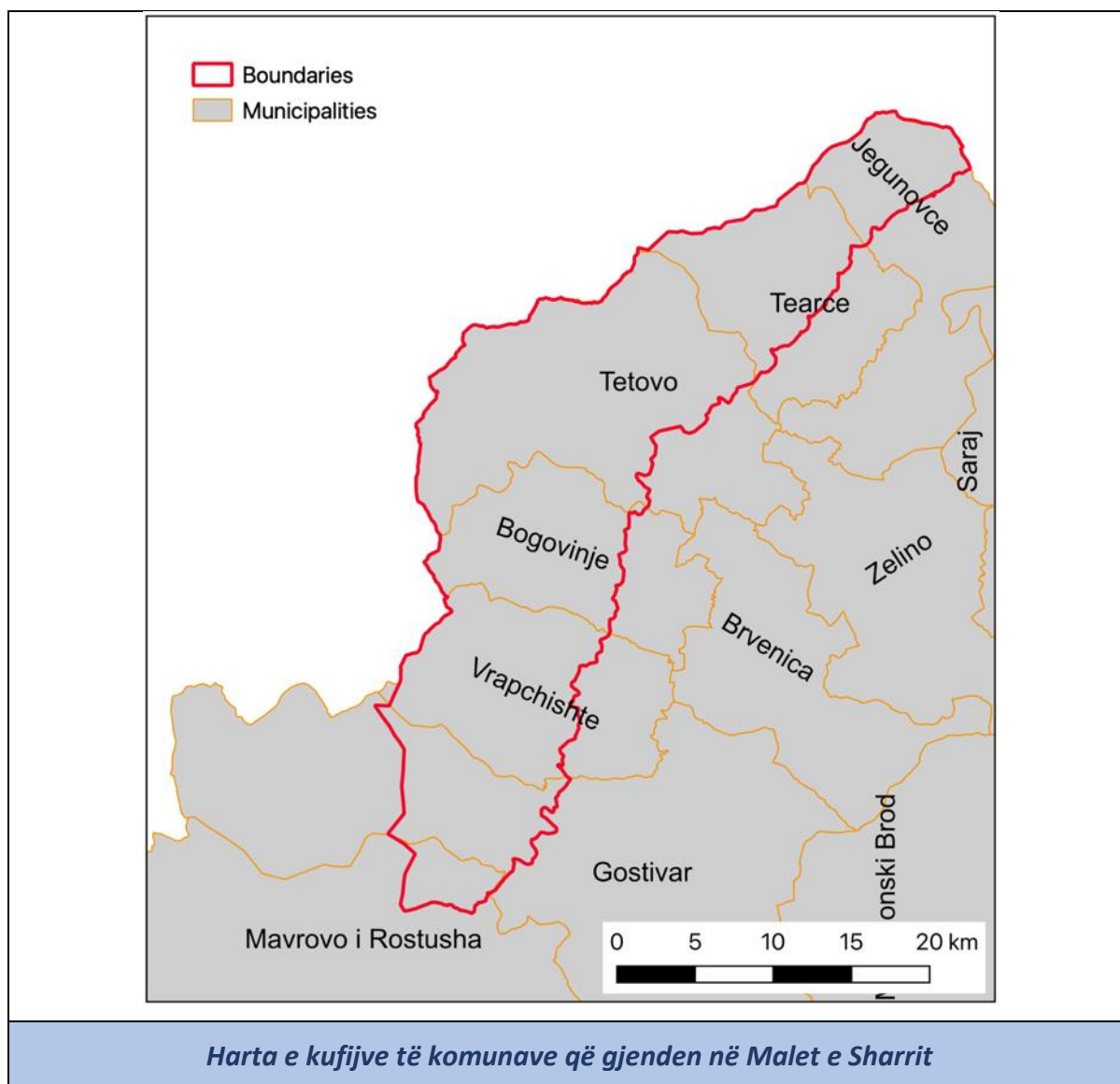
3.1.1. Vendodhja gjeografike dhe kufijtë administrativë

Malet e Sharrit janë një masiv i cili shtrihet në kufirin veriperëndimor të Maqedonisë së Veriut dhe atij jugor të Kosovës.

Vargmali shtrihet nga maja Luboten (2498 m mbi nivelin e detit) në pjesën verilindore, deri në shpatin e Malit Niçpurska dhe Qafën e Bunecit (drejt Luginës së Mavrovës) në pjesën jugperëndimore, më shumë se 60 km në vija të drejtë. Në pjesën lindore dhe juglindore, vargmali zbrit në Luginën e Pollogut. Qytetet më të afërta janë Tetova dhe Gostivari.

Kufijtë e PKMSH (Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit) janë të përcaktuara me hollësi në Ligjin për Shpalljen, të miratuar më 7 korrik 2021 (Gazeta Zyrtare 151/21).

Pjesa maqedonase e Maleve të Sharrit i përket administrimit të shtatë komunave: Jegunovcë, Tearcë, Tetovë, Bogovinjë, Vrapçishtë, Gostivar, Mavrovë dhe Rostushë. Pjesa më e madhe gjendet në Komunën e Tetovës (220 km²), dhe ajo më e vogla (26.4 km²) në Mavrovë dhe Rostushë.

3.1.2. Pronësia mbi tokën

Toka brenda kufijve të PKMSH është në pronësi shtetërore dhe private. Të dhënat e sakta të regjistrimit të tokës janë në zotërim dhe ruhen nga Agjencia për Kadastër të Patundshmërisë. Organi menaxhues i PK duhet të mbledhë të dhëna për pronësinë mbi tokën, meqenëse këto do të jenë të rëndësishme për përdorime të ardhshme.

Pjesa më e madhe e tokës brenda parkut është në pronësi shtetërore dhe jepet me qera në bazë koncesionesh, veçanërisht kullotat, rajonet e peshkimit, rajonet e gjuetisë, minierat në sipërfaqe për nxjerrjen e burimeve minerare, si dhe hidrocentralet e vogla. Me shpalljen e parkut kombëtar, organi menaxhues i zonës së mbrojtur është përgjegjës për menaxhimin e të gjithë territorit të zonës së mbrojtur, në pajtim me Nenin 135, paragrafi 6, dhe Nenin 135a të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës (Gazeta Zyrtare nr. 67/04, i ndryshuar).

Pyjet e zonës janë në pronësi shtetërore dhe private (madje edhe nga grupet fetare). Pyjet në pronësi shtetërore menaxhohen nga entitete të caktuara nga qeveria, (në këtë rast Autoriteti i Menaxhimit të parkut kombëtar). Pyjet në pronësi private menaxhohen nga pronarët e tyre, në bazë të kriterëve të paracaktuara dhe planeve të miratuara të menaxhimit.

3.2. Mjedisi jetësor

3.2.1. Gjeologjia dhe gjeomorfologjia

Përbërja gjeologjike e Maleve të Sharrit mbizotërohet nga gurë metamorfikë paleozoikë me rezistencë të ulët, të cilët ndikojnë në karakteristikat e relievit. Në disa vende metamorfitet (kuarcite, mermer) shfaqen në reliev (p.sh. Leshnica). Në disa të tjera ka depërtime të gurëve më të fortë granitikë. Gurët karbonitikë shfaqen në pothuaj 11% të sipërfaqes së malit dhe ndikohen nga karstifikimi. Malet e Sharrit karakterizohen nga një strukturë tektonike shumë e ndërlikuar. Vargmali është ngjeshur nga Pllaka e Adriatikut dhe Albanidet në perëndim, si dhe nga Pelagonia nga lindja (si një zonë kratene). Indikacionet e relievit gjeologjik tregojnë se pjesa më e madhe e shpërndarjes dhe e ngritjes u shfaq në fund të Miocenit dhe përgjatë Pliocenit, dhe e njëjta gjë ndodh edhe në ditët e sotme, me një rritje mesatare prej pothuajse 1-2 mm / vit.

Në lidhje me karakteristikat morfometrike, malet variojnë në lartësi ndërmjet 470 m (Lugina e Pollogut) dhe 2747 m (Titov Vrv). Malet e Sharrit kanë një pjerrësi mesatare prej afërsisht 25° dhe shtrihen në drejtim VL-JJSP-J me një gjatësi prej 75 km.

Nga llojet e relievit, format e fosilizuara dhe ato të kohëve të fundit janë të pranishme në Malet e Sharrit. Një nga elementët morfologjikë karakteristike për Malet e Sharrit janë relievet fluviale. Ka shumë lugina në formë V-je, të formuara nga prerje intensive vertikale, dhe gryka të pafundme, disa me segmente të shkurtra kanionesh të prera në brendësi të gurëve shumë të fortë (gëlqerorë, kuarcitë, granotidë). Disa lugina kanë një karakter fluvial-glacial.

Për shkak të ndryshimit të lartësive ndërmjet maleve dhe Luginës së Pollogut, zbritja gjatësore e lumenjve është e mahnitshme, duke krijuar lumenj me rënie të vrullshme uji dhe ujëvara.

Shfaqja e relievit karstik në Malet e Sharrit ndodh për shkak se rreth 11% e vargmaleve përbëhen nga gurë karbonikë (kryesisht mermer dhe gurë gëlqerorë). Ndërmjet viteve 2017 dhe 2019, u regjistruan hyrjet në 10 shpella dhe gremina të shumta, kryesisht në gëlqerorët e luginës së Shkumbinit dhe priten objekte më të mëdha shpelleologjike.

Malet e Sharrit kanë shumë gjurmë glaciale. Hulumtimi deri tani ka identifikuar mbi 50 zona akumulimi glacial, nga të cilat 8 zona shumë të mëdha akumulimi glacial (ku paraqiten disa me të vogla) sipërfaqja e të cilëve është 10 km, pastaj afërsisht 28 lugina duke përfshirë luginat në formë U-je (disa nga të cilat kanë shpate glaciale), morena të panumërta anësore dhe frontale, pellgje akumuluese, iriqë deti, gurë të shkërmoqur, etj.

3.2.2. Hidrologjia

Malet e Sharrit kanë tipare të panumërta hidrologjike që kontribuojnë ndaj gjeodiversitetit dhe biodiversitetit të tyre. Zona ka më shumë se 100 burime, dhe 20 pellgje lumore duke përfshirë përrrenjtë dhe degët e tyre kryesore, si dhe shumë liqene glaciale.

Pellgjet kryesore lumore janë Dufska, Vrutnicka, Jelovjanska, Kamenjska, Uliveriçka dhe Shkumbin, të gjitha derdhen në Lumin Vardar. Liqenet më të mëdha glaciale janë Liqenet e Bozovcës, Liqeni i bardhë, Liqeni i Bogovinjes, Karanikoliçko, Krivoshisko, Liqeni i zi.

3.2.3. Klima

Temperatura mesatare vjetore e ajrit në Kodra e Diellit (1,780 m MSL) është 4.8 °C. Ato maksimale dhe minimale janë 30.6 °C dhe -23.0 °C.

Rreshjet mesatare vjetore të parkut janë rreth 700 mm, dhe arrijnë deri në 1,250 mm në bjeshkë.

3.2.4. Dheu

Në Luginën e Pollogut, pjesa më e ulët e zonës, fluvisolet janë lloji më i përhapur i dheut. Në terren kodrinor, regosolet dhe dheu i kanellës është i përhapur, dhe në terrene malore gjenden leptosolet, dheu i kafenjtë mbi gëlqerorët dhe dolomitët, dheu i kafenjtë i pyjeve, argjilorët dhe gurët porozë gëlqerorë dhe dolomitët. Përzierjet e dherave të mëposhtëm shfaqen gjithashtu në park: argjilorët dhe leptosolet gëlqerore-dolomite, dheu i kafenjtë i pyjeve dhe gurët porozë, argjilorët e kafenjtë të pyjeve dhe leptosoli, gurët porozë dhe regosolë, regosolë dhe leptosolë.

3.2.5. Erozioni

Duke marrë parasysh topografinë e zonës, në malin e lartë, zonën subalpine dhe alpine, janë të pranishme procese të shumta erozioni: orteqet, rrëshqitjet e dheut, dekompozimet, format glaciale dhe karstike të erozionit.

Erozioni i sipërfaqeve shpesh shfaqet në afërsi të vendbanimeve, përgjithësisht në anën e kundërt të vendbanimeve, si dhe brenda zonave ujëmbledhëse, ku ndikohet bimësia.

Dekompozimi i gurëve (erozioni dekompozues) është i pranishëm në të gjithë masivët malorë të analizuar, veçanërisht në zonat malore, bjeshkët, zonat subalpine dhe alpine.

Rrëshqitjet e dheut janë procese episodike të lëvizjes së masave të mëdha të tokës në shpatet e territoreve kodrinore apo malore ose të brigjeve lumore dhe janë regjistruar në pjesën më të madhe të zonave ujëmbledhëse.

Erozioni fluvial lumor është i pranishëm në shtratet lumore të përrrenjve dhe është rezultat i erozionit të shkaktuar nga rrjedhat e ujit. Ai shkakton energji kinetike gërryese të ujërave rrjedhëse të përrrenjve. Procesi i sedimentimit fillon në përgjithësi në pjesët më të larta të pellgut dhe shtratit lumor ku depozitohen sedimentet më të mëdha, ndërsa pjesët më të vogla arrijnë në destinacionin e fundit, në Lumin Vardar.

3.2.6. Fauna

Malet e Sharrit strehojnë një shumëllojshmëri të madhe jovertebrorësh duke përfshirë krimbat (*Platyhelminthes*), (*Nematoda*), qime kali (*Nematomorpha*) dhe krimbat unazor (*Annelida*). Janë evidentuar 56 lloje të Mollusqve (*Mollusca*), duke përfshirë 4 lloje endemike, si dhe pothuajse 300 lloje të akrepave të rremë (*Pseudoscorpiones*), merimanga (*Arachnida*) dhe gaforre (*Krustacëve*), duke përfshirë dhe disa lloje endemike. Deri tani është regjistruar një numër total prej 1,847 lloje insektesh, duke përfshirë më shumë se 900 lloje fluturash, kryesisht (*Nocturna*) dhe rreth 160 lloje nga lloji *Carabidae*.

Në zonat me habitate të ujërave të ëmbla, janë konfirmuar 5 lloje peshqish, 11 amfibësh dhe 17 zvarranikësh.

Shpendët janë klasa e vertebrorëve më të përhapur në zonë, të përfaqësuar nga 128 lloje. Në veçanti gjenden shpendë të ndryshëm grabitqarë: shqiponja e malit, huta, kali i qyqes, skifteri dhe fajkoi.

Janë të pranishme 51 lloje gjitarësh duke përfshirë ariun e murrmë, rrëqebullin, macen e egër, lundërzën, derrin e egër, dhinë e egër, kaprollin, ujkun, dhelpren, vjedullën dhe shqarthin.

3.2.7. Flora

Aktualisht në Malet e Sharrit njihen 662 lloje njëqelizorësh (diatome), 1,260 lloje të bimëve vaskulare, më shumë se 260 lloje myshqesh, 500 kërpudhash dhe 160 likenesh.

3.2.8. Habitatet

Për shkak të diversitetit të formacioneve gjeomorfologjike dhe zhvillimit historik gjeologjik, si dhe pranisë së vazhdueshme të njerëzve përgjatë mijëvjeçarëve, zona ka florë të pasur dhe habitate të shumëllojshme.

Llojet e drurëve mbizotërues në pyjet e zonës janë ahu, shkoza dhe lisi, të shoqëruara nga bredhi i butë, selvia, pisha, bredhi, verri dhe shelgu.

Bashkësitë e bimëve të pranishme jo pyjore janë: zona alpine dhe boreale, kullota acidofilike oromezike, bimësi mesdhetare, torfa alkaline, lëndina me luleborë dhe breza kodrinorë dhe alpinë, livadhe gëlqerore alpine dhe subalpine, thepa me gurë silikate me bimësi kazmofite dhe livadhe silikate alpine dhe boreale malore.

Habitatet ligatinore të zonës janë: ujërat e qëndrueshëm, ujërat e rrjedhshëm sipërfaqësorë, zona litorale me trupa ujorë në sipërfaqen tokësore, livadhe torfike, lloje të ndryshme të torfës moçalore.

3.2.9. Ekosistemet

Ekosistemet e mëposhtme natyrore gjenden në Malet e Sharrit:

1. Ekosisteme liqenesh (ekosisteme të ujërave të qëndrueshëm sipërfaqësorë, duke përfshirë rezervuarat, pellgjet e mëdha dhe liqenet glaciale)
2. Ekosistemet e lumenjve (ekosistemet e ujërave të rrjedhshëm sipërfaqësorë, duke përfshirë përrenjtë)
3. Ekosistemet e torfës malore (kënetat acidike)
4. Ekosistemet e moçalishteve malore (bazë kënete)
5. Ekosistemet e përbaltura dhe moçalore (duke përfshirë moçalet e kripura)
6. Ekosistemet e kullotave dhe livadheve mezofilike dhe të vërshuara në periudha sezonale)
7. Ekosisteme të kullotave malore (duke përfshirë kullotat subalpine dhe alpine, si dhe kullotat shkëmbore)
8. Ekosisteme të kaçubeve të shkurtra të bjeshkëve
9. Ekosisteme të shkurreve malore
10. Ekosisteme të degraduara pyjore (duke përfshirë përzierje halorësh dhe gjetherënësh (pseudomaquis), formacione bimësh pyjore, shqopishta dhe shkurre termike mesdhetare)
11. Ekosisteme ripariane dhe me kaçube moçalore
12. Ekosisteme me pyje gjetherënë (pyje gjetherënë)

13. Ekosisteme me pyje halore
14. Ekosisteme të përziera të pyjeve me drurë gjetherënë dhe halorë
15. Ekosisteme shpellore (duke përfshirë trupat ujorë në to)
16. Ekosisteme shkëmbore dhe gurore (duke përfshirë gurët, terrenin shkëmbor dhe rrëpirat)
17. Ekosistemet me bimësi shumë të rrallë ose pa bimësi (duke përfshirë rajonet e gërryera)
18. Agro-ekosistemet bujqësore
19. Agro-ekosistemet akuatike (peshkataria)
20. Ekosistemet urbane
21. Sisteme ekologjike të venbanimeve rurale
22. Sisteme ekologjike të minierave dhe guroreve industriale
23. Sisteme ekologjike të trupave ujorë tërësisht artificiale
24. Sisteme mjedisore të depozitimeve dhe deponive të mbeturinave

Një përshkrim gjithëpërfshirës i Shërbimeve të Ekosistemit (ESS) është paraqitur në Studimin Socio-Ekonomik të Parkut Kombëtar. Tre lloje të ndryshme janë përshkruar dhe vlerësuar financiarisht: furnizimi, rregullator dhe kulturor.

Shërbimet e ekosistemit të furnizimit i referohen biomasës dhe burimeve të tjera të marra nga ekosisteme të ndryshme që plotësojnë nevojat e njeriut për jetën e përditshme, veçanërisht ushqimin, lëndët e para, ujin e freskët, burimet gjenetike dhe ilaçet. Shembuj janë prodhimi bujqësor, prodhimi i kafshëve ose prodhimi pyjor.

Shërbimet rregulluese të ekosistemit i referohen rregullimit të proceseve të ndryshme ekologjike që kontribuojnë në një ekosistem funksional, më konkretisht rregullimit të klimës dhe cilësisë së ajrit, depozitimit të karbonit, kontrollit të fatkeqësive natyrore, trajtimit të ujërave të zeza, mbrojtjes nga erozioni dhe mirëmbajtjes së pjellorisë së tokës, pllenimit dhe kontrolli biologjik.

Shërbimet kulturore dhe të ekosistemeve i referohen ekosistemeve natyrore që janë jetike dhe kulturore të rëndësishme për njerëzit, sepse ato ofrojnë vende për rekreacion, kënaqësi shpirtërore dhe vlerë estetike. Këto shërbime janë të vlefshme për rekreacionin dhe shëndetin e popullatës dhe turistëve. Këto përfshijnë vlera estetike dhe frymëzim për kulturën, artin dhe dizajnin, përvojën shpirtërore.

ESU-të janë të rëndësishme për financimin e ardhshëm të Shërbimit të Parkut Kombëtar.

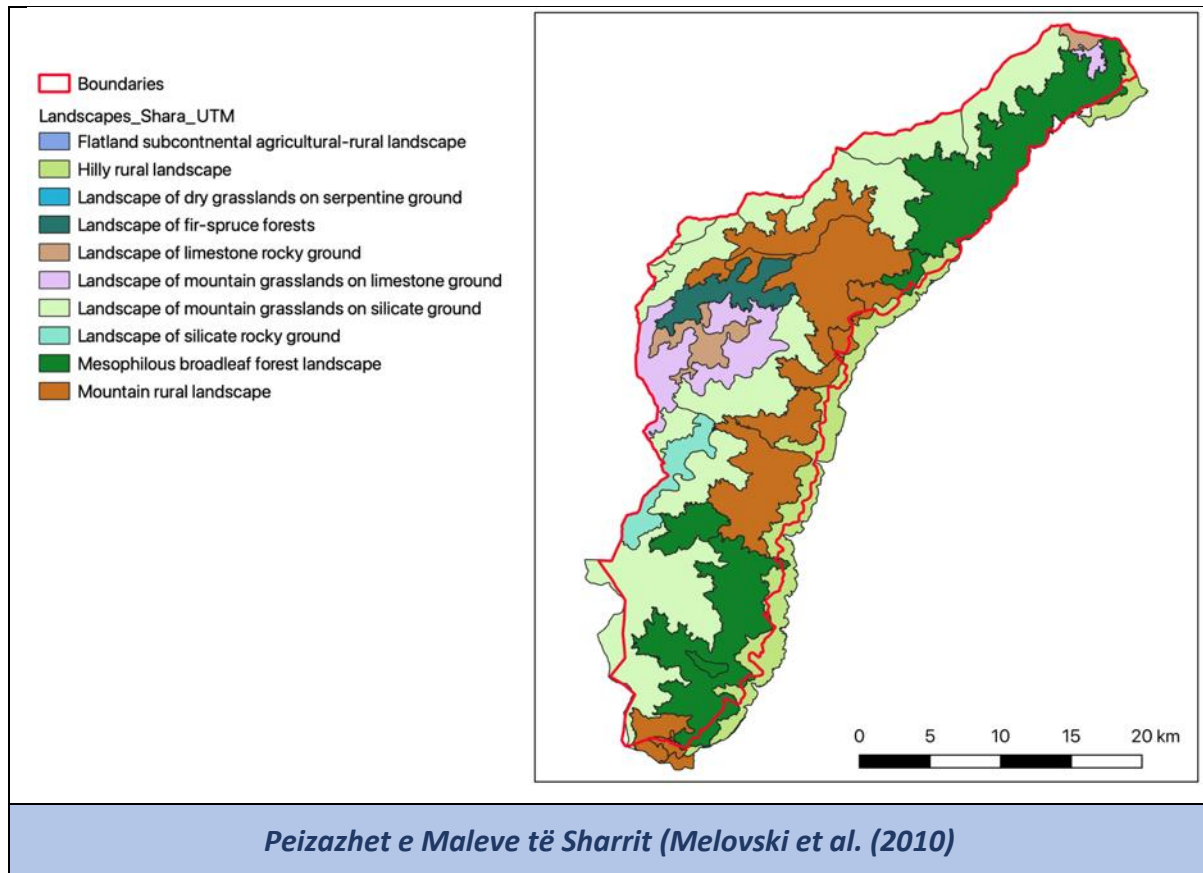
3.2.10. Peizazhet

Peizazhet e Maleve të Sharrit janë formuar nga proceset gjeologjike, fluviale dhe glaciale dhe më tej nga ndikimi i njeriut përgjatë shekujve. Traditat e ndryshme dhe prejardhja etnike dhe kulturore e popullsisë lokale kanë kontribuar në diversitetin e peizazheve.

Melovski et al. (2010) përcaktoi llojet e peizazheve në Malet e Sharrit:

- Peizazh i sheshtë nënkontinental bujqësor dhe rural
- Peizazh kodrinor rural
- Peizazh me bar të thatë në terren silici
- Peizazh me pyje halore dhe bredha
- Peizazh me terren gurësh gëlqerorë
- Peizazh baritor malor në terren gëlqeror

- Peizazh baritor malor në terren silici
- Peizazh me terren gurësh silici
- Peizazh pyjor gjethegjere
- Peizazh malor rural

3.3. Karakteristikat socio-ekonomike

3.3.1. Komunitetet dhe popullsitë lokale

Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit gjendet në kuadër të 7 komunave të rajonit të Pollogut: Bogovinjë, Gostivar, Jegunovcë, Mavrovë dhe Rostushë, Tearcë, Tetovë, and Vrapçishtë. Tetova dhe Gostivaro janë qendrat kryesore.

Popullsia në shtatë komunat:

Komuna	Numri i përgjithshëm i banorëve
Bogovinë	22 906
Gostivarë	59 770
Jegunovcë	8 895
Mavrovë dhe Rostushë	5 042
Tearcë	17 694
Tetovë	84 770
Vrapçisht	19 842

Tabela e mëposhtme paraqet fshatrat në PKMSH sipas komunës:

Komuna	Fshatrat në PKMSH sipas komunës
Bogovinjë	Palçishti i epërm, Jelovjanë, Novo Selë, Rakovec, Selce Keç, Urviç
Gostivar	Brodec, Jelovce i poshtëm, Jelovce i epërm, Peçkovë
Mavrovë and Rostushë	Duf
Tearcë	Breznë, Prvce
Tetovë	Bozovcë, Llacë, Lisec, Gjermë, Sellcë, Setolë, Shipkovicë, Vejcë, Veshallë
Vrapçishtë	Gjurgjevishtë, Gorjanë, Kalishtë, Lomnicë, Pozaranë
Jegunovcë	Asnjë fshat në PK

3.3.2. Përdorimi i tokës

3.3.2.1. Bujqësia dhe blegtoaria

Bujqësia karakterizohet kryesisht nga mbjellja e kulturave bujqësore, hortikulturave, drithërave dhe produkteve të tjera për përdorim shtëpiak. Në varësi të përkufizimit sektorial, përafërsisht 10% e sipërfaqes së PK-së është tokë bujqësore. Bujqësia tradicionale ka krijuar një peizazh të larmishëm dhe me përbërje të pasur përreth fshatrave, e karakterizuar nga një mozaik me fusha dhe lëndina, zakonisht me parcela të vogla dhe përdorim të gjerë.

Kullotat malore, të përdorura në verë (transhumance), mbulojnë afërsisht 45% të sipërfaqes. Ato gjenden në zonat alpine dhe subalpine dhe përfshijnë ligatinat, lumenjtë dhe zonat shkëmbore. Këto kullota përdoren në mënyrë tradicionale për kullotjen dhe kultivimin e deleve. Stanet janë të zakonshme në zonat e larta malore. Kultivimi i bagëtive praktikohet në afërsi të fshatrave më të afërt. Si rrjedhojë e shpërnguljes së vazhdueshme nga fshati në qytet, ritmi i përdorimit të kullotave malore po pëson rënie të ndjeshme. Ka pothuajse 2,500 krerë bagëti, 50,000 dele dhe 1,500 dhi në fermat dhe pronat e vogla përreth fshatrave malore. Përmasat mesatare të tufave janë afërsisht 200 dele.

3.3.2.2. Menaxhimi i pyjeve

Pyjet, si burimet natyrore dhe ofruesit e shërbimeve të ekosistemit, sigurojnë funksionet më të çmueshme ekonomike, shoqërore dhe mjedisore. Pavarësisht se shumë pyje janë në pronësi shtetërore, ka gjithashtu edhe pyje në pronësi private të cilat përdoren nga pronarët e tyre, kryesisht për prodhimin e drurëve të zjarrit. Praktikant e kaluara të paqëndrueshme kanë çuar në përdorimin e dukshëm pa kriter në disa zona të PKMSH. Prerja e paligjshme e pemëve është e pranishme në PKMSH dhe për këtë kërkohen masat parandaluese.

PKMSH ka lloje të shumëllojshme pyjesh, ndër të cilat mbizotërojnë gjetherënët. 75% of pyjeve të parkut janë vetëm me një lloj druri, kryesisht ah ose lis. Këto pyje ahu ose lisi formojnë dy zona ose breza të dallueshëm, në lartësi të ndryshme. Lloje të tjera drurësh të pranishëm përfshijnë bredhin e butë, gështenjën, bredhin, panjën, shkozën, drizën, si dhe endemikë, duke përfshirë pishën maqedonase - *Pinus peuce* Griseb., pishën boshnjake - *Pinus heldreichii*, *Acer heldreichii* Orph. Ex Boiss.

Pyjet e përziera, pavarësisht se zënë më pak sipërfaqe në park, janë të rëndësishëm meqenëse ofrojnë biodiversitet të madh. Pylli i përzier, i përbërë prej më shumë se gjashtë lloje drurësh, në zonën e mbrojtjes së rreptë të Mazdraçës, është një shembull i rrallë e i rëndësishëm që meriton të mbrohet.

Në Malet e Sharrit përshkruhen 13 grupime pyjore, ku shpërndarja e tyre lidhet me lartësinë, kushtet klimatike dhe kushtet e zonës. Calimintho grandiflorae – Fagetum përbën 41,5% të sipërfaqes pyjore, ndërsa Festuco heterophyllae-Fagetum zë 25,3%, Grupimi Orno-Quercetum petraeae është i treti më i zakonshëm, me 13,4 % të sipërfaqes totale pyjore.

Pyjet e shkozës janë të prejardhjes relikte dhe endemike dhe duhet të mbrohen në mënyrë që të ruhet gjendja e tyre natyrore. Shumë pyje të parëndësishëm ekonomikisht dhe lloje pemësh kanë shumë rëndësi mjedisore dhe kontribuojnë në biodiversitetin e PK. Menaxhimi i tyre duhet të jetë i përshtatshëm për rolin e tyre mjedisor.

Zona të tjera në parkun kombëtar janë mbjellë, disa me lloje autoktone të tilla si *Pinus strobus*, të tjera lloje aloktone të tilla si *Pinus nigra* dhe driza e butë. Këto lloje aloktone mbulojnë një sipërfaqe shumë të kufizuar, dhe mbizotërimi i llojeve të reja autoktone është i dukshëm. Zona të tilla duhet të monitorohen nga afër, për të informuar vendimet e ardhshme nëse duhet të lihen në gjendjen aktuale apo të shndërrohen në pyje me pemë autoktone.

Menaxhimi i kaluar i pyllit dhe praktikat e përdorimit kanë bërë që në ditët e sotme në PK të ketë 75.2% pyjeve me korije, kryesisht dushk, shkozë, dhe disa pyje me ah dhe gështenja.

Rritja mesatare vjetore është 1,86 m³/ha ndërsa rritja totale mesatare vjetore përlllogaritet të jetë 34,123 m³. Me një rritje relativisht kaq të ulët vjetore dhe prodhimin e drurit masiv, pyjet në parkun kombëtar kanë nevojë të madhe për restaurimin e habitatit. Në të njëjtën kohë, ata kanë një funksion të rëndësishëm shoqëror si burimi i interesit ekonomik për popullsinë lokale. Rreth 90% e prerjes vjetore është dru zjarri për Rajonin e Pollogut, si dhe një sasi e panjohur shtesë e nxjerrë përmes prerjes së jashtëligjshme.

Menaxhimi dhe përdorimi i qëndrueshëm i pyjeve për qëllime ekonomike kryhet në pajtim me Ligjin për Pyjet dhe me planet e posaçme 10-vjeçare për menaxhimin e pyjeve. Planet aktuale të menaxhimit të pyjeve përqendrohen në përdorimin ekonomik të pyllit si një burim, ndërsa praktikat e ardhshme të menaxhimit duhet të përqendrohen në ruajtjen e pyjeve ose menaxhimin e habitateve pyjore. Sipërfaqja totale e pyjeve është 18.332,11 ha, e ndarë në pesë njësi menaxhimi të pyjeve, secila me planin e vet të posaçëm 10-vjeçar të menaxhimit të pyjeve.

Tabela e mëposhtme tregon shtrirjen e njësive të menaxhimit të pyjeve dhe periudhave të vlefshmërisë së planeve të tyre të menaxhimit.

Njësia e Menaxhimit të Pyllit	Sipërfaqja pyjore (ha)	Vlefshmëria e planit të menaxhimit të pyjeve
Novo Selo 2 – Kodra e Diellit	1.925,70	2026
Shar Planina – Bistrica	5.653,10	2029
Lesnichka Shuma	2.287,03	2028
Ljubotenska Reka	1.519,58	2026
Duf – Mazdraça	6.946,70	2023

Njësia e Menaxhimit të Pyllit	Sipërfaqja pyjore (ha)	Vlefshmëria e planit të menaxhimit të pyjeve
Totali	18,332,11	

Në vitet e kaluara prerja vjetore ishte rreth 18,388 m³. Kjo duhet të reduktohet dukshën në PK.

Pasi të krijohet parku kombëtar duhet të kryhet një inventarizim i plotë pyjor dhe duhet të përgatitet një plan i ri për menaxhimin e pyjeve duke ndjekur parimet e ruajtjes së natyrës dhe në pajtim me zonimin e ZM-së:

- Asnjë ndërhyrje në zonën e mbrojtjes së rreptë, me përjashtimin të rasteve të jashtëzakonshme, me miratimin e MMJPH.
- Në zonën e menaxhimit aktiv lejohen ndërhyrjet në pyje nëse janë të planifikuara dhe miratuara në planin e posaçëm për mbrojtjen dhe kultivimin e pyjeve. Ndërhyrje të tilla duhet të lejohen nëse është e nevojshme për menaxhimin e habitatit dhe kur janë në përputhje me objektivat e ruajtjes. Këtu përfshihet kultivimi intensiv, kujdesi dhe rivitalizimi i pyjeve për të krijuar kushte për përmirësimin e strukturës së tyre dhe shndërrimin e tyre nga pyje me kërcell të ulët në pyje me kërcell të lartë;
- Nuk duhet lejuar asnjë prerje masive në zonën e përdorimit të qëndrueshëm. Veprimet që janë në pajtim me objektivat e ruajtjes së natyrës mund të kryhen nëse ato janë planifikuar dhe miratuar nga autoriteti menaxhues.

Prerja e pastër nuk lejohet në asnjë zonë të mbrojtur.

Derisa të përgatiten këto plane të posaçme të menaxhimit të pyjeve, duhet të miratohen masat e ndërmjetme. Këto duhet të marrin në konsideratë nevojat e popullsisë lokale për dru zjarri.

Paralelisht me këto përpjekje shërbimet e turizmit të zhvilluar mirë do të lejojnë që menaxhimi i parkut të përqendrohet në burime të tjera të ardhurash në vend të prerjes së drurëve.

Një aspekt tjetër i rëndësishëm i pylltarisë është parandalimi dhe menaxhimi i zjarreve në pyje. Zjarret mund të shpërndahen, për shembull, nga zonat e kullotave me fiere dhe dëllinja drejt pyjeve. Ato mund të përbëjnë një kërcënim serioz për ekosistemin e pyjeve, dhe meritojnë përparësi në menaxhimin e ardhshëm të parkut kombëtar.

3.3.2.3. Kafshët e egra

Gjuetia në Malet e Sharrit i përket shtetit. Si një e mirë e interesit publik në Republikën e Maqedonisë së Veriut, natyra e egër gëzon mbrojtje të veçantë, në një mënyrë dhe sipas kushteve të përcaktuara në Ligjet për Gjuetinë dhe Mbrojtjen e Natyrës.

51 lloje të gjitarëve shfaqen në PKMSH (58% e tyre të pranishëm më RMV), së bashku me 128 lloje shpendësh. Disa prej tyre konsiderohen për gjah, dhe dallimet bëhen ndërmjet gjitarëve të vegjël dhe atyre të mëdhenj të gjahut dhe shpendëve të gjahut.

Tabela e mëposhtme tregon llojshmërinë e natyrës së egër më të zakonshme në Malet e Sharrit (lista e plotë gjendet në kreun 3.4.1):

Statusi i mbrojtjes	Gjitarët e mëdhenj	Gjitarët e vegjël	Shpendët
Llojet e mbrojtura	Ariu i murrmë, rrëqebulli (Ballkanit)	Macja e egër, lundërza, vjedulla, gjeri, ketri i kuq	Shqiponja e malit, shqiponja e madhe e rosave, bufi i madh me veshë, bufi veshgjatë, shkaba, korbi sqepkuq, korbi sqepverdhë
Llojet me mbrojtje të përkohshme gjuetie	Kaprolli, derri i egër, dhia e egër	Lepuri	Pula me çafkë, thëllëza e malit, pëllumbi i egër i shkëmbit, shapka
Lloje pa mbrojtje	Ujku	Dhelpra e kuqe, kunadhja gushëverdhë, kunadhja gushëbardhë, qelbësi	Gjeraqina, korbi i bardhë/gallofi, stërqoka, laraska,

Territori i cili përfshin parkun kombëtar ndahet në shtatë zona gjuetie. Deri në vitin 2021 gjashtë prej tyre menaxhoheshin nga koncesionarët, ndërsa terreni shtetëror i gjuetisë menaxhohej nga Ndërmarrja Publike e Pyjeve Kombëtare. Secili nga terrenet e gjuetisë ende menaxhohet në bazë të një programi të përgatitur çdo vit për planin 10 vjeçar të posaçëm për menaxhimin e gjuetisë. Periudhat e vlefshme prej gjashtë prej planeve të menaxhimit të gjuetisë skadojnë në fund të vitit 2021, ndërsa ai për terrenin shtetëror të gjuetisë skadoi në fund të vitit 2018.

Tabela e mëposhtme tregon numrin e gjahut të numëruar në këto zona gjuetie në vitin 2018. Në bazë të Studimit për Valorizimin:

Gjah nën mbrojtje		Numri i kafshëve të numëruara
1.	Kaprolli	482
2.	Dhia e egër	394
3.	Derri i Egër	185
4.	Ariu	36
5.	Rrëqebulli	5
Gjah i numëruar pa mbrojtje		Numri i kafshëve
1.	Ujku	37

Me shpalljen e zonës park kombëtar autoriteti i ri i menaxhimit është përgjegjës për menaxhimin e natyrës së egër, duke përfshirë asgjësimin selektiv të kafshëve. Autoriteti i parkut kombëtar duhet të përgatisë një plan menaxhimi të posaçëm për natyrën e egër i cili ndjek parimet e ruajtjes së natyrës dhe është në pajtim me zonimin:

- Asnjë ndërhyrje në zonën e mbrojtjes së rreptë.
- Ndërhyrjet në zonën e menaxhimit aktiv duhet të konsiderohen si të pranueshme kur ato janë të domosdoshme për menaxhimin e llojeve dhe kur janë në pajtim me objektivat e ruajtjes (ushqyerja në dimër, krijimi i qendrës riprodhuese, asgjësimi selektiv në rast sëmundjesh, etj).
- Asgjësimi selektiv do të lejohet në zonën e qëndrueshme për të kontrolluar numrin e kafshëve që mund të shkaktojnë dëme ndaj tokës bujqësore dhe fshatrave.

Disa veprimtari përfshijnë numërimet e përvitshme, ushqyerjen në dimër, monitorimin dhe kontrollin e veprimtarive të paligjshme që duhet të kenë përparësi në periudhën kalimtare derisa të përgatitet një plan menaxhimi për natyrën e egër

Pavarësisht kushteve potencialisht të favorshme të riprodhimit për disa nga llojet e përmendura, në krahasim me parqe të tjera në Evropë dendësitë e popullatave të tyre janë të ulëta. Gjuetia e paligjshme ka të ngjarë të jetë shkaku kryesor dhe kontrolli i saj duhet të jetë i prioritetit më të lartë për menaxhimin e Parkut. Rojet e pyllit me përvojë në menaxhimin e natyrës së egër, në bashkëpunim me policinë pyjore, duhet të jenë përgjegjës për këtë. Numri i kafshëve të egra duhet të ketë mundësinë të rritet në mënyrë natyrore. Disa aktorë propozuan krijimin e qendrës së riprodhimit të dhisë së egër në Leshnicë.

3.3.2.4. Mbledhja e bimëve dhe frutave të egra

Mbledhja e bimëve dhe frutave të egra, duke përfshirë bimët mjekësore dhe kërpudhat, është një praktikë tradicionale ende mjaft e përdorshme në Malet e Sharrit. Gjenden të paktën 51 lloje bimësh dhe kërpudhash të panumërta që mbledhen për qëllime tregtare brenda parkut.

Mbledhja e të dhënave për popullatat e llojeve të egra, si dhe monitorimi i popullatave të llojeve të egra që mbledhen, duhet të kryhet në mënyrë të rregullt, duke mundësuar në këtë formë vendimet e bazuara në prova për përdorimin e ardhshëm të këtyre llojeve.

Lloje të shumta (disa prej tyre të mbrojtura në bazë të ligjit kombëtar) kërkojnë **monitorim të përhershëm** për të parandaluar rrezikimin e popullatave përmes mbledhjes:

- Bimët: *Achillea millefolium*, *Artemisia absinthium*, *Chamomilla recutita*, *Cornus mas*, *Corylus avellana*, *Galium verum*, *Gentiana lutea*, *Juglans regia*, *Juniperus communis*, *Origanum vulgare*, *Primula veris*, *Sideritis scardica* (e mbrojtur) dhe *Vaccinium myrtillus*.
- Kërpudhat: *Agaricus capmestris*, *Amanita cesarea* (e mbrojtur), *Boletus edulis*, *Calocube gambosa*, *Cantharellus cibarius* and *Macrolepiota procera* (e mbrojtur).

Bimët dhe frutat e egra mbledhen për përdorime vetjake dhe tregtare. Mbledhja për konsum vetjak, prej më pak se 1 kg për individ, duhet të lejohet pa pasur nevojë për leje. Megjithatë, lejet për mbledhjen për qëllime tregtare duhet të jepen nga autoriteti i menaxhimit.

Kuotat e mbledhjes për të gjitha llojet e mbledhura për qëllime tregtare duhet të përcaktohen në bazë të vlerësimeve të burimeve dhe monitorimit. Mbledhësit janë kryesisht individë nga familje me të ardhura të ulëta dhe kanë shumë pak mundësi ekonomike. Vetëm në raste të rralla produktet e mbledhura përpunohen në mënyrë që të kërkohet çmim më i lartë.

Kompanitë lokale të ndodhura në qytetet pranë, i blejnë, tregëtojnë dhe përpunojnë bimët dhe kërpudhat e mbledhura, dhe kanë rrjetet përkatëse dhe strukturat organizative. Këto duhen marrë në konsideratë kur përcaktohen lëshimet për mbledhjen. Një opsion tjetër i përmendur gjatë takimeve të konsultimit me palët e përfshira ishte se autoriteti i parkut

kombëtar mund të organizojë blerjen, përpunimin, tegëtimin dhe shitjen e këtyre produkteve, për të siguruar një treg të qëndrueshëm për mbledhësit si dhe të ardhura për parkun kombëtar.

Shumica e mbledhësve veprojnë pa leje për mbledhje, dhe nuk dihet nëse ata i kanë të njohura principet për mbledhjen e qëndrueshme. Parku kombëtar duhet të ofrojë trajnime për këtë çështje ndaj mbledhësve dhe duhet të sigurojë monitorimin e biodiversitetit. Ka të dhëna se disa mbledhës hyjnë në PKMSH nga Kosova për të mbledhur pemë dhe fruta të egra. Bashkëpunimi ndërmjet PKMSH dhe PK Sharri, me përfshirjen e policisë kufitare të pyjeve, do të jetë një parakusht për menaxhimin efektiv.

Mbledhja e bimëve, frutave të egra dhe kërpudhave lejohet në zonat e përdorimit të qëndrueshëm dhe të menaxhimit aktiv, dhe ndalohet në zonën e mbrojtjes së rreptë, me përjashtim të konsumit vetjak. Duhet të mbështetet edhe kultivimi lokal, si pjesë e përpjekjeve për ruajtjen e atyre bimëve që mbledhen të egra në sasi të mëdha, por që mund të kultivohen.

3.3.2.5. Bletaria

Informacioni për bletarinë është i disponueshëm për shtatë komunat brenda të cilave ndodhet PK. Në këtë zonë ka 422 bletërritës të regjistruar me 11,684 koshere, të cilat përbëjnë rreth 11% të koshereve në Maqedoninë e Veriut.

Duke marrë parasysh që bletaria siguron si të ardhura për ekonominë lokale ashtu edhe shërbime të vlefshme të ekosistemit, mbështetja duhet t'i sigurohet bletërritësve lokalë. Kjo mund të bëhet përmes vendosjes së markës për produktet e apikulturës, mbështetje për ngjarje që promovojnë produkte të tilla nga parku, etj. Ka gjithashtu potencial për të zhvilluar dhe promovuar api-turizmin përmes parkut kombëtar, i cili do të ishte një burim të ardhurash si për ekonominë lokale ashtu edhe për parkun. Meqenëse kosheret janë të pozicionuara në prona private, masat dëmshpërblyese për dëmin e shkaktuar nga natyra e egër duhet të vihen në zbatim në zonat e përdorimit të qëndrueshëm dhe menaxhimit aktiv.

3.3.2.6. Peshkimi

Prania e Troftës Maqedonase, *Salmo macedonicus*, në rrjedhat dhe lumenjtë malorë të PKMSH siguron mundësinë për turizmin e peshkimit. Meqenëse shumë pak dihet për llojet në këtë zonë, duhet të kryhet monitorim i kujdesshëm për të siguruar informacionin e nevojshëm për vendimet e ardhshme të bazuara në të dhëna.

Mbajtësit e koncesioneve janë përgjegjës për zbatimin e Planit të Posaçëm të Menaxhimit për peshkimin në Pellgun e Rrjedhës së Sipërme të Vardarit, gjatë periudhës së vlefshme të tij” (2016-2022). Pas përfundimit të afatit të këtij plani, parku kombëtar duhet të përgatisë një Plan të ri të Posaçëm Menaxhimi për peshkimin për periudhën 2022-2032, në pajtim me veprimtaritë e lejuara dhe të ndaluara në zonë e mbrojtur. Peshkimi mund të lejohet vetëm për ato lumenj në zonën e menaxhimit të qëndrueshëm, dhe më tej vetëm për kapje dhe lëshim. Introdiktimi (futja) e peshqve në lumenj dhe liqene të PKMSH ndalohet.

3.3.3. Infrastruktura dhe zhvillimi

3.3.3.1. Infrastruktura rrugore

Rritja e popullsisë brenda zonës së zgjeruar që tashmë përbën parkun gjatë 20 viteve të kaluara ka rezultuar në rritje të ndërtimeve. Pavarësisht se vendbanimet e popullsisë kryesore

janë të shpërndara dhe mbulojnë zona relativisht të vogla, zhvillimi i ardhshëm duhet të kryhet në bazë të zonimit të vendosur, në mënyrë që të shmangen pasojat e dëmshme për biodiversitetin.

Shumë prej vendbanimeve në Malet e Sharrit janë pjesë e rrjetit të rrugëve të shtruara (asfaltuara), që lidh qytetet dhe fshatrat e thella. Disa prej rrugëve ndërmjet, dhe në raste të rralla brenda, fshatrave, janë të pashtuara.

Shumica e tyre gjenden në zona të thella, veçanërisht pranë kufirit me Kosovën, dhe përdoren kryesisht për transportimin e drurit, vajtjen në stanet lart në male, dhe turizmin. Këto zona mund të jenë të vështira për t'u arritur pothuajse gjatë të gjithë vitit, ndërsa në dimër rrugët malore lokale mund të bllokohen nga dëborat. Mirëmbajtja e rrugëve kryhet nga ndërmarrja publike kompetente për rrjetin rrugor kombëtar me fondet dhe të ardhurat e veta. Mirëmbajtja e rrugëve rurale në dimër aktualisht nuk përbën një prioritet të madh dhe menaxhimi i parkut kombëtar duhet të mbështesë aksesin ndaj rrugëve gjatë të gjithë vitit për popullsinë lokale.

Zonat urbane, Tetovë dhe Gostivar, lidhen përmes autostradës A27, pjesë e rrjetit rrugor kombëtar. Rruga e vjetër Tetovë-Gostivar, R12068, lidh Tetovën, Bogovinjen, Vrapçishtën dhe Gostivarin. Rruga R12039 lidh Tetovën me komunat e Tearcës dhe Jegunovcës, si dhe kalimin kufitar me Republikën e Kosovës. Tearce lidhet me Jegunovcën përmes rrugës R2234.

Qendra e skijimit Kodra e Diellit është i lidhur mjaft mirë me Tetovën përmes rrugës rajonale 1209. Prania e lidhjeve me hekurudhën dhe aeroportin janë gjithashtu të rëndësishme në kontekstin e turizmit.

Rrjeti hekurudhor në rajon përbëhet nga linja lokale që lidh Kërçovën, Gostivarin dhe Tetovën me Shkupin, dhe pjesa e korridorit të hekurudhës ndërkombëtare që lidh Shkupin me Prishtinën. Aeroportet më të afërta gjenden në Shkup dhe Fushë Kosovë pranë Prishtinës.

Pavarësisht rrjetit të zhvilluar të rrugëve, parkimi i kufizuar në rezortin e skive në Kodra e Diellit kufizon mundësitë e rezortit për zhvillim. Ka një nevojë të ngutshme për rinovimin e teleferikut që lidh qendrën e skijimit me qendrat urbane.

Projektet për zhvillimin dhe infrastrukturën përbëjnë kërcënime të mundshme për biodiversitetin. Pasojat e dëmshme të një zhvillimi të tillë përfshijnë shkatërrimin dhe fragmentimin (copëzimin) e habitateve, përmes zgjerimit të infrastrukturës ekzistuese dhe ndërtimit të asaj të re (rrugët, rryma elektrike, uji dhe instalimet e telekomunikacionit, etj.), përvetësimin në rritje të burimeve natyrore (veçanërisht uji) dhe ndotjen (mbetjet inerte nga ndërtimet, ujërat e zeza, ndotja e ajrit dhe ndotja akustike, eutrofikimi, etj.). Këshillohet fuqimisht që çdo zhvillim i rrugës në të ardhmen të kryhet në përputhje me zonimin e parkut

3.3.3.2. Furnizimi me rrymë elektrike

Në bazë të kërkimit të kryer për Analizën Socio-Ekonomike në vitin 2020, të gjithë fshatrat në Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit lidhen me rrjetin e rrymës elektrike.

3.3.3.3. Furnizimi me ujë

Shumica e fshatrave në PKMSH kanë akses ndaj ujit të pijshëm. Kjo ndodh kryesisht nga burimet, pavarësisht se disa fshatra përdorin ujë sipërfaqësor ose puse nëntokësore për të nxjerrë ujin e pijshëm. Qyteti i Tetovës merr gjithashtu ujin e pijshëm nga Malet e Sharrit, nga burimet e Draga Voda, Golemi, Vakufski dhe Uliveriçki. Burimi Draga Voda siguron gjithashtu ujë të pijshëm për fshatin e Gajres.

3.3.3.4. Ujërat e zeza dhe kanalizimet

Fshatrat dhe vendbanimet në PKMSH nuk janë të lidhura me infrastrukturën e kanalizimeve dhe kryesisht përdorin gropa septike. Ndërtimi i kanalizimeve dhe infrastruktura e trajtimit të ujërave të zeza është e rëndësishme së veçantë dhe përparësi duhet t'u jepet vendbanimeve më të mëdha duke përfshirë Rezortin e Skive, vendbanimeve për fundjavë dhe fshatrave më të mëdha.

Qytetet e Tetovës dhe Gostivarit kanë një sistem kanalizimesh, nga të cilat ujërat e ndotura dhe të zeza futen në lumin Vardar të patrajtuara.

3.3.3.5. Cilësia e ujit

Çështja e cilësisë së ujit është ngritur në takime të shumta me banorët lokalë dhe përfaqësuesit e komunave, pavarësisht se Malet e Sharrit kanë mjaft ujë të pastër të rrjedhshëm.

Menaxhimi i parkut kombëtar duhet të mbështesë fshatrat malore në përmirësimin e furnizimit me ujë, në bashkëpunim të ngushtë me Komunitat dhe ndërmarrjet publike përkatëse.

3.3.3.6. Mbetjet e ngurta

Shkarkimi i pakontrolluar dhe i paligjshëm i mbetjeve të ngurta është një problem i menjëhershëm dhe i ngutshëm për mjedisin, si dhe në kontekstin e zhvillimit të turizmit në parkun kombëtar. Nga 27 fshatra brenda parkut, vetëm shtatë kanë grumbullim të organizuar të mbetjeve të ngurta (të zonës). Për më tepër, mbeturinat mbledhen shumë rrallë nga zonat kryesore të piknikut dhe ato turistike, duke përfshirë qendrën e skijimit, Belovishtë dhe Tri Vode.

Secila nga shtatë komunat brenda parkut (Bogovinjë, Gostivar, Jegunovcë, Mavrovë dhe Rostushë, Tearcë, Tetovë, dhe Vrapçishtë) janë përgjegjëse për menaxhimin e mbetjeve brenda kufijve të tij, duke kontraktuar kompani të specializuara. Gjatë konsultimeve me aktorët e përfshirë, banorët nga fshatrat malore parashtruan ankesat e tyre për performancën e ulët të këtyre kompanive.

Mbështetje duhet të sigurohet nga parku kombëtar për të përmirësuar këtë situatë, veçanërisht në fshatrat e thella malore.

3.3.3.7. Infrastruktura sociale

Nuk ka asnjë kopsht fëmijësh brenda territorit të PK, pavarësisht se ka shkolla fillore. Shkollat e mesme gjenden në Tetovë dhe Gostivar, si dhe një në Komunën e Vrapçishtës. Komunitat organizojnë transportin për nxënësit nga fshatrat të cilat nuk kanë shkolla.

Në Tetovë dhe Gostivar ka universitete. Dy universitetet në Tetovë janë të dy shtetërorë, ai i Gostivarit është institucion privat.

Qendrat shëndetësore janë të përqendruara në Tetovë dhe Gostivar. Ka një spital të përgjithshëm në Gostivar, dhe një klinikë, një institut të kujdesit shëndetësor dhe një spital për sëmundjet respiratore në Tetovë. Qendrat e ndihmës së shpejtë gjenden në fshatrat e mëdha brenda parkut kombëtar, duke përfshirë ato në Vejce, Novo Selo, Shipkovicë.

Klinikat dentare janë të përqendruara në qytetet e Tetovës dhe Gostivarit, dhe gjithashtu gjenden edhe në Komunitat e Bogovinjes, Tearcës dhe Jegunovcës.

Kujdesi social ofrohet përmes qendrave sociale Komunale dhe Ndërkomunale në Gostivar dhe Tetovë.

Nuk ka asnjë qendër kulturore apo artistike në PKMSH, dhe qendrat sportive janë të pakëta dhe gjenden vetëm në fshatrat e Selcës dhe Shipkovicës.

3.3.3.8. Infrastruktura industriale, energjetike dhe minerare

Që në vitet e 70-ta, lumenjtë e Maleve të Sharrit janë përdorur për prodhimin e rrymës elektrike përmes sistemit të mbledhjes së ujërave Sharski Vodi, i cili mbledh ujin nga një numër i lumenjve dhe e transporton atë në rezervuarin e Mavrovës dhe në hidrocentralet e Vrutokut, Ravenit dhe Vrbenit. Kjo infrastrukturë siguron afërsisht 12% të energjisë elektrike të Maqedonisë së Veriut.

Është veçanërisht me rëndësi në rastin e ndërprerjeve të rrymës elektrike, meqenëse ai është i pavarur nga rryma elektrike dhe mund të prodhojë energji elektrike vetëm në bazë të rrjedhjes së ujit. Meqenëse funksionimi i tij përbën interes kombëtar dhe publik, të gjitha zonat lejohen që ta mirëmbajnë.

Parku kombëtar do të krijojë një mekanizëm për bashkëpunimin me AD ESM, organin e menaxhimit të sistemit Sharski Vodi, duke përfshirë përcaktimin e rregullave që do të sigurojnë mirëmbajtjen e infrastrukturës pavarësisht zonimit.

Brenda parkut ka 11 hidrocentrale të vogla. Disa të tjera në zonën e zhvillimit të qëndrueshëm janë në proces ndërtimi, të cilat duhet të përfundojnë deri më datë 30 qershor 2022, një vit pas miratimit të ligjit për shpalljen e parkut kombëtar. Ndërtimi i hidrocentraleve të tjera të vogla në park nuk do të lejohet.

Autoriteti kombëtar do të monitorojë rregullisht ndikimin e hidrocentraleve të vogla në mjedis dhe komunitetet lokale, përmes programit për monitorimin e shkarkimit ekologjik minimal.

Lista e hidrocentraleve të vogla të ndërtuara dhe të planifikuara me status që nga janari 2021 është bashkangjitur në Shtojcën 7.3.

Deri në momentin e përgatitjes së këtij dokumenti, Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut është në proces të rishikimit dhe ndryshimit të koncesioneve të dhëna për hidrocentrale brenda kufijve të ZM .

Pas përfundimit të procesit të rishikimit, administrata e ZM, në koordinim me Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, pritet të inkorporojë çdo ndryshim në listën e objekteve hidroenergjetike të njohura ligjërisht brenda ZM dhe të zbatojë dhe zbatojë rregulloret përkatëse të ZM për të gjithë. koncesionarët, në përputhje me atë që përcaktohet në rregulloret e AP dhe legjislacionin kombëtar.

3.3.4. Trashëgimia kulturore

Trashëgimia kulturore brenda PKMSH i shton vlerën zonës së mbrojtur, dhe mund të sjellë dobi në zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm, ose madje edhe të kontribuojë në zhvillimin e markës turistike të PKMSH.

Legjislacioni përcakton tre lloje të trashëgimisë kulturore: trashëgimi kulturore e patundshme, e tundshme dhe jo materiale, nga të cilat trashëgimia kulturore e patundshme

dhe ajo jo materiale janë identifikuar brenda ZM, pavarësisht se trashëgimia kulturore e tundshme nuk duhet përjashtuar aktualisht.

Trashëgimia kulturore e patundshme e identifikuar brenda PKMSH përmban kryesisht: 1. Zona arkeologjike, të tilla si vendbanimet dhe nekroplet nga antikiteti ose mesjeta; dhe 2. Tempujt dhe kultet, si krisitane ashtu edhe muslimane. Peizazhe kulturore përfshihen gjithashtu në këtë kategori pavarësisht se ato ende nuk janë identifikuar dhe vlerësuar zyrtarisht. Kullotat malore janë një lloj i peizazhit kulturor i cili meriton mbrojtje dhe mirëmbajtje, në njohje të lidhjes së tyre të pazgjidhshme me blegtorinë tradicionale në shkallë të gjerë të deleve.

Në të gjithë fshatrat malore spikat një stil i veçantë arkitekturor, i karakterizuar nga përdorimi i materialeve tradicionale ndërtimore të tilla si gurë, dru, kashtë dhe baltë. Materiale të tilla ulin ndikimin mjedisor të ndërtimit. Për të ruajtur karakterin autentik të parkut kombëtar, është e udhës të përdoret material ndërtimi tradicional kurdo që të jetë e mundur, dhe duhet të kërkohet në rastin e çdo rinovimi në zonën e menaxhimit aktiv.

Pavarësisht se shumë elementë të trashëgimisë kulturore jo materiale janë të pranishme në PKMSH, vetëm një është regjistruar zyrtarisht: kënga e burrave me dy zëra në zonën e Fushëgropës së Pollogut, e njohur në zonë si Gllasoëçko. Kjo, së bashku me elementë të tjerë kulturorë jo materialë të tillë si zakonet tradicionale dhe fetare, mund të jenë të vlefshëm në promovimin e ZM si një destinacion turistik.

Ruajtja dhe vazhdimësia e trashëgimisë kulturore të ZM-së duhet të ketë qasje në bashkëpunim me institucionin kompetent për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore. Mbështetja dhe inkurajimi ndaj humumtimit të mëtejshëm të trashëgimisë kulturore, dhe madje edhe veprimtaritë për të rritur vizibilitetin e saj, mund të merren gjithashtu në konsideratë.

Ka një histori të gjatë për ngjarjet kulturore lokale dhe rajonale në park dhe në rajonin përreth tij. Secila nga komunat, dhe pothuajse çdo fshat ka festivalet dhe ngjarjet e veta në lidhje me pushimet fetare. Këto mund të përbëjnë bazat për ofertat e pasura kulturore ndaj vizitorëve. Në bashkëpunim me popullsinë lokale, parku kombëtar do të mbështesë identifikimin, organizimin dhe promovimin e ngjarjeve/festiveleve dhe veprimtarive tradicionale të cilat mund të tërheqin më shumë turistë.

Masa të veçanta kërkohen për ruajtjen e siteve të trashëgimisë kulturore, p.sh. tempujve. Detajet e hollësishme për këto site janë paraqitur në Studimin për Valorizimin dhe në studimin socio-ekonomik. Ky plan i menaxhimit përfshin një program të posaçëm i cili do të hartëzohë, identifikojë dhe përcaktojë masat e mbrojtjes.

3.3.5. Rekreacioni dhe turizmi

Natyra e pasur, gjeografia, dhe peizazhet, të shoqëruara nga trashëgimia kulturore, traditat dhe ngjarjet kulturore të PKMSH sigurojnë një bazë të shëndoshë për zhvillimin e turizmit dhe atraksioneve për vizitorët. Zona është tashmë një destinacion i njohur gjatë të gjithë stinëve për veprimtari të shumëllojshme. Ka një numër të strukturave akomoduese ekzistuese, si dhe ofruesve të shërbimeve turistike dhe në vitet e fundit në zonë vërehet një prirje për rritjen e numrit të vizitorëve.

Turizmi konsiderohet si sektori kryesor për zhvillimin ekonomik, dhe i vetmi me potencialin më të madh. Duke marrë në konsideratë infrastrukturën ekzistuese, mund të përcaktohen dy

lloje kryesore të turizmit brenda PK-së: turizmi masiv dhe turizmi alternativ. Strukturat e turizmit masiv janë përqendruar në brezin e mbrojtjes, ndërsa format alternative të turizmit praktikohen brenda parkut, në të trija zonat së bashku. Turizmi alternativ mund të ndahet më tej në turizmin e aventurës, atë rural dhe turizmin e soditjes së natyrës së egër (kafshëve të egra). Në mbështetje të zhvillimit secili prej tyre do t'i sjellë dobi jetesës lokale dhe do të ndihmojë në shpërndarjen e ndikimeve turistike në mënyrë më të njëtrajtshme.

Të gjitha format e turizmit duhet të sigurojnë qëndrueshmërinë dhe përgjegjësinë në pajtim me zonimin e përcaktuar dhe rregulloret. Megjithatë, vizioni afatgjatë i parkut kombëtar është të mbështesë çdo formë të turizmit i cili ka ndikim të ulët në mjedis dhe ruan barazpeshën ndërmjet turizmit masiv dhe atij alternativ. Për të dyja format kryesore të zhvillimit të mundshëm të turizmit, është thelbësore ruajtja e natyrës. Ruajtja e natyrës do të ishte e mundur vetëm nëse të gjithë aktorët do të krijojnë një bashkëpunim të mirë me parkun kombëtar dhe ndërmjet njëri tjetrit.

3.3.5.1. Turizmi masiv

Qendra e skijimit “Kodra e diellit” është destinim i turizmit masiv, i cili përfshin një dendësi të madhe të shtëpive të pushimit dhe një numër të madh hotelesh.

Për të lejuar zhvillimin e ardhshëm të qendrës së skijimit dhe veprimtarive të tjera ekzistuese ekonomike, është krijuar brezi i mbrojtjes përreth zonës potenciale për zhvillimin e qendrës (në bazë të masterplanit të vitit 2012).

Çdo zhvillim i mëtejshëm i qendrës së skijimit Kodra e Diellit kërkon zgjidhje për transportin e turistëve të skijimit nga Tetova në qendrën e skijimit, sepse zona e qendrës së skijimit ka shumë pak kapacitet për parkimin e veturave të turistëve. Qendra e skijimit, është e nevojshme përmirësimi i grumbullimit të ujërave të zeza dhe mbetjeve të ngurta.

3.3.5.2. Turizmi alternativ – i Aventurës

Shumë lloje të ndryshme të veprimtarisë së turizmit të aventurës janë identifikuar në parkun kombëtar, në Studimin për Valorizimin dhe Studimin Socio-ekonomik. Disa prej tyre janë mjaft të njohur, ndërsa të tjerë praktikohen vetëm nga një numër njerëzish.

Tabela kryesore paraqet një pamje të përgjithshme të sporteve më interesante të aventurës, ku ato ushtrohen, ndikimet dhe vlerësimet e tyre në mjedis dhe interesat për zhvillimin e tyre në të ardhmen.

Legjenda për ndikimin: 1 = i ulët; 2 = i mesëm; 3 = i lartë

Veprimtaria	Popullariteti / interesi	Sezoni	Zona	Vendodhja	Ndikimi i llogaritur në mjedis
Ski alpinizmi	I lartë	Dimër	I kufizuar në brezin e mbrojtjes	Vendodhje të caktuara	1
Turne Skish (udhëtim me ski)	I lartë	Dimër	Të gjithë zonat	Sipërfaqe e gjerë dhe vendodhje të caktuara	1
Ngjitje	I lartë	Të gjithë stinët	Të gjithë zonat	Territor i gjerë dhe	1

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Veprimtaria	Popullariteti / interesi	Sezoni	Zona	Vendodhja	Ndikimi i llogaritur në mjedis
				vendodhje të caktuara	
Kalërim	I mesëm, me mundësi rritjeje	Pranverë, verë dhe vjeshtë	Kryesisht në zonat aktive dhe të qëndrueshme. Në raste të veçanta në zonën e mbrojtjes së rreptë – kryesisht për të transportuar furnizime në stane	Vendodhje të caktuara	1
Çiklizëm malor	Mesatar, me mundësi rritje	Pranverë, verë dhe vjeshtë	Kryesisht në zonën aktive dhe të qëndrueshme. Në raste përjashtimi në zonën e mbrojtjes së rreptë	Vendodhje të caktuara	1
Vrapim malor	Mesatar, me mundësi rritjeje	Pranverë, verë dhe vjeshtë	Të gjithë zonat	Vendodhje të caktuara	1
Slita motorike dëbore	I lartë	Dimër	Kryesisht në brezin e mbrojtjes por gjithashtu edhe në zona të tjera	Territor i gjerë	3
Drejtimi i automjeteve 4 x 4 (fuoristradë)	I lartë	Të gjithë stinët	Të gjithë zonat	Territor i gjerë	3
Hedhje me parashutë	I ulët, me mundësi rritjeje	Kryesisht verë	Kryesisht në brezin e mbrojtjes	Territor i gjerë	1
Udhëtim me makinë e skive/Ski të stilit të lirë	I lartë	Në dimër	Të gjithë zonat	Vendodhje të caktuara	3

Veprimtaria	Popullariteti / interesi	Sezoni	Zona	Vendodhja	Ndikimi i llogaritur në mjedis
Ecje sportive në dëborë	I ulët	Në dimër	Të gjithë zonat	Territori i gjerë	1
Shpelleologji	I ulët	Kryesisht verë	Të gjithë zonat	Vendodhje të caktuara	1
Alpinizëm	I ulët	Kryesisht dimër	Në zonën e mbrojtjes së rreptë	Vendodhje të caktuara	1

Disa veprimtari dimërore si udhëtim me ski dhe ecje në dëborë kryhen në një territor të gjerë dhe kanë një ndikim të ulët në mjedis. Veprimtari të njohura verore si ngjitje, ciklizëm malor dhe kalërim duhet të ndjekin shtigjet dhe rrugët e shënuara. Duhet të zhvillohet një sistem i shtigjeve si pjesë e programit turistik në mënyrë që të shmangen rreziqet e mundshme dhe konfliktet ndërmjet përdoruesve të ndryshëm.

Veprimtaritë e kryera në vendodhjet e caktuara zakonisht mbështeten në natyrë, ku një tipar i veçantë gjellogjik përdoret për një qëllim të caktuar. Veprimtari të tilla, që përfshijnë shpelleologjinë (vizitat në shpella), ngjitjen alpinistike dhe ngjitjen e shkëmbinjve mund të përbëjnë kërcënime ndaj habitateve të caktuara, dhe vlerësimi i kujdesshëm duhet të bëhet përpara se ato të lejohen. Hedhja me parashutë mund të konsiderohet gjithashtu një veprimtari me vendodhje të caktuar, ku pika e ngritjes është në zonën e menaxhimit aktiv.

Veprimtaritë e turizmit kufitar me PK Sharri të Kosovës duhet të bashkërendohen përmes policisë kufitare, dhe në pajtim me veprimtaritë e lejuara në zona të ndryshme të PKMSH. Disa prej veprimtarive të tilla të turizmit kufitar kërkojnë struktura akomoduese të shoqëruara me rregullat ndërkombëtare në bazë të kabinës së sigurisë brenda harkut kohor të 4 orëve ecje.

Promovimi i zonës së re të mbrojtur duhet të ecë paralelisht me përpjekjet për të rritur reputacionin e saj si një destinacion i sigurt turistik. Një nga shqetësimet kryesore për zhvillimin e mëtejshëm të turizmit të aventurës është nevoja për një shërbim funksional shpërtimi, jo vetëm në rezortin e skive por gjithashtu për të mbuluar të gjithë parkun kombëtar.

3.3.5.3. Turizmi alternativ – rural dhe ekoturizmi

27 fshatrat brenda parkut kombëtar, të gjithë të pozicionuar në zonën e menaxhimit të qëndrueshëm, ofrojnë mundësi të mëdha për zhvillimin turistik. Kjo është madje edhe më e rëndësishme për ato fshatra me popullsi në rënie.

Turizmi rural dhe ekoturizmi mund të shërbejnë si kundërpeshë ndaj turizmit masiv, dhe të ulin trysnitë mjedisore të shkaktuara nga rezorti i skive “Kodra e Diellit”.

Ata që kërkojnë këtë lloj turizmi kërkojnë ajrin e pastër, rrethinat e qeta, ushqimin dhe shërbimet lokale. Fshatrat e Maleve të Sharrit ofrojnë mundësi të panumërta eko-turistike, megjithatë, industria lokale është në fazën e saj të hershme të zhvillimit me vetëm një numër të kufizuar familjesh që ofrojnë shërbime akomoduese dhe turistike.

Është e rëndësishme që parku kombëtar të mbështesë popullsinë lokale me masat për të inkurajuar zhvillimin dhe përmirësimin e shërbimeve të tyre, veçanërisht në fshatra të thella me shumë pak banorë. Mbështetje dhe bashkëpunim i tillë me banorët lokalë duhet të rezultojë në sinergji të panumërta që kontribuojnë në përpjekjet për ruajtjen e natyrës.

3.3.5.4. Turizmi alternativ – soditja e natyrës së egër (kafshëve të egra)

Natyra e egër (kafshët e egra) është motivi kryesor për grupe të vogla por të mirë-krijuara të turistëve, i përqendruar përreth soditjes së kafshëve dhe habitateve të tyre natyrore. Shumëllojshmëria e kafshëve të egra në PKMSH nënkupton turizmin soditës.

Aktualisht kryhet turizëm për gjueti. Duke e zëvendësuar këtë me turizmin për soditjen e natyrës së egër do të krijohet mundësia që parku të ofrojë përvoja tërheqëse për vizitorët, dhe t'i edukojë dhe t'i përfshijë ato në monitorimin e natyrës së egër ndërkohë që gjeneron të ardhura.

3.3.5.5. Infrastruktura turistike

Strukturat akomoduese në PKMSH përqendrohen kryesisht në Kodra e Diellit. Ky rezort ka shtatë hotele, me rankimet e rehatisë nga një deri në katër yje. Kasolle malore, hostele dhe shtëpi familjare, gjenden gjithashtu, të shpërndara anekënd parkut kombëtar.

Strukturat e kampingjeve në PKMSH nuk kanë një pozicionim të zyrtarizuar, megjithatë, ka zona të shumta të njohura për kamping (në natyrën e egër) që përdoren kryesisht nga alpinistët dhe ngjitesit e malit. Këto zona kampingu janë aktive kur organizohen ngjarje. Ka gjithashtu zona kampingu të vogla të improvizuara verore në zonat e larta malore, kryesisht pranë liqeneve dhe burimeve malore, shpesh në zonën e mbrojtjes së rreptë. Kampingjet gjithashtu kryhen në dimër, në lidhje me veprimtaritë dimërore sportive. Terrenet e përcaktuara dhe të mirëmbajtura për kamping do të lejonin menaxhim më të mirë të praktikës së krijuar të kampingut në natyrën e egër në PKMSH.

Rrugët e pashtuara në PKMSH nuk menxhohen, dhe shumë janë krijuar pa autorizim, për veprimtari të ndryshme. Këto rrugë mund të përdoren për veprimtari të ndryshme turistike, po ashtu duhet të parashikohet kontrolli i erozionit dhe mirëmbajtja.

Shtigje për ngjitje në PKMSH janë të vetmet shtigje zyrtare të zhvilluara dhe të shënuara në pajtim me Ligjin për Shtigjet Malore. Ka 24 shtigje zyrtare për ngjitje me një gjatësi totale prej 303 km. Shtigje të reja për ngjitje janë parashikuar në planet e zhvillimit komunal, të tilla si ai i Komunës së Bogovinjes, i cili planifikon të ndërtojë tre shtigje shtesë. Mirëmbajtja e këtyre do të ndihmojë në inkurajimin e ngjitesve për të ruajtur shtigjet e përcaktuara dhe të mos sorrollaten në zonat ku ato mund të shqetësojnë proceset natyrore dhe natyrën e egër.

Shtigjet për ciklizmin malor në PKMSH nuk janë të përcaktuara. Megjithatë, ciklistët malorë zakonisht përdorin korsi të shumta të cilat mund të konsiderohen si korsi shumëfunktionale. Këto kryesisht ndjekin rrugë të gjera të pashtuara, por edhe monopate të ngushta malore. Sigurimi i shtigjeve të përcaktuara dhe/ose rrugëve shumëfunktionale ku lejohet ciklizmi malor do të ndihmojë të zhvillohet turizmi i ciklizmit malor në PKMSH, dhe do të parandalojë gjithashtu konfliktet për përdorimin e shtigjeve ndërmjet ciklistëve malorë dhe përdoruesve të shtigjeve të tjera.

3.4. Vlerat e zonës

3.4.1. Llojet

Nëndarjet e mëtejme paraqesin llojet e njohura që shfaqen në Malet e Sharrit, me nivelin e tyre të mbrojtjes dhe statusin e ruajtjes.

Përshkrimet e gjera të faunës dhe florës së zonës paraqiten në Studimin për Valorizimin. Expertë të shumtë përkushtuan njohuritë e tyre në këtë studim në mënyrë që të kontribuojnë në ruajtjen e llojeve, habitateve dhe peizazheve.

Mbrojtja paraqitet në lidhje me ligjet kombëtare dhe ndërkombëtare, konventat dhe listën e kuqe:

- Ligji për Mbrojtjen e Natyrës në Maqedoninë e Veriut, bazuar në Listën kombëtare të llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) (2011)
- Konventa e Bernës
- CITES (Konventa për Tregtinë Ndërkombëtare të Llojeve të Rrezikuara të Faunës dhe Florës së Egër, Konventa e Uashingtonit)
- Lista e Kuqe e IUCN-it për Llojet e Kërcënuara
- Lista e Kuqe Kombëtare e Maqedonisë së Veriut
- Lista e Kuqe e njëqelizorëve (diatomëve) të Evropës Qendrore dhe Lindore
- Direktiva e BE-së për Habitatet (DH)
- Direktiva e BE-së për Shpendët

Llojet e hijëzuara me ngjyrë të gjelbër është popozuar të përfshihen në programet e hartëzimit dhe monitorimit në Parkun Kombëtar. Të njëjtat lloje gjithashtu **duhet të konsiderohen si thelbësore për përcaktimin e masave të ruajtjes** në Parkun Kombëtar.

Pas formimit të Autoritetit Menaxhues të PK, i njëjti në koordinim me Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, me mbështetjen teknike dhe shkencore nga autoritetet kombëtare të ekspertëve dhe nga Bordi Shkencor, duhet të shqyrtojë dhe të ndryshojë speciet kryesore të identifikuar këtu, nëse kjo do të jetë e nevojshme.

3.4.1.1. Njëqelizorët (Diatomët)

Legjenda për Listën e Kuqe të Njëqelizorëve (Diatomëve) të Evropës Qendrore dhe Lindore: 1- lloje të ndikuara ndjeshëm, 2- lloje të ndikuara, 3 – lloje të ndikuara pak, G – lloje pothuajse të ndikuara, V – popullata në rënie, R- lloje mjaft të rralla

Emrat e llojeve	Lista e Kuqe e njëqelizorëve (diatomëve) të Evropës Qendrore dhe Lindore	Lista e kuqe paraprake e Maqedonisë
<i>Achnantheidium gracillimum</i> (F. Meister) Lange-Bertalot	3	
<i>Achnantheidium linearioide</i> Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Adlafia detenta</i> (Hustedt) Heudre, C.E.Wetzel & Ector	1	I rrallë
<i>Adlafia suchlandtii</i> (Hustedt) Monnier & Ector	V	I rrallë
<i>Boreozonacola hustedtii</i> Lange-Bertalot, Kulikovskiy & Witkowski	2	I rrallë
<i>Caloneis lauta</i> Carter & Bailey-Watts	G	I rrallë
<i>Caloneis leptosoma</i> (Grunow) Krammer	G	I rrallë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emrat e llojeve	Lista e Kuqe e njëqelizorëve (diatomëve) të Evropës Qendrore dhe Lindore	Lista e kuqe paraprake e Maqedonisë
<i>Cavinula mollicula</i> (Hustedt) Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Cavinula variostrata</i> (Krasske) D.G. Mann	3	
<i>Chamaepinnularia hassiaca</i> (Krasske) Cantonati & Lange-Bertalot	3	
<i>Cymbella proxima</i> Reimer	V	I rrallë
<i>Cymbopleura similis</i> (Krasske) Krammer	3	
<i>Encyonema gaeumannii</i> (Meister) Krammer	3	I rrallë
<i>Encyonema hebridicum</i> Grunow ex Cleve	3	I rrallë
<i>Encyonema norvegicum</i> (Grunow) Mayer	3	I rrallë
<i>Eucocconeis alpestris</i> (Brun) Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Eucocconeis flexella</i> (Kützing) Cleve	3	
<i>Eunotia arcubus</i> var. <i>bidens</i> (Grunow) Lange-Bertalot	G	I rrallë
<i>Eunotia flexuosa</i> (Brébisson ex Kützing) Kützing	2	
<i>Eunotia maior</i> (W. Smith) Rabenhorst	2	I rrallë
<i>Eunotiany manniana</i> Grunow	3	
<i>Geissleria similis</i> (Krasske) Lange-Bertalot & Metzeltin	V	I rrallë
<i>Genkalia digitulus</i> (Hustedt) Lange-Bertalot & Kulikovskiy	3	I rrallë
<i>Gomphonema amoenum</i> Lange-Bertalot	3	
<i>Gomphonema parvulus</i> (Lange-Bertalot & E.Reichardt) Lange-Bertalot &	3	
<i>Gomphonema pseudoboheicum</i> Lange-Bertalot & E Reichardt	3	
<i>Hygropetra balfouriana</i> (Grunow) Krammer & Lange-Bertalot	R	I rrallë
<i>Mastogloia grevillei</i> W. Smith	G	I rrallë
<i>Muelleria gibbula</i> (Cleve) Spaulding & Stoermer	G	I rrallë
<i>Navicula absoluta</i> Hustedt	2	
<i>Navicula angusta</i> Grunow	3	
<i>Navicula concentrica</i> Carter	2	I rrallë
<i>Navicula densilineolata</i> (Lange-Bertalot) Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Navicula pseudolanceolata</i> Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Navicula vulpina</i> Kützing	3	I rrallë
<i>Neidium alpinum</i> Hustedt	3	I rrallë
<i>Neidium bergii</i> (Cleve-Euler) Krammer	3	
<i>Neidium distinctepunctatum</i> Hustedt	R	I rrallë
<i>Neidium kozłowi</i> var. <i>parva</i> Mereschkowsky	R	I rrallë
<i>Pinnularia borealis</i> var. <i>scalaris</i> (Ehrenberg) Rabenhorst	R	
<i>Pinnularia cuneola</i> Reichardt	R	I rrallë
<i>Pinnularia decrescens</i> (Grunow) Krammer	D	I rrallë
<i>Pinnularia divergens</i> W.Smith	V	I rrallë
<i>Pinnularia infirma</i> Krammer	R	I rrallë
<i>Placoneis amphibola</i> (Cleve) E.J. Cox	3	I rrallë
<i>Placoneis opportuna</i> (Hustedt) Chudaev & Gololobova	2	I rrallë
<i>Planothidium joursacense</i> (Héribaud) Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Psammothidium rossii</i> (Hustedt) Bukhtiyarova & F.E. Round	2	I rrallë
<i>Skabitschewskia oestrupii</i> (A.Cleve) Kuliskovskiy & Lange-Bertalot	D	I rrallë

Emrat e llojeve	Lista e Kuqe e njëqelizorëve (diatomëve) të Evropës Qendrore dhe Lindore	Lista e kuqe paraprake e Maqedonisë
<i>Skabitschewskia pergalloi</i> (Brun & Héribaud-Joseph) Kuliskovskiy & Lange-Bertalot	3	I rrallë
<i>Staurone isacuta</i> W. Smith	V	I rrallë
<i>Stephanodiscus alpinus</i> Hustedt	V	I rrallë

3.4.1.2. Myshqet

Ka një numër të madh llojesh të bimëve vaskulare dhe myshqeve të gjetura në Malet e Sharrit, që janë shumë të rralla në Maqedoninë e Veriut.

Për shembull, 52 lloje briofitesh nuk gjenden askund tjetër në Maqedoninë e Veriut, përveçse në Malet e Sharrit. Këto janë kryesisht lloje që e duan të ftohtin dhe kanë karakteristika të elementëve biogeografikë Arktikë-Alpinë, Subarktikë-Alpinë / Subalpinë, Alpinë dhe Borealë (Martinčić 2009).

37 lloje të tjera janë të pranishme në Maqedoninë e Veriut vetëm në shumë pak site të tjera përveç Maleve të Sharrit: Korab, Pelister, Jakupica/Karagjica, Deshat, Kajmakçalan ose Jabllanicë (i cili në lidhje me briofitet është pothuajse tërësisht i paeksploruar). Kjo është e papritur, meqenëse shumica e këtyre llojeve Arktike ose Boreale arrijnë skajet jugore të shtrirjes së tyre në majat e larta të Maleve të Sharrit (ose mundësisht Pelister dhe Kajmakçalan).

Shumë prej briofiteve të tjera që gjenden në Malet e Sharrit janë gjithashtu të rralla: 31 lloje shfaqen vetëm në tre rajone të vendit dhe 22 vetëm në katër rajone.

Bimët vaskulare dhe myshqet janë një grup kozmopolit i gjallesave, dhe nuk ka asnjë lloj briofit endemik në Maqedoninë e Veriut.

Libri i Kuq Evropian i Briofiteve (ECCB 1995) rendit tre lloje të gjendura në Malet e Sharrit si “të rralla”:

- *Mannia triandra* (Scop.) Grolle,
- *Amblystegium radicale* (P. Beauv.) Grout
- *Brachythecium geheebii* Milde (Martinčić 2009)

Përveç atyre të gjendura në Librin e Kuq Evropian janë *Leskurea saviana* (De Not.) E. Lawton dhe *Buxbaumia viridis* (Moug. Ex Lam. & DC.) Brid. ex Moug. & Nestl. (Papp & Erzberger 2012).

Lloje të tjera që shfaqen në Malet e Sharrit janë gjithashtu të rralla në Maqedoninë e Veriut. *Leskurea saviana* dhe *Brachythecium geheebii* gjenden vetëm në tre rajone (Malet e Sharrit, Pelister dhe Kajmakçalan), ndërsa *Amblystegium radicale* njihet vetëm në dy rajone (duke përfshirë Malet e Sharrit). *Grimmia sessitana* De Not i cili gjendet në Malet e Sharrit është gjithashtu në Librin e Kuq Evropian të Briofiteve.

Dy llojet e pranishme renditen në Shtojcën II të Direktivës së BE-së për Habitatet:

- *Mannia triandra* (Scop.) Grolle

- *Buxbaumia viridis* (Moug. Ex Lam. & DC.) Brid. ex Moug. & Nestl.

Të dy këto lloje janë shumë të rralla në Maqedoninë e Veriut. Përveç Maleve të Sharrit, ato gjenden vetëm në Pelister (*M. triandra*), dhe Kajmakçalan (*B. viridis*). Të gjithë myshqet torfike (*Sphagnum* L. spp.) renditen në Shtojcën V (DH).

Emri i llojeve	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e IUCN-it	Shtojcat e DH të BE-së
<i>Amblystegium radicale</i> (<i>Pseudocampyllum radicale</i>)		LC – më pak të cënueshëm Evropë	
<i>Brachythecium geheebii</i>		VU – i cënueshëm Evropë	
<i>Buxbaumia viridis</i>	I mbrojtur	LC – më pak të cënueshëm Evropë	II
<i>Grimmia sessitana</i>		LC – më pak të cënueshëm Evropë	
<i>Lescurea savina</i>			
<i>Mannia triandra</i>		VU – i cënueshëm Evropë	II

3.4.1.3. Kërpudhat

13 lloje të kërpudhave shfaqen në listën e llojeve të mbrojtura rreptësisht në Maqedoninë e Veriut. Në Listën e Kuqe të kërpudhave të Maqedonisë së Veriut, 3 lloje janë të rrezikuara në mënyrë kritike, 5 janë të rrezikuara dhe 4 janë të cënueshme .

Legjenda për kategoritë e llojeve të kërcënuara: Të Rrezikuara në Mënyrë Kritike (CR), Të Rrezikuara (EN), Të Cënueshme (VU), Pothuajse të Tanguara (Pothuajse të Kërcënuara) (NT), Më pak të cënueshëm (LC), Të Dhëna të Pamjaftueshme (DD).

Emri i llojeve	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e Kërpudhave në RMV
<i>Agaricus macrosporus</i>	I mbrojtur	
<i>Amanita caesarea</i>	I mbrojtur	LC
<i>Auricularia auricula-judae</i>		
<i>Boletus pinophilus</i>		
<i>Boletus satanas</i>	I mbrojtur	
<i>Botryobasidium danicum</i>		
<i>Bovista paludosa</i>		CR
<i>Brevicellicium olivascens</i>		
<i>Butyriboletus fechtneri</i>		
<i>Clavulina coralloides</i>		
<i>Coprinus tergisversans</i>		
<i>Cortinarius odorifer</i>		
<i>Craterellus cornucopioides</i>	I mbrojtur	
<i>Cudonia circinans</i>		VU

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e llojeve të egra të mbojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e Kërpudhave në RMV
<i>Dasyscyphus acuum</i>		
<i>Dentipellis fragilis</i>		VU
<i>Diatrypella favacea</i>		
<i>Discina parma</i>		
<i>Entoloma conferendum cf.</i>		
<i>Entoloma querquedula cf.</i>		
<i>Entoloma sericatum</i>		
<i>Entoloma venosum</i>		
<i>Exidia pithya</i>	I mbrojtur	
<i>Exobasidium myrtilli cf.</i>		
<i>Galerina clavata</i>		
<i>Galerina jaapii</i>		EN
<i>Galerina sphagnum</i>		CR
<i>Galerina tibiicystis</i>		CR
<i>Globulicium hiemale</i>		
<i>Gloeocystidiellum ochraceum</i>	I mbrojtur	
<i>Guepinia helvelloides</i>		EN
<i>Gyrodon lividus</i>		EN
<i>Helvella subglabra</i>		
<i>Hericium coralloides</i>		EN
<i>Hydnum peckii</i>		EN
<i>Hymenogaster griseus</i>		
<i>Hyphodontia juniperi</i>		
<i>Inocybe flocculosa</i>		
<i>Inocybe nitidiuscula</i>		
<i>Inocybe petiginosa</i>		
<i>Inocybe queletii</i>		
<i>Inocybe subnudipes</i>		
<i>Inocybe umbrinofusca cf.</i>		
<i>Inocybe vaccina</i>		
<i>Lactarius deterrimus</i>		
<i>Lopharia spadicea</i>		
<i>Macrolepiota procera</i>	I mbrojtur	
<i>Macrotyphula fistulosa</i>		
<i>Marasmius epiphyllodes</i>		
<i>Melanogaster broomeanus</i>		
<i>Melanoleuca brevipes</i>		

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e Kërpudhave në RMV
<i>Melanoleuca oreina</i>		
<i>Melastiza chateri</i>		
<i>Mutinus caninus</i>	I mbrojtur	
<i>Mycena capillaris</i>		
<i>Mycena pseudoalnicola</i>		
<i>Mycena pseudocorticola</i>		
<i>Mycena strobilicola</i>		
<i>Myxomphalia maura</i>		
<i>Omphalina grossula</i>		
<i>Otidea alutacea</i>		
<i>Pachyphloeus conglomeratus</i>		
<i>Peniophora junipericola</i>	I mbrojtur	
<i>Peniophora polygonia</i>		
<i>Phlebia ochraceofulva</i>		
<i>Phyllotopsis nidulans</i>		
<i>Pleurotus dryinus</i>	I mbrojtur	
<i>Pluteus hispidulus</i>		
<i>Psathyrella sphagnicola</i>		
<i>Psilocybe merdaria</i>		
<i>Psilocybe serbica</i>		VU
<i>Rozites caperatus</i>		
<i>Rutstroemia echinophila</i>		
<i>Sarcodon imbricatus</i>	I mbrojtur	
<i>Sarcosphaera coronaria</i>	I mbrojtur rreptësisht	VU
<i>Sarcosphaera crassa</i>		
<i>Simocybe centunculus</i>		
<i>Suillellus rodoxanthus</i>		
<i>Thelephora anthocephala</i>		
<i>Tremella foliacea</i>	I mbrojtur	
<i>Tremiscus helvelloides</i>		
<i>Tuber bellonae</i>		
<i>Typhula erythropus</i>		
<i>Volvariella bombycina</i>	I mbrojtur	
<i>Vuilleminia macrospora</i>		

3.4.1.4. Bimët vaskulare

Pjesa më e madhe e llojeve të bimëve vaskulare të renditura më poshtë janë endemike në Malet e Sharrit. *Gentiana lutea* renditet në Shtojcën V të Direktivës së BE-së për Habitatet dhe 16 lloje shfaqen në Listën e Kuqe të IUCN-it. 5 lloje janë të mbrojtura rreptësisht dhe 9 janë të mbrojtura, në pajtim me listën kombëtare të llojeve të egra të mbrojtura.

Emrat e llojeve	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e IUCN-it	Shtojcat e DH së BE-së	Endemike
<i>Acer heldreichii subsp. Macropterum</i>		LC Evropë		Po
<i>Alkanna scardica</i>				Po
<i>Alyssum scardicum</i>				Po
<i>Antennaria dioica</i>		LC Evropë		
<i>Asperula doerfleri</i>				Po
<i>Aster alpinus</i>				
<i>Aubrietia gracilis subsp. Scardica</i>				Po
<i>Campanula spathulata subsp. Abietina</i>				
<i>Cirsium appendiculatum</i>				Po
<i>Cirsium candelabrum</i>				Po
<i>Cephalaria pastricensis</i>				Po
<i>Crepis macedonica</i>				Po
<i>Crocus scardicus</i>		NT Mesdhe		Po
<i>Dactylorhiza sambucina</i>		LC Evropë		
<i>Dactylorhiza viridis</i>		LC Evropë		
<i>Dianthus scardicus</i>				Po
<i>Draba doerfleri</i>				Po
<i>Draba scardica</i>				
<i>Dryas octopetala</i>				
<i>Festuca horvatiana</i>				Po
<i>Gentiana albanica</i>				Po
<i>Gentianella ciliata</i>				
<i>Gentiana lutea</i>		LC Evropë	Shtojca V	
<i>Gentiana punctata</i>	I mbrojtur rreptësisht	LC Evropë		
<i>Geranium sylvaticum</i>				
<i>Gymnadenia nigra</i>		LC Evropë		
<i>Hieracium andrasovszky subsp. Kobilicanum</i>				Po
<i>Hieracium scardicum</i>				Po
<i>Jacobaea abrotanifolia subsp. carpathica</i>				
<i>Kobresia myosuroides</i>				
<i>Lilium albanicum</i>		LC Mesdhe		Po
<i>Linaria alpina</i>				

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emrat e llojeve	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e IUCN-it	Shtojcat e DH së BE-së	Endemike
<i>Lycopodium alpinum</i>		LC Evropë		
<i>Melampyrum scardicum</i>				Po
<i>Minuartia juniperina subsp. kosaninii</i>				Po
<i>Moneses uniflora</i>				
<i>Narthecium scardicum</i>	I mbrojtur			
<i>Neottia cordata</i>		LC Evropë		
<i>Noccaea bellidifolia</i>				Po
<i>Onobrychis montana subsp. scardica</i>				Po
<i>Oxytropis halleri subsp. korabensis</i>				Po
<i>Paronychia albanica subsp. albanica</i>				Po
<i>Pedicularis brachyodonta subsp. grisebachii</i>				Po
<i>Pedicularis leucodon</i>				Po
<i>Pimpinella serbica</i>				Po
<i>Pinguicula balcanica</i>				Po
<i>Pinus heldreichii</i>	I mbrojtur	LC Evropë		Po
<i>Pinus peuce</i>	I mbrojtur	NT Evropë		Po
<i>Potentilla doerfleri</i>	I mbrojtur rreptësisht			Po
<i>Primula minima</i>				
<i>Pulsatilla vernalis</i>		LC Evropë		
<i>Ranunculus degenii</i>	I mbrojtur rreptësisht			Po
<i>Ranunculus seguieri subsp. montenegrinus</i>				Po
<i>Salix alpina</i>				
<i>Salix herbacea</i>				
<i>Salix reticulata</i>				
<i>Salix retusa</i>				
<i>Saxifraga aizoides</i>				
<i>Saxifraga scardica</i>				Po
<i>Selaginella selaginoides</i>		LC Evropë		
<i>Sempervivum kosaninonii</i>	I mbrojtur			Po
<i>Sempervivum thompsonianum</i>	I mbrojtur rreptësisht			
<i>Sesleria wettsteinii</i>				Po
<i>Sideritis scardica</i>	I mbrojtur	NT Evropë		Po
<i>Silene acaulis</i>				
<i>Silene schmuckeri</i>	I mbrojtur rreptësisht			Po
<i>Silene waldsteinii</i>				Po
<i>Soldanella pindicola</i>	I mbrojtur			Po
<i>Solenanthus scardicus</i>	I mbrojtur			Po

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emrat e llojeve	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Lista e Kuqe e IUCN-it	Shtojcat e DH së BE-së	Endemike
<i>Stachys scardica</i>				Po
<i>Thymus praecox subsp. zygiformis</i>				Po
<i>Trollius europaeus</i>				
<i>Verbascum scardicola</i>				Po
<i>Veronica bellidioides</i>				
<i>Veronica thessalica</i>				Po
<i>Viola allcharensis subsp. gostivarensis</i>	I mbrojtur rreptësisht			Po
<i>Viola ivonis</i>	I mbrojtur			Po
<i>Viola latisepala</i>				Po
<i>Viola schariensis</i>	I mbrojtur			Po
<i>Willemetia stipitata subsp. albanica</i>				Po
<i>Wulfenia carinthiaca</i>				

3.4.1.5. Gjitarët

Shumë prej llojeve të gjitarëve i përkasin një numri të listave kombëtare dhe ndërkombëtare të mbrojtjes së natyrës, direktivave dhe konventave.

Në listën kombëtare të llojeve të egra të mbrojtura rreptësisht, 3 lloje janë të mbrojtura ndërsa 5 janë të mbrojtura rreptësisht.

Legjenda për kategoritë e llojeve të kërcënuara: Të Rrezikuara në Mënyrë Kritike (CR), Të Rrezikuara (EN), Të Cënueshme (VU), Gati të Tanguara (Pothuajse të Kërcënuara) (NT), Më Pak të cënueshëm (LC), Të Dhëna të Pamjaftueshme (DD)

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe e Maqedonisë	Shtojcat e DH të BE-së	Rrjeti Emerald	Konventa e Bernës	Konventa e Bonit	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Apodemus agrarius</i>	LC	LC						
<i>Apodemus epimelas</i>	LC	LC						
<i>Apodemus flavicollis</i>	LC	LC						
<i>Apodemus sylvaticus</i>	LC	LC						
<i>Arvicola amphibius</i>	LC	LC						
<i>Canis aureus</i>	LC	LC	DD	V				
<i>Canis lupus</i>	LC	LC	NT	II; IV; V	Po	II		
<i>Capreolus capreolus</i>	LC	LC				III		
<i>Chionomys nivalis</i>	LC	LC				III		
<i>Crociodura leucodon</i>	LC	LC				III		
<i>Dinaromys bogdanovi</i>	VU	VU		II; IV				MRR
<i>Erinaceus roumanicus</i>	LC	LC						
<i>Felis silvestris</i>	LC	LC		IV		II		MRR
<i>Glis glis</i>	LC	LC				III		
<i>Lutra lutra</i>	NT	NT	VU	II; IV	Po	II		MRR

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe e Maqedonisë	Shtojcat e DH të BE-së	Rrjeti Emerald	Konventa e Bernës	Konventa e Bonit	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësh) RMV
<i>Lynx lynx balcanicus</i>	CR	CR	CR	II; IV	Po	II		MRR
<i>Martes foina</i>	LC	LC				III		
<i>Martës</i>	LC	LC		V		III		
<i>Meles melës</i>	LC	LC				III		M
<i>Micromys minutës</i>	LC	LC						
<i>Microtus subterraneus</i>	LC	LC						
<i>Miniopterus schreibersii</i>	NT	NT		II; IV		II	II	M
<i>Mus musculus</i>	LC	LC						
<i>Muscardinus avellanarius</i>	LC	LC		IV		III		
<i>Mustela nivalis</i>	LC	LC				III		
<i>Mustela putorius</i>	LC	LC		V		III		
<i>Mycrotus arvalis</i>	LC	LC						
<i>Mycrotus levis</i>	LC	LC						
<i>Myodes glareolus</i>	LC	LC						
<i>Myotis blythii</i>	LC	NT		II; IV	Po	II	II	
<i>Myotis myotis</i>	LC	LC		II; IV	Po	II	II	
<i>Myotis nattereri</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Nannospalax leucodon</i>	LC	DD						
<i>Neomys anomalus</i>	LC	LC				III		
<i>Neomys fodiens</i>	LC	LC				III		
<i>Nyctalus noctula</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Pipistrellus kuhlii</i>	LC	LC		IV		II	II	

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe e Maqedonisë	Shtojcat e DH të BE-së	Rrjeti Emerald	Konventa e Bernës	Konventa e Bonit	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësish) RMV
<i>Pipistrellus nathusii</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Plecotus auritus</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Rattus rattus</i>	LC	LC						
<i>Rupicapra rupicapra</i>	LC	LC		II; IV	Po	III		
<i>Sciurus vulgaris</i>	LC	LC				III		M
<i>Sorex araneus</i>	LC	LC				III		
<i>Sorex minutus</i>	LC	LC				III		
<i>Sus scrofa</i>	LC	LC						
<i>Talpa caeca</i>	LC	LC						
<i>Talpa europaea</i>	LC	LC						
<i>Talpa stankovici</i>	DD	DD						
<i>Ursus arctos</i>	LC	LC	VU	II; IV	Po	II		MRR
<i>Vulpes vulpes</i>	LC	LC						

3.4.1.6. Shpendët

Nga shumëllojshmëria e panumërt e llojeve të shpendëve të gjendur në Malet e Sharrit, 22 lloje janë të mbrojtura rreptësisht dhe 9 janë të mbrojtura, në listën e llojeve të mbrojtura të Maqedonisë së Veriut.

Legjenda për kategoritë e llojeve të kërcënuara: Të Rrezikuara në Mënyrë Kritike (CR), Të Rrezikuara (EN), Të Cënueshme (VU), Pothuajse të Tanguara (Pothuajse të Kërcënuara) (NT), Më pak të cënueshëm (LC), Të Dhëna të Pamjaftueshme (DD).

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Accipiter gentilis</i>	LC	LC		II		II	II	
<i>Accipiter nisus</i>	LC	LC		II		II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Aegithalos caudatus</i>	LC	LC		III				
<i>Aegolius funereus</i>	LC	LC	I	II	+		II	
<i>Aegypius monachus</i>	LC	NT	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Alauda arvensis</i>	LC	LC	IIB	III				
<i>Alectoris graeca</i>	NT	NT	I & IIA	III	+			Të mbrojtura
<i>Anas crecca</i>	LC	LC	IIA & IIIB	III		II		Të mbrojtura
<i>Anas platyrhynchos</i>	LC	LC	IIA & IIIA	III		II		Të mbrojtura
<i>Anthus campestris</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Anthus spinoletta</i>	LC	LC		II				
<i>Anthus trivialis</i>	LC	LC		II				
<i>Apus apus</i>	LC	LC		III				
<i>Apus pallidus</i>	LC	LC		II				
<i>Aquila chrysaetos</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Bubo bubo</i>	LC	LC	I	II	+		II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Buteo buteo</i>	LC	LC		II		II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Caprimulgus europaeus</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Carduelis carduelis</i>	LC	LC		II				

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Cecropis daurica</i>	LC	LC		II				
<i>Certhia brachydactyla</i>	LC	LC		II				
<i>Certhia familiaris</i>	LC	LC		II				
<i>Chloris chloris</i>	LC	LC		II				
<i>Cinclus cinclus</i>	LC	LC		II				
<i>Circaetus gallicus</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Circus cyaneus</i>	NT	LC	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	LC	LC		II				
<i>Columba livia</i>	LC	LC	IIA	III				Të mbrojtura
<i>Columba oenas</i>	LC	LC	IIB	III				Të mbrojtura
<i>Columba palumbus</i>	LC	LC	IIA & IIIA					Të mbrojtura
<i>Corvus corax</i>	LC	LC		III				Të mbrojtura rreptësisht
<i>Corvus corone</i>	LC	LC	IIB					
<i>Coturnix coturnix</i>	LC	LC	IIB	III		II		Të mbrojtura
<i>Crex crex</i>	LC	LC	I	II	+	II		Të mbrojtura rreptësisht
<i>Cuculus canorus</i>	LC	LC		III				
<i>Curruca communis</i>	LC	LC		II		II		
<i>Curruca curruca</i>	LC	LC		II		II		
<i>Cyanistes caeruleus</i>	LC	LC		II				
<i>Delichon urbicum</i>	LC	LC		II				

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Dendrocopos leucotos</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Dendrocopos major</i>	LC	LC		II				
<i>Dendrocopos minor</i>	LC	LC		II				
<i>Dendrocopos syriacus</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Dryocopus martius</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Emberiza calandra</i>	LC	LC		III				
<i>Emberiza cia</i>	LC	LC		II				
<i>Emberiza cirrus</i>	LC	LC		II				
<i>Emberiza citrinella</i>	LC	LC		II				
<i>Emberiza hortulana</i>	LC	LC	I	III	+			
<i>Eremophila alpestris</i>	LC	LC		II				
<i>Erithacus rubecula</i>	LC	LC		II		II		
<i>Falco peregrinus</i>	LC	LC	I	II	+	II	I	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Falco subbuteo</i>	LC	LC		II		II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Falco tinnunculus</i>	LC	LC		II		II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Ficedula albicollis</i>	LC	LC	I	II	+	II		
<i>Ficedula semitorquata</i>	LC	LC	I	II	+	II		
<i>Fringilla coelebs</i>	LC	LC		III				
<i>Fringilla montifringilla</i>	LC	LC		III				
<i>Gallinago gallinago</i>	LC	LC	IIA & IIIB	III		II		

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Garrulus glandarius</i>	LC	LC	IIB					Të mbrojtura rreptësisht
<i>Gypaetus barbatus</i>	VU	NT	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Gyps fulvus</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Hippolais icterina</i>	LC	LC		II		II		
<i>Hirundo rustica</i>	LC	LC		II				
<i>Jynx torquilla</i>	LC	LC		II				
<i>Lanius collurio</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Lanius senator</i>	LC	LC		II				
<i>Linaria cannabina</i>	LC	LC		II				
<i>Loxia curvirostra</i>	LC	LC		II				
<i>Lullula arborea</i>	LC	LC	I	III	+			
<i>Luscinia megarhynchos</i>	LC	LC		II		II		
<i>Merops apiaster</i>	LC	LC		II		II		
<i>Monticola saxatilis</i>	LC	LC		II		II		
<i>Montifringilla nivalis</i>	LC	LC		II				
<i>Motacilla alba</i>	LC	LC		II				
<i>Motacilla cinerea</i>	LC	LC		II				
<i>Muscicapa striata</i>	LC	LC		II		II		
<i>Neophron percnopterus</i>	EN	EN	I	II	+	I & II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Nucifraga caryocatactes</i>	LC	LC		II				

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Oenanthe hispanica</i>	LC	LC		II		II		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	LC	LC		II		II		
<i>Oriolus oriolus</i>	LC	LC		II				Të mbrojtura rreptësisht
<i>Otus scops</i>	LC	LC		II			II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Parus major</i>	LC	LC		II				
<i>Passer domesticus</i>	LC	LC						
<i>Passer montanus</i>	LC	LC		III				
<i>Perdix perdix</i>	LC	LC	IIA & IIIA	III				Të mbrojtura
<i>Periparus ater</i>	LC	LC		II				
<i>Pernis apivorus</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Phoenicurus ochruros</i>	LC	LC		II		II		
<i>Phylloscopus collybita</i>	LC	LC		II		II		
<i>Phylloscopus trochilus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Pica pica</i>	LC	LC	IIB					
<i>Picus viridis</i>	LC	LC		II				
<i>Poecile lugubris</i>	LC	LC		II				
<i>Poecile montanus</i>	LC	LC		II				
<i>Poecile palustris</i>	LC	LC		II				
<i>Prunella collaris</i>	LC	LC		II				
<i>Prunella modularis</i>	LC	LC		II				

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	LC	LC		II				
<i>Pyrrhcorax graculus</i>	LC	LC		II				Të mbrojtura rreptësisht
<i>Pyrrhcorax pyrrhcorax</i>	LC	LC	I	II	+			Të mbrojtura rreptësisht
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	LC	LC		III				
<i>Regulus ignicapilla</i>	LC	LC		II		II		
<i>Regulus regulus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Rhadina orientalis</i>	LC	LC		II		II		
<i>Rhadina sibilatrix</i>	LC	LC		II		II		
<i>Saxicola rubetra</i>	LC	LC		II		II		
<i>Saxicola rubicola</i>	LC	LC		II		II		
<i>Serinus serinus</i>	LC	LC		II				
<i>Sitta europaea</i>	LC	LC		II				
<i>Spinus spinus</i>	LC	LC		II				
<i>Streptopelia turtur</i>	VU	VU	IIB	III		II		Të mbrojtura
<i>Strix aluco</i>	LC	LC		II			II	Të mbrojtura rreptësisht
<i>Sturnus vulgaris</i>	LC	LC	IIB					
<i>Sylvia atricapilla</i>	LC	LC		II		II		
<i>Tetrao urogallus</i>	LC	LC	I & IIB & IIIB	III	+			
<i>Tetrastes bonasia</i>	LC	LC	I & IIB	III	+			
<i>Tichodroma muraria</i>	LC	LC		II				

Emri i llojeve	Lista e Kuqe Globale e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Shtojcat e Direktivës së BE-së për Shpendët	Konventa e Bernës	Rrjeti Emerald	Konventa e Bonit	CITES	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Tringa ochropus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Troglodytes troglodytes</i>	LC	LC		II				
<i>Turdus merula</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Turdus philomelos</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Turdus pilaris</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Turdus torquatus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Turdus viscivorus</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Upupa epops</i>	LC	LC		II				

3.4.1.7. Peshqit

Në lumenjtë e Maleve të Sharrit, lloji i peshkut për t'u vërejtur është *Salmo macedonicus*, një endemik ballkanik shpërndarja e të cilit përfshin Lumenjtë e Vardarit dhe Nestos në Greqi, ujëmbledhësin e Strumës, si dhe lumin e Maritsës, Bullgari (Stefanov 2007). Degradimi i habitateve, përdorimi pa kriter i ujit, dhe shumimi i papërshtatshëm janë kërcënimet kryesore të këtyre llojeve.

Emri i llojeve	Shtojca e DH të BE-së	Lista e Kuqe e IUCN-it	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) në RMV
<i>Salmo macedonicus</i>		DD Evropë	I mbrojtur

3.4.1.8. Herpetofauna

Katërmbëdhjetë prej llojeve të renditura të herpetofaunës janë lloje të egra të mbrojtura rreptësisht në Maqedoninë e Veriut, nga të cilat tre janë endemike. Prania e *Testudo graeca* dhe *Vipera ursinii*, të cilat janë të Cënueshme (VU) në bazë të Listës së Kuqe të IUCN-it dhe Listës së Kuqe Paraprake Kombëtare për amfibët dhe zvarranikët, është i rëndësishëm së veçantë për Malet e Sharrit.

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Legjenda për kategoritë e llojeve të kërcënuara: Të Rrezikuara në Mënyrë Kritike (CR), Të Rrezikuara (EN), Të Cënueshme (VU), Gati të Tanguara (Pothuajse të Kërcënuara) (NT), Të Paktën Shqetësues (LC), Të Dhëna të Pamjaftueshme (DD)

Emri i llojeve	Shtojca e DH të BE-	Konventa e Bernës	CITES	Rrjeti Emerald	Lista e Kuqe Botërore e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Lista e Kuqe Kombëtare	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Endemike
<i>Anguis fragilis</i>		III			LC		LC		
<i>Bombina variegata</i>	II; IV	II		Po	LC	LC	LC	I mbrojtur	Po
<i>Bufo bufo</i>		III			LC	LC	LC		
<i>Bufo viridis</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Coronella austriaca</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Dolichophis caspius</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Hyla arborea</i>	IV	II			LC	LC	NT	I mbrojtur	
<i>Ichthyosaura alpestris</i>		III			LC	LC	EN		
<i>Lacerta agilis</i>	IV	II			LC	LC	EN	I mbrojtur	
<i>Lacerta trilineata</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Lacerta viridis</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Natrix natrix</i>		III			LC	LC	LC		
<i>Natrix tessellata</i>	IV	II			LC	LC	NT	I mbrojtur	
<i>Pelophylax ridibundus</i>	V	III			LC	LC	LC		
<i>Podarcis erhardii</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	Po
<i>Podarcis muralis</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Rana dalmatina</i>	IV	II			LC	LC	NT	I mbrojtur	
<i>Rana graeca</i>	IV	III			LC	LC	NT	I mbrojtur	Po
<i>Rana temporaria</i>		III			LC	LC	EN		

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Shtojca e DH të BE-	Konventa e Bernës	CITES	Rrjeti Emerald	Lista e Kuqe Botërore e IUCN-it	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-it	Lista e Kuqe Kombëtare	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV	Endemike
<i>Salamandra salamandra</i>		III			LC	LC	LC		
<i>Testudo graeca</i>	II; IV	II	II	yes	VU	VU	VU	I mbrojtur	
<i>Testudo hermanni</i>	II; IV	II	II	yes	NT	NT	VU	I mbrojtur	
<i>Triturus macedonicus</i>	II; IV	II					VU	I mbrojtur	
<i>Vipera ammodytes</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Vipera berus</i>		III					EN		
<i>Vipera ursinii</i>	II; IV	II	I	yes	VU	VU	EN	I mbrojtur rreptësisht	
<i>Zamenis longissimus</i>	IV	II			LC	LC	LC	I mbrojtur	
<i>Zootoca vivipara</i>		III			LC	LC	EN		

3.4.1.9. Fluturat (Lepidoptera)

Shumë prej llojeve të fluturave të gjendura në Malet e Sharrit renditen në Listën e Kuqe të IUCN-it. Tre lloje shfaqen në Listën e llojeve të mbrojtura rreptësisht në Maqedoninë e Veriut.

Legjenda për kategoritë e llojeve të kërcënuara: Të Rrezikuara në Mënyrë Kritike (CR), Të Rrezikuara (EN), Të Cënueshme (VU), Gati të Tanguara (Pothuajse të Kërcënuara) (NT), Të Paktën Shqetësues (LC), Të Dhëna të Pamjaftueshme (DD)

Emri i llojeve	Familja	Konventa e Bernës	Konventa e Bonit	Shtojcat e DH së BE-së	CITES	Endemik në Evropë	Lista Globale e IUCN-së	Lista Evropiane e IUCN-së	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Araschnia levana</i>	Nymphalidae							LC	

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Familja	Konventa e Bernës	Konventa e Bonit	Shtojcat e DH së BE-së	CITES	Endemik në Evropë	Lista Globale e IUCN-së	Lista Evropiane e IUCN-së	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Aricia anteros</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Boloria graeca</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Boloria pales</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Brenthis ino</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Carcharodus floccifera</i>	Hesperiidae							NT	
<i>Carterocephalus palaemon</i>	Hesperiidae							LC	
<i>Coenonympha tullia</i>	Nymphalidae							VU	
<i>Colias caucasica balcanica</i>	Pieridae							LC	
<i>Cupido decoloratus</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Erebia (epiphron) roossi</i>	Nymphalidae							NT	
<i>Erebia pandrose</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Erebia pronoe</i>	Nymphalidae					Po		LC	
<i>Erebia rhodopensis</i>	Nymphalidae					Po		LC	
<i>Erynnis marloyi</i>	Hesperiidae							LC	
<i>Euphydryas aurinia</i>	Nymphalidae	II	IV					LC	I mbrojtur rreptësisht
<i>Euphydryas maturna</i>	Nymphalidae	II						VU	
<i>Hipparchia statilinus</i>	Nymphalidae							NT	
<i>Iolana iolas</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Limnitis populi</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Lycaena dispar</i>	Lycaenidae	II	IV	Annex II+IV			NT	LC	I mbrojtur rreptësisht

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit për periudhën 2022-2031

Emri i llojeve	Familja	Konventa e Bernës	Konventa e Bonit	Shtojcat e DH së BE-së	CITES	Endemik në Evropë	Lista Globale e IUCN-së	Lista Evropiane e IUCN-së	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Melitaea aurelia</i>	Nymphalidae							NT	
<i>Neptis rivularis</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Parnassius apollo</i>	Papilionidae	II	IV	Annex IV	+		VU	NT	I mbrojtur rreptësisht
<i>Parnassius mnemosyne</i>	Papilionidae	II	IV	Annex IV				NT	
<i>Phengaris (Maculinea) alcon</i>	Lycaenidae							LC	
<i>Phengaris (Maculinea) arion</i>	Lycaenidae	II	IV	Annex IV				EN	
<i>Plebejus pylaon</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus damon</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus dorylas</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus eros eroides</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus ripartii</i>	Lycaenidae							LC	
<i>Pseudophilotes vicrama</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Pyrgus andromedae</i>	Hesperiidae					Po			
<i>Thecla betulae</i>	Lycaenidae							LC	
<i>Thymelicus acteon</i>	Hesperiidae							NT	
<i>Zerynthia cerisy</i>	Papilionidae							NT	
<i>Zerynthia polyxena</i>	Papilionidae	II	IV					LC	

3.4.1.10. Orthoptera

Ndër 54 llojet e Orthoptera të regjistruara në anën maqedonase të Maleve të Sharrit, katër lloje janë të mbrojtura ose konsiderohen të rrezikuara:

- *Odontopodisma albanica*, VU (i Cënueshëm) në Listën e Kuqe të Republikës së Maqedonisë së Veriut (Lemonnier-Darcemont et al., 2015), i gjendur kryesisht në bimësi të dendur, të pashqetësuar.
- *Odontopodisma albanica*, VU (i Cënueshëm) në Listën e Kuqe të IUCN-it, është i shpërndarë njëtrajtshëm në zonë, duke përfshirë zonën e kullotjes intensive, ku ka ende kaçube të llojeve *Vaccinium myrtillus* dhe *Juniperus nana*.
- *Psorodonotus macedonicus*, NT (Gati i Tanguar - Pothuajse i Kërcënuar) në listën e kuqe të IUCN-it, është mjaft mira i përhapur në zonë, duke përfshirë zonat e kullotura me tepri, ku ende mbizotërojnë kaçube të *Vaccinium myrtillus* dhe *Juniperus nana*.
- *Paracaloptenus caloptenoides* shfaqet në Shtojcën IV të Direktivës për Habitatet dhe është vërejtur në dy zona malore mezofilike, por kurrë në numër të madh.

Emri i llojeve	Shtojcat e DH të BE-së	Lista e kuqe e IUCN-it	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Odontopodisma albanica</i>		VU	
<i>Odontopodisma albanica</i>		VU	
<i>Psorodonotus macedonicus</i>		NT	
<i>Paracaloptenus caloptenoides</i>	IV		

Një sondazh për popullatat Orthoptera tregon se lartësia mesatare e regjistruar e llojeve (krahasuar me shpërndarjen e tyre anekënd vendit) përqendrohet në relieve më të larta. Pasuria e llojeve u vërejt se ishte më e lartë në zonat malore (12) se në zonat subalpine (8), e cila ndoshta reflekton kushtet përkatëse klimatike. Veprimtaritë e njeriut në zonë janë kryesisht me ndikim të ulët dhe tradicionale, vetëm me një ndikim të moderuar. Lëndinat dhe të mbjellat me pak ose aspak përdorim të kimikateve dhe kullotja e ulët janë mikro-habitatet të favorizuara, të përshtatshme për një gamë të gjerë të entomofaunës.

Në zonën subalpine, veçanërisht zona përreth Kodra e Diellit, trysnia nga kullotja e bagëtitë, dhe në disa vende mbledhja intensive e boronicave ka një ndikim të fuqishëm tek insektet. Veprimtaria e lartë sezonale, e cila përfshin një numër të madh të vjelësve të boronicës, ndoshta kontribuon ndaj degradimit dhe homogjenizimit të këtyre ekosistemeve të brishta malore, duke rezultuar në humbje të kaçubeve dhe dëme ndaj bimëve të boronicës përmes autokombajnave, shkeljes dhe përdorimit intensiv të automjeteve.

Llojet e zakonshme të Orthoptera janë *Omocestus viridulus* dhe *Pseudochorthippus paralelus tenuis*.

3.4.1.11. Kërmijtë (Gastropoda)

Valorizimi i gastropodëve tokësorë (Mollusca, Gastropoda) në Malet e Sharrit tregoi praninë e 29 llojeve të interesit. Këto përfshijnë llojet endemike lokale të Maleve të Sharrit (4 lloje) - *Carinigera pellucida* Dedov & Neubert, 2002, *Cattania trizona ljubetenensis* (A. J. Wagner, 1914), *Orcula wagneri ljubetenensis* Sturany, 1915 dhe *Triloba thaumasia talevi* Dedov &

Neubert, 2002; një endemik maqedonas (1 lloj) - *Gyralina mirabilis* (Pintér & Riedel, 1973), si dhe 20 endemikë të Ballkanit.

Në bazë të Listës së Kuqe Evropiane të Llojeve të Kërcënuara, *Carinigera pellucida* Dedov & Neubert, 2002 është e rrezikuar (EN) dhe me rëndësi evropiane. *Orcula wagneri* Sturany, 1914 është Gati i Tanguar (Pothuajse i Kërcënuar) (NT).

Emrat e Llojeve	Shtojcat e DH të BE-së	IUCN-i	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
<i>Carinigera pellucida</i>		EN Evropë	I mbrojtur
<i>Cattania trizona ljubetenensis</i>		LC Evropë	
<i>Gyralina mirabilis</i>		LC Evropë	I mbrojtur
<i>Orcula wagneri ljubetenensis</i>		NT Evropë	I mbrojtur
<i>Triloba thaumasia talevi</i>		LC Evropë	I mbrojtur

3.4.1.12. Molusqet akuatike, krustacët më të lartë dhe insektet akuatike

Vlerësimi i molusqeve akuatike, krustacëve më të lartë dhe grupeve të caktuara të insekteve akuatike treguan praninë e 58 llojeve të rëndësisë së ruajtjes ndërkombëtare dhe kombëtare. Vëmendje e veçantë duhet kushtuar ndaj endemikëve lokalë *Nemoura zwicki* Sivec, 1980 dhe *Isoptera breviptera* Ikonov, 1980 të cilat gjenden vetëm në ujërat e burimeve të Lumenjve Uleveriçi dhe Kodra e Diellit, përrenjve të Ceripashina, lumit Pena mbi Tetovë dhe Lumit Liseçka.

Përveç këtyre, *Taeniopteryx fusca* Ikonov, 1980 dhe *Taeniopteryx stankovitshi* Ikonov, 1978 së bashku me molën e ujit *Drusus krpachi* Kucinic, Graf & Vitecek, 2015 janë endemik maqedonas. Ka gjithashtu 16 endemikë Ballkanikë, si dhe katër nën-endemikë.

Shumë lloje me shpërndarje të kufizuar në Maqedoninë e Veriut gjenden me bollëk në ekosistemet akuatike të Maleve të Sharrit. 7 lloje janë të rralla në vend, 12 mund të gjenden vetëm në dy ose tre rajone, ndërsa shpërndarja e 27 llojeve është e kufizuar në zonat malore. 7 lloje përfshihen në Listën Kombëtare të Llojeve të Egra të Mbrojtura në Republikën e Maqedonisë së Veriut (SVRM Nr. 139/2011).

Në bazë të Listës së Kuqe të IUCN-it për Llojet e Kërcënuara, Listën e Kuqe Evropiane të IUCN-it të Odonata të Kërcënuar (Kalkman et al., 2010) dhe Listës së Kuqe Mesdhetare të IUCN-it për Llojet e Kërcënuara (Riservato et al., 2009) odonata *Cordulegaster bidentata* Selys, 1843 është Gati i Tanguar (Pothuajse i Kërcënuar) (NT).

Brenda PKMSH, Lokalitetet e rëndësisë së veçantë për ruajtjen e llojeve prioritare janë burimet e Lumit Uleveriçi (9 lloje) dhe Kodra e Diellit (8); lumi Pena mbi Tetovë (6), mbi hidrocentralin aty pranë (8), pranë fshatit Bozovcë dhe fshatit Banja (7), dhe degëzimi i tij në Leshnicë (6); si dhe burimi pranë fshatit Lisec (6),

Identifikimi i këtyre rajoneve të rëndësishme të llojeve të rëndësisë së mbrojtjes thekson vlerat natyrore dhe rëndësinë e ekosistemeve akuatike të Maleve të Sharrit, si dhe nevojën për ruajtjen dhe mbrojtjen e tyre.

Emri i llojeve	Grupi taksonomik	Shtojcat e DH të BE-së	Lista e Kuqe Evropiane e IUCN-së	Lista e llojeve të egra të mbrojtura (rreptësisht) RMV
----------------	------------------	------------------------	----------------------------------	--

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

<i>Cordulegaster bidentata</i>	Odonata		NT	
<i>Drusus krpachi</i>	Trichoptera			
<i>Isoperla breviptera</i>	Plecoptera			I mbrojtur
<i>Nemoura zwicki</i>	Plecoptera			I mbrojtur
<i>Taeniopteryx fusca</i>	Plecoptera			I mbrojtur
<i>Taeniopteryx stankovitchi</i>	Plecoptera			I mbrojtur

3.4.2. Habitatet

Më poshtë gjendet lista e habitateve në bazë të klasifikimit në Shtojcën I të Direktivës së Habitave të Bashkimit Evropian të cilat janë të pranishme në Malet e Sharrit. (Burimet: Forcimi i Kapaciteteve për Zbatimin e Natura 2000 në Maqedoni në nivelin qendror dhe lokal (2016-2017). Projekti i BE-së-IPA dhe i Zyrës Rajonale të UNEP në Vienë (2020): Studimi për Valorizimin e Maleve të Sharrit).

Kodi i Habitatit	Emri i Habitatit
3130	Ujëra të qëndrueshme oligotrofike dhe mezotrofike me bimësi të Littorelletea uniflorae
3160	Liqene dhe pellgje natyrore distrofike
3220	Lumenj alpinë
3230	Lumenj alpinë me Myricaria germanica
3240	Lumenj alpinë me Salix eleagnos
3260	Rrjedhat e ujit me Ranunculion fluitantis
4060	Shqipishtë alpine dhe boreale
6150	Zona baritore silicite alpine dhe boreale
6170	Kullotat gëlqerore alpine dhe subalpine
6210	Zona baritore të thata gjysëm natyrore dhe formacione shkurrësh në shtresa gëlqerore (Festuco Brometalia)* site të rëndësishme me pemë frutore
6230	Kullota të pasura me Nardus stricta
62D0	Zona baritore Oro-Moesian acidophilous
6430	Bashkësi pllajash me barishte të larta Hydrophilous dhe terrene malore deri alpine
7140	Zona të përbaltura kalimi dhe zona torfike pllaquritëse
7210 *	Moçalishte gëlqerore me Cladium mariscus dhe lloje të Caricion davallianae
7220 *	Burime të ngurosur me formacione shtufe gëlqerore (Cratoneurion)
7230	Moçale alkaline
8140	Gurë të rrëzuar Mesdhetarë Lindorë
8210	Rrëpira shkëmbore gëlqerore me bimësi kazmofite
8220	Rrëpira shkëmbore silici me bimësi kazmofite
9260	Pyje me Castanea sativa
9270	Pyje helenike me lis Abies borisii-regis
9410	Pyje me Acidophilous Picea
95A0	Pyje me pisha të larta oro-mesdhetare

3.4.3. Peizazhet dhe gjeologjia

Malet e Sharrit karakterizohen nga një strukturë tektonike shumë komplekse dhe një gjeodiversitet i pasur, gjithashtu ka fenomene të shumta periglaciale si liqene akullnajash, ujëvara, shpella, cirqe akullnajore e të tjera.

Disa nga këto veçori janë të rëndësishme për monitorimin e ndryshimeve klimatike (tarracat e soliflukcionit, blloqet rrëshqitëse, rrymat shkëmbore, detet shkëmbore, poligonet prej guri, etj.).

Kërcënimet kryesore për peizazhin janë lloje të ndryshme të infrastrukturës si ashensorët e skive, linjat e energjisë elektrike ose ndërtesat.

3.5. Kërcënimet

Për shkak të ndryshimeve në mënyrën tradicionale të jetesës në rajon, Malet e Sharrit janë gjendur nën trysni të madhe antropogjene. Kjo shkakton kërcënime të panumërta që mund të çojnë në degradim ose shkatërrim të të gjithë vlerave natyrore. Kërcënimet kryesore janë:

Kërcënimi	Ndikimi
Braktisja e praktikave të përdorimit tradicional të tokës	Shndërrimi i habitateve (transformimi i një habitati në një tjetër) i shkaktuar nga kërcënimi i braktisjes së praktikave tradicionale të përdorimit të burimeve natyrore. Për shembull, mbulimi i sipërfaqes së tokave bujqësore me shkurre dhe fiere çon në zvogëlimin e diversitetit biologjik. Ulet numri i llojeve të bimëve, gjë që shkakton një rënie të llojeve jo vertebrorë, dhe më tej sjell shtimin e llojeve të shpendëve. Arsyja kryesore për braktisjen e praktikave tradicionale bujqësore qëndron në ndryshimet e prirjeve në shoqëri, kryesisht procesi i emigrimit të banorëve nga fshatrat malore drejt qyteteve.
Veprimtari të paligjshme dhe të pakontrolluara të prerjes së drurëve, zjarreve, gjuetisë dhe peshkimit	Shndërrimi i habitateve përmes kërcënimit të prerjes së paligjshme të drurëve: shumë grupime pyjesh janë degraduar për shkak të praktikave të papërshtatshme të mbledhjes së drurëve në të kaluarën dhe nga prerja e paligjshme e tyre. Forca shtytëse pas prerjes së paligjshme është nevoja për dru zjarri në fshatrat malore ose për qëllime tregtare. Shqetësimi, reduktimi popullatave ose madje edhe humbja e llojeve përmes kërcënimit të gjuetisë së pakontrolluar të kafshëve të egra. Këto kërcënime shkaktohen nga momente socio-ekonomike (varfëri në rritje, për shembull, gjuetia dhe peshkimi për mishin), momente ekonomike (tregjet kombëtare dhe ndërkombëtare të turizmit të gjuetisë), momente sociale (nevoja në rritje për rekreacion në kushtet e ndërgjegjësimit të ulët

Kërcënimi	Ndikimi
	për rregullat e sjelljes në natyrë). Shembujt për llojet që janë të rrezikuara ose madje të zhdukura: rrëqebulli i ballkanit, shkaba mjekroshe dhe shkaba, gjeli i egër i vogël dhe i madh.
Përdorimi i paqëndrueshëm i disa bimëve aromatike dhe mjekësore dhe kërpudhave të caktuara	Ndryshimet në dendësinë e llojeve të bimëve përmes mbledhjes pa kriter të bimëve të caktuara aromatike dhe mjekësore; shembujt janë <i>Sideritis scardica</i> , <i>Primula veris</i> ose <i>Gentiana lutea</i> . Ndërkohë që mbledhja e bimëve është një traditë e vjetër shekullore, e cila është ruajtur si e qëndrueshme, në dekadat e fundit mund të vërehet përdorimi me tepri i llojeve të caktuara për qëllime tregtare. Një aspekt tjetër është turizmi ilegal i mbledhjes nga Kosova, ku mbledhësit kalojnë kufirin dhe mbledhin sasi të mëdha bimësh.
Përdorim i paqëndrueshëm i burimeve ujore (veçanërisht për prodhimin e energjisë elektrike)	Ndërprerja e proceseve ekologjike në ekosistemet lumore e cila shkaktohet nga ndërtimi i infrastrukturës për prodhimin e energjisë me hidrocentrale. Kjo çon në fragmentimin e habitateve, ndërprerjen e rrjedhës së vazhdueshme, ndryshimet e parametrave kimikë të ujit në lum, ndryshimet në thellësinë e ujit dhe në shpejtësinë e rrjedhjes së tij. Të gjitha këto pasoja kanë ndikim negativ në florën dhe faunën e lumit dhe në mjedisin rrethues. Një aspekt tjetër është ndikimi negativ në peizazhin natyror.
Sektori i parregulluar i ndërtimit të banesave dhe infrastrukturës (hapja e rrugëve, shtëpitë e pushimit, strukturat e kateringut, infrastruktura turistike, etj.)	Humbje dhe shkatërrim i habitateve përmes aktiviteteve të ndërtimit të infrastrukturës
Menaxhimi i pamjaftueshëm i mbetjeve dhe trajtimi i ujërave të zeza	Të dyja çojnë drejtpërdrejt në ndotjen e habitateve, ekosistemeve dhe peizazheve.
Zhvillimi i paqëndrueshëm i aktiviteteve turistike	Shqetësimi i llojeve përmes turizmit. Ndikimi negativ në natyrën e egër pritet nga përdorimi i automjeteve në verë dhe në dimër (Automjetet fuoristradë ATV, motoçikletat, slitat e motorizuara ose motorrët e skive). Ngjitja dhe alpinizmi gjatë të gjithë vitit kanë zakonisht pak ndikim në natyrën e egër dhe mjedisin. Për aq kohë sa turistët i përmbahen shtigjeve të përcaktuara ndikimi minimizohet sepse natyra e egër mësohet me vizitorët dhe i shmang ato.

Kërcënimi	Ndikimi
Prezentimi i specieve invazive jo vendase	Efektet negative në habitatet dhe ekosistemet mund të shkaktohen nga speciet jovendase.
Ndryshimet klimatike që shkaktojnë mot të rëndë dhe ngjarje gjeologjike.	Stuhitë më të shpeshta dhe reshjet e dendura, zjarret në pyje mund të shfaqen dhe të shkaktojnë erozion dhe rrëshqitje dheu.

Tabela e mëposhtme paraqet trysnitë dhe kërcënimet ndaj vlerave natyrore në Parkun Kombëtar duke ndjekur klasifikimin METT (2018).

Legjenda për Vlerë: 0 = N/A; 1 = e Ulët 2 = e Mesme; 3 = e Lartë

Kërcënimet	Vlera	Komentet
1. Zhvillimi rezidencial dhe ekonomik brenda zonës së mbrojtur: Kërcënimet nga vendbanimet e njerëzve ose nga përdorimet e tjera jo bujqësore të tokës me ndikim të ndjeshëm		
1.1 Strehimi dhe banesat	1	Urbanizimi duhet kontrolluar në bazë të zonimit dhe dokumenteve
1.2 Zonat tregtare dhe industriale	1	Jo kërcënime madhore
1.3 Infrastruktura turistike dhe rekreative	3	Motorrë skish, slita të motorizuara dëbore dhe automjete 4 x 4 janë kërcënimet kryesore që duhet të kontrollohen në bazë të zonimit
2. Bujqësia dhe akuakultura brenda zonës së mbrojtur: Kërcënimet nga bujqësia dhe blegtoria si rrjedhojë e zgjerimit dhe intensifikimit bujqësor, duke përfshirë kullotjen, silvikulturën, marikulturën dhe akuakulturën		
2.1 Kultivimi i përvitshëm dhe i përhershëm i produkteve jo drusore	0	N/A
2.2 Plantacionet me drurë dhe pulpë të drurit	0	N/A
2.3 Blegtoria dhe kullotja e gjedhëve	1	Jo një kërcënim madhor meqenëse blegtoria dhe kullotja e gjedhëve po pësojnë rënie; pasojat e braktisjes së bujqësisë janë më të rëndësishme
2.4 Akuakultura detare dhe e ujërave të ëmbla	0	N/A
2.5 Kultivimi i lëndëve narkotike	0	N/A
3. Prodhimi i energjisë elektrike dhe nxjerrja e mineraleve brenda një zone të mbrojtur: Kërcënimet nga prodhimi i burimeve jo-biologjike		
3.1 Nxjerrja e naftës dhe e gazit	0	N/A
3.2 Minierat dhe gurroret	1	Pothuajse jo ekzistente, duhet të kufizohen në zonën e zhvillimit të qëndrueshëm
3.3 Gjenerimi i energjisë elektrike, duke përfshirë atë nga digat e hidrocentraleve	3	Hidrocentralet e vogla ekzistojnë në zonën e PK dhe është e rëndësishme të monitorohet shkarkimi minimal

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Kërcënimet	Vlera	Komentet
		ekologjik dhe të krijohen mekanizmat për të reaguar kur rrjedhja minimale nuk është e mjaftueshme
4. Korridoret e transportit dhe shërbimeve brenda zonës së mbrojtur: Kërcënimet nga korridoret e gjata të ngushta të transportit dhe automjetet që i përdorin ato duke përfshirë mortalitetin e kafshëve të egra		
4.1 Rrugët dhe hekurudhat (duke përfshirë edhe kërcënimin e drejtpërdrejtë ndaj kafshëve)	0	N/A
4.2 Linjat e pajisjeve dhe shërbimeve (p.sh. kabllot elektrikë, linjat telefonike)	1	Të planifikohen dhe monitorohen me kujdes në zonën e menaxhimit aktiv, veçanërisht për zhvillimin e zonave të identifikuara për turizmin
4.3 Korsitë dhe kanalet e transportit dhe ankorimit	0	N/A
4.4 Korsitë e fluturimeve	0	N/A
5. Përdorimi i burimeve biologjike dhe dëmi brenda zonës së mbrojtur: Kërcënimet nga përdorimi për konsum i burimeve “të egra” biologjike duke përfshirë si pasojat e qëllimshme ashtu edhe ato të paqëllimshme të vjeljes; gjithashtu persekutimi ose kontrolli i llojeve specifike (vëreni se këtu përfshihen gjuetia dhe vrasja e kafshëve)		
5.1 Gjuetia, vrasja dhe koleksionimi i kafshëve tokësore (duke përfshirë vrasjen e kafshëve si rrjedhojë e konflikteve mes njerëzve/kafshëve të egra)	3	Do të jetë e rëndësishme të ruhet kontrolli i gjuetisë së paligjshme në bashkëpunim me policinë dhe inspektoratet përkatës (zbatimi i ligjit)
5.2 Mbledhja e bimëve tokësore ose e produkteve bimore (jo drusore)	2	Për llojet e interesit tregtar, duhet të krijohet vlerësimi i burimeve, monitorimi i vazhdueshëm dhe kontrolli i nevojave të mbledhjes, duke përfshirë rregulloren ndërmjet PK dhe mbledhësve në bazë të lejeve
5.3 Prerja dhe këputja e drurëve	3	Monitorimi dhe kontrolli i zbatimit të planeve të menaxhimit për habitatet pyjore në bashkëpunim me policinë dhe inspektoratet përkatëse
5.4 Peshkimi, vrasja dhe mbledhja e burimeve akuatike	0	N/A
6. Ndërhyrjet e njeriut dhe shqetësimi brenda një zone të mbrojtur: Kërcënimet nga veprimtaritë e njeriut që ndryshojnë ose shqetësojnë habitatet dhe llojet që lidhen me përdorimin jo-konsumues të burimeve biologjike		
6.1 Veprimtaritë rekreative dhe turizmi	2	Shërbimet e rojeve të pyllit janë përgjegjës për monitorimin, menaxhimin dhe edukimin e vizitorëve
6.2 Lufta, trazirat civile dhe stërvitjet ushtarake	0	N/A
6.3 Hulumentimi, edukimi dhe veprimtaritë e tjera të lidhura me punën në zonat e mbrojtura	0	N/A
6.4 Veprimtaritë e menaxherëve të zonave të mbrojtura (p.sh. ndërtimi ose përdorimi i automjeteve, pikat e ujitjes artificiale dhe pendëve)	0	N/A

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Kërcënimet	Vlera	Komentet
6.5 Vandalizmi i qëllimshëm, veprimtaritë shkatërruese ose kërcënimet ndaj stafit dhe vizitorëve të zonave të mbrojtura	1	Shërbimi i rojës së pyllit duhet të jetë i pranishëm dhe të ushtrojë menaxhimin në të gjithë zonat e parkut
7. Modifikimet e sistemit natyror: Kërcënimet nga veprime të tjera që shndërrojnë ose degradojnë habitatin ose ndryshojnë mënyrën e funksioneve të ekosistemit		
7.1 Zjarret dhe Shuarja e tyre (duke përfshirë zjarrvënien e qëllimshme)	3	Duhet krijuar një sistem efikas për shuarjen e zjarrit për diktimin dhe ndërhyrjen e hershme në të gjitha zonat e parkut
7.2 Pendët, modifikimi hidrologjik dhe menaxhimi/përdorimi i ujit	2	Rrjedha biologjike minimale e ujit duhet të monitorohet në lumenjtë me hidrocentrale të vogla
7.3a Fragmentimi në rritje brenda zonës së mbrojtur	1	Fragmentimi i habitateve duhet të monitorohet
7.3b Izolimi nga habitatet e tjera natyrore (p.sh. shpyllëzimi, pendët pa kalime efektive të gjallesave të egra ujore)	0	N/A
7.3c 'Ndikime të tjera anësore' në vlerat e parkut	0	N/A
7.3d Humbja e llojeve kryesore (p.sh. grabitqarët kryesorë, polinizuesit, etj.)	1	Popullatat e llojeve kryesore do të jenë pjesë e monitorimit të vazhdueshëm
8. Llojet dhe gjinitë invazive dhe të tjera problematike: Kërcënimet nga bimët tokësore dhe ujore jo autoktone dhe autoktone, kafshët, patogjenët/mikrobet ose materialet gjenetike që kanë ose janë parashikuar të kenë ndikime të dëmshme në biodiversitet të shoqëruara me introduktimin (futjen), përhapjen dhe/ose rritjen në numër		
8.1 Bimët invazive jo autoktone/të huaja (barërat e këqija)	1	Popullatat e llojeve invazive do të jenë pjesë e monitorimit të vazhdueshëm
8.1a Kafshët invazive jo autoktone/të huaja	1	Popullatat e llojeve invazive do të jenë pjesë e monitorimit të vazhdueshëm
8.1b Patogjenët (jo autoktonë ose autoktonë por që krijojnë probleme të reja/të shtuara)	0	N/A
8.2 Material gjenetik i introduktuar (i futur) (p.sh. organizmat e modifikuara gjenetiksht)	0	N/A
9. Ndotja që futet ose gjenerohet brenda zonës së mbrojtur Kërcënimet nga introduktimi (futja) e materialeve ekzotike dhe /ose të tepërta ose energjia nga burimet në pika të caktuara ose jo të caktuara		
9.1 Ujërat e zeza të familjeve dhe ato të ndotura urbane	2	Kërkohej përmirësimi i menaxhimit të ujërave të ndotura nga Komunitat, veçanërisht për zhvillimin e destinacioneve turistike

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Kërcënimet	Vlera	Komentet
9.2 Shkarkimet dhe ndotjet industriale, minerare dhe ushtarake (p.sh. shkarkime të cilësisë së ulët të ujit nga pendët, p.sh. temperaturat jo natyrore, de-oksigenimi, ndotje të tjera)	0	N/A
9.3 Ndotësit bujqësorë dhe të pylltarisë (e.g. përdorimi i tepërt i plehrave kimikë dhe pesticideve)	1	Jo një kërcënim madhor por duhet të monitorohet nga shërbimi i rojës së pyllit
9.4 Mbeturinat dhe mbetjet e ngurta	3	Kërcënim shumë i madh; nevoja e ngutshme për ndërhyrje të menjëhershme nga Komunitetet përkatëse për të pastruar zonat e paligjshme të grumbullimit të mbeturinave në bashkëpunim me kompanitë e menaxhimit të mbetjeve dhe shërbimin e rojës së pyllit
9.5 Ndotësit e ajrit	0	N/A
9.6 Energjia e përdorur me tepri (p.sh. ndotja nga ngrohja, ndriçimi, etj.)	0	N/A
10. Ngjarjet gjeologjike Ngjarjet gjeologjike mund të jenë pjesë e regjimeve të shqetësimeve natyrore në shumë ekosisteme. Por ato mund të jenë një kërcënim nëse llojet ose habitatet janë dëmtuar dhe kanë humbur aftësinë e tyre ripërtëritëse dhe janë të çënueshme ndaj shqetësimeve. Kapaciteti i menaxhimit për të reaguar ndaj disa prej këtyre ndryshimeve mund të jetë i kufizuar.		
10.1 Vullkanët	0	N/A
10.2 Tërmetet/Cunamët	1	N/A
10.3 Orteqet / Rrëshqitjet e dheut	2	Rrëshqitjet e dheut janë kritike në rrëpirat që bien thikë; duhet të krijohet sistemi i zbutjes dhe kontrollit të orteqeve bazuar në kushtet e motit, vlerësimi i probabilitetit të orteqeve dhe dhënia e alarmit
10.4 Erozioni dhe grumbullimi/depozitimi i mbetjeve (p.sh. ndryshimet e vijës bregore ose të shtratit lumor)	2	Duhet të zbatohet monitorimi i vazhdueshëm i erozionit dhe plani i menaxhimit të tij me propozimet për zgjidhjet e mbështetura tek natyra për kontrollimin e përrrenjve
11. Ndryshimet klimatike dhe moti i ashpër Kërcënimet nga ndryshimet klimatike afatgjata që mund të lidhen me ngrohjen globale dhe ngjarje të tjera të ashpra klimatike/të motit jashtë shtrirjes natyrore të variacionit		
11.1 Ndryshimi dhe zhvendosja e habitatit	1	Duhet krijuar monitorim i vazhdueshëm i pasojave të

Kërcënimet	Vlera	Komentet
		ndryshimeve klimatike ndaj habitateve
11.2 Thatësitrat	0	N/A
11.3 Ekstremet e temperaturave	0	N/A
11.4 Stuhitë dhe përmytjet	2	Duhet të zbatohet monitorimi i vazhdueshëm i stuhive dhe përmytjeve me fokus të veçantë në shpatet e pjerrëta dhe kullimi i ujit të tepërt
12. Kërcënimet specifike kulturore dhe sociale		
12.1 Humbja e lidhjeve kulturore, njohurive tradicionale dhe/ose praktikave të menaxhimit	3	Ka një prirje të braktisjes së praktikave të përdorimit tradicional të tokës dhe të përdorimit të burimeve natyrore, duke ndryshuar dhe reduktuar diversitetin e zonës
12.2 Përkeqësimi natyror i vlerave të rëndësishme kulturore të zonës	1	Vlerat e rëndësishme kulturore po humbasin për shkak të braktisjes së zonave rurale
12.3 Shkatërrimi i ndërtesave të trashëgimisë kulturore, kopshteve, siteve, etj.	0	N/A

3.6. Efektshmëria dhe efikasiteti i menaxhimit dhe kapacitetet menaxhuese

Efektshmëria dhe efikasiteti i menaxhimit të një zone të mbrojtur janë vlerësuar zakonisht duke përdorur Mjetin e Menaxhimit të Gjurmimit të Efektshmërisë (METT) që ndjek një metodologji të: Stolton, S. and N. Dudley. 2016. METT Handbook: A guide to using the Management Effectiveness Tracking Tool (METT), WWF-UK.

Kjo përmban një sërë pyetjesh të lidhura me menaxhimin e zonës së mbrojtur, dhe mund të zbatohet ndaj çdo lloji të zonës së mbrojtur. Për shkak të krijimit të kohëve të fundit të zonës së mbrojtur, asnjë menaxhim aktiv nuk është ende në zbatim, kështu që një vlerësim METT nuk mund të plotësohet në këtë çast.

4. Strategjia

4.1. Vizioni

Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit, me vlerat e tij të jashtëzakonshme natyrore, është një vend i cili strehon diversitetin biologjik. Ai është një zonë ku ndodhin procese natyrore, ku habitatet natyrore dhe popullatat e llojeve të mbrojtura janë të qëndrueshme ose po rriten, meqenëse mbështeten nga monitorimi sistematik. Habitatet dhe ekosistemet menaxhohen në bazë të objektivave të ruajtjes dhe peizazhet ruhen për brezat e ardhshëm.

Banorët lokalë përfshihen vazhdimisht në ruajtjen e biodiversitetit. Burimet natyrore, duke përfshirë pyjet, kullotat baritore, tokën bujqësore dhe faunën dhe florën e tyre përdoren në mënyrë të qëndrueshme. Bimët e egra medicinale, frutat e egra dhe kërpudhat përdoren në mënyrë tradicionale gjë e cila nuk vë në rrezik popullatat e tyre.

Peizazhet e zonës mbështesin ekoturizmin, i cili inkurajon zhvillimin e komuniteteve lokale, duke respektuar nevojat e tyre ekonomike, sociale dhe kulturore. Vlerat karakteristike kulturore të manifestuara në peizazhin rural, të zhvilluara gjatë shekujve, mbrohen dhe ruhen.

Vizitorët i gëzohen veprimtarive ekoturistike në një mjedis të shëndetshëm dhe turizmi praktikohet në harmoni me ruajtjen e biodiversitetit.

Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit është krijuar dhe tregëtuar si një markë turistike në nivelin kombëtar dhe ndërkombëtar. Marka bazohet në autenticitetin e zonës, natyrën e pasur dhe masat për mbrojtjen e tyre.

Vizitorët kontribuojnë ndjeshëm ndaj burimeve financiare të parkut kombëtar dhe sigurojnë të ardhura ndaj popullsisë lokale e cila punon në sektorin e turizmit. Autoriteti i parkut kombëtar mirëmban infrastrukturën e turizmit publik dhe bashkëpunon me sektorin e turizmit.

Zona e mbrojtur sjell përfitime ekonomike ndaj popullsisë lokale dhe kontribuon në zhvillimin e vendeve të gjelbra të punës. Autoriteti i parkut kombëtar mbështet zhvillimin e infrastrukturës komunale dhe forcon rolin e grave në zhvillimin lokal.

Parku Kombëtar rrit vazhdimisht ndërgjegjësismin dhe siguron informacionin për vlerat e zonës ndërmjet vizitorëve dhe popullsisë lokale përmes programeve edukative dhe ngjarjeve për nevojën për të mbrojtur habitatet, llojet, ekosistemet dhe peizazhet, dhe përfitimet e mjedisit të shëndetshëm.

Autoriteti i parkut kombëtar menaxhon zonën e mbrojtur në bazë të planit strategjik, siguron burime të ndryshme financimi, drejton dhe menaxhon burimet njerëzore të organizatës, ofron trajnime bashkëkohore për stafin, bashkëpunon me zonat e mbrojtura fqinje dhe ndërkufitare brenda dhe jashtë parkut.

4.2. Objektivat

Objektivat e Parkut Kombëtar janë:

- Të ruhen, rriten dhe monitorohen biodiversiteti dhe vlerat natyrore. Kjo përfshin llojet, habitatet dhe ekosistemet, karakteristikat fizike (gjeologjike, gjeomorfologjike, pedagogjike dhe hidrologjike) dhe peizazhet

- Të sigurohet se burimet natyrore të PKMSH përdoren në mënyrë të qëndrueshme. Përdorimi i tyre ofron të ardhura për komunitetet lokale dhe kontribuon ndaj financimit të Institucionit Publik të PKMSH
- Të sigurohet se menaxhimi i habitateve dhe ekosistemeve është në pajtim me objektivat e ruajtjes në nivelet kombëtare dhe ndërkombëtare
- Të mbrohet dhe promovohet diversiteti i peizazhit dhe trashëgimia kulturore e Parkut, duke përfshirë peizazhin tradicional i cili ka evoluar përmes ndërveprimeve të njerëzve me natyrën përgjatë shekujve
- Malet e Sharrit mirëpresin turistë nga e gjithë bota të cilët vlerësojnë dhe shijojnë bukurinë dhe diversitetin e zonës. Vizitorët ndihmojnë financimin e Parkut Kombëtar përmes kompensimeve të turistëve dhe ekoturizmi kontribuon ndaj të ardhurave të banorëve lokalë të cilët janë të përfshirë në mënyrë aktive në sigurimin e shërbimeve turistike (udhërrëfimin, akomodimin dhe ushqimin tradicional)
- Parku kombëtar mbështet në mënyrë aktive zhvillimin e qëndrueshëm të fshatrave malore
- Të ofrohet informacion dhe të rritet ndërgjegjësimi për vlerat natyrore dhe kulturore të zonës, objektivat e zonës së mbrojtur dhe zonimin e saj, kufizimet dhe masat e ruajtjes, si dhe të mirat që ofron Parku ndaj popullsisë lokale. Të ofrohen veprimtaritë edukative në mënyrë që të gjithë llojet e vizitorëve dhe grupet e synuara të mund të përjetojnë vlerat e Parkut Kombëtar
- Të zbatohet menaxhimi efektiv, planifikimi, zhvillimi strategjik, dhe të sigurohet kapacitet i fuqishëm dhe të sigurohen burimet e qëndrueshme financiare.

4.3. Kufijtë dhe zonimi

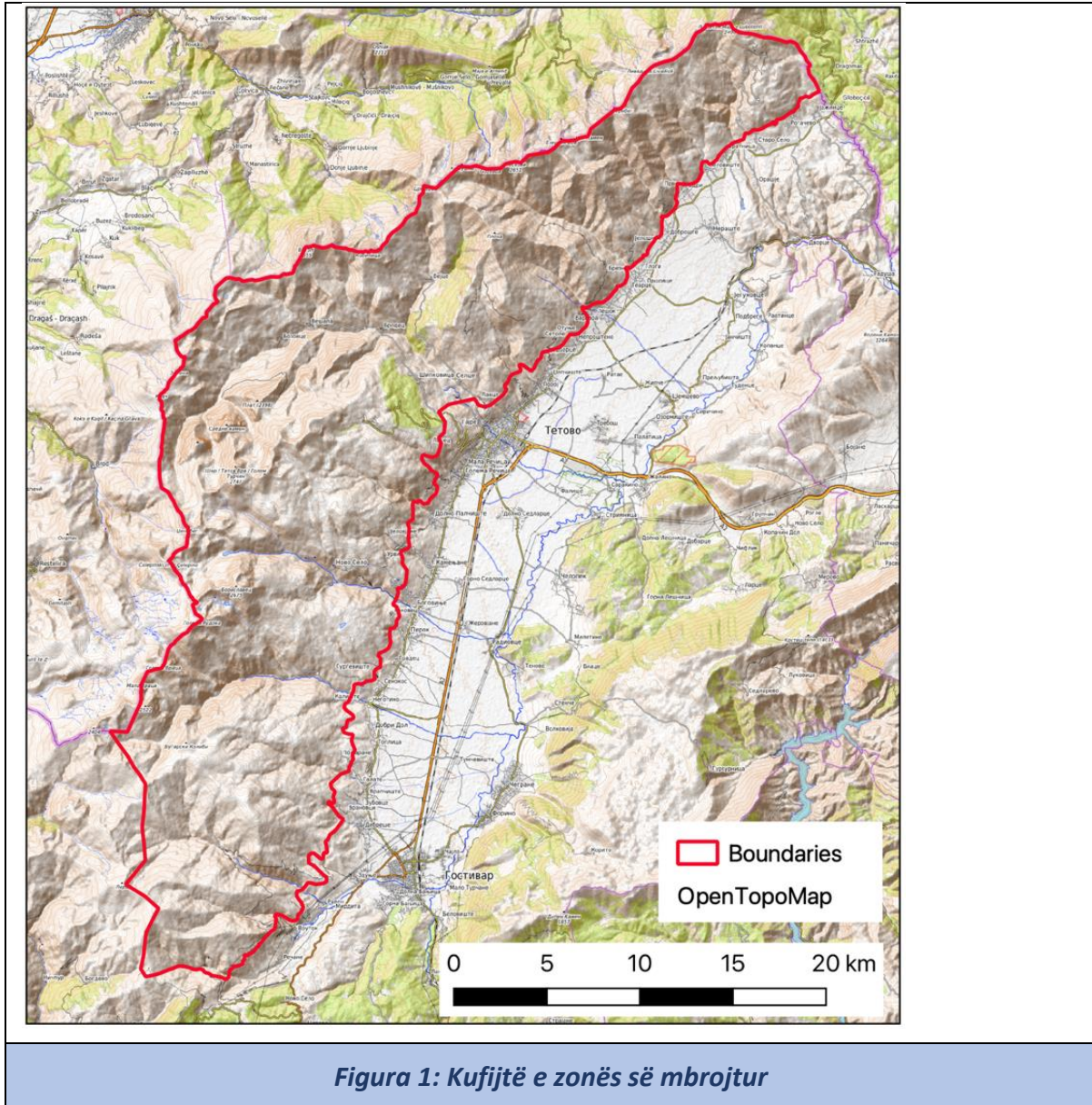
4.3.1. Kufijtë e jashtëm të propozuar të zonës së mbrojtur

Sipërfaqja Totale e Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit është 62.705 hektarë.

Kufiri i Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit në jugperëndim fillon nga maja e Mala Planina në lartësinë prej 1.798 metrash dhe ndjek kufirin e Parkut Kombëtar të Mavrovës në një drejtim veriperëndimor, dhe më tej në pjesën perëndimore, veriperëndimore, veriore dhe verilindore ndjek kufijtë kombëtarë, gjatë të gjithë rrugës për në vendodhjen verilindore të majës Bogljac, ku një përrua jo i përhershëm kalon kufirin shtetëror, pranë fshatrave Kodralji dhe Globoçica në Kosovë. Nga kjo pikë, gjatë të gjithë rrugës për në fshatin Xhepçishte kufiri lëviz kryesisht në drejtimin jugperëndimor, duke kaluar fillimisht përmes luginës së thatë në veri të majës Bogljac, zbrit në përroin Prroi dhe Shpati, e pret atë përmes dhe ngjitet nëpër shpat në një lartësi prej 1.000 m. Më tej ai ndjek izohipsin, gjata të gjithë rrugës për në rrugën e pyllit, mbi pikën e ngritur Popov Dub, gjatë të gjitha rrugës për në Kalugjer, mbi Rogachevo. Më tej ai ngjit një reliev prej 1.000 m dhe ndjek izohipsin gjatë të gjithë udhës për në rrugën e pyllit në perëndim të Rogachevo, përgjatë të cilës ai ngjitet deri në 1.040 metra, dhe më tej përgjatë luginës së thatë zbrit në rrugën mbi Staro Selo në 920 m mbi nivelin e detit pranë Kishës së Shën Gjergjit. Nga aty ai vijon menjëherë përgjatë rrugës së pyllit dhe përballë lokalitetit Cerje zbrit në jug përgjatë shpatit drejt fshatit Vratnica në një lartësi prej 800 m. Ai kalon Lumin Vratnicka, kalon drejtpërdrejt mbi kishën Shën Petka dhe ndjek izohipsin në një lartësi prej 780 m. Në të njëjtën lartësi, kufiri kalon rrëzë fshatit Belovishtë në anën veriperëndimore, dhe në kufirin perëndimor ai zbrit në rrugën kryesore dhe e ndjek atë deri në një lartësi prej 650 m, më tej në fshatin e Odrin ai ngrihet sërish mbi fshat, në vendet mbi

një lartësi prej 750 m. Në pjesën perëndimore të Odrin, kufiri zbret në rrugën kryesore dhe ndjek atë në 600 metra mbi nivelin e detit, dhe më tej ndjek izohipsin në të gjithë rrugën deri në lumin Gabrovica, pasi ngjitet në një lartësi prej 650 m, ndjek prerazi izohipsin, më tej zbret në fshatin e Dobroshtës dhe ndjek kufijtë e saj të sipërm përgjatë izohipsit në 600 m. Duke ndjekur të njëjtin izohips, kufiri kalon mbi fshatrat e Glogi, Tearcë dhe Slatino, gjata të gjithë rrugës për në fshat të Leshokut, ku kufiri ngrihet deri 650 metra mbi nivelin e detit dhe kalon mbi manastirin e Shën Athanasius dhe Manastirit të Vjetër. Këtu kufiri kalon Lumin Leshoçka dhe zbret përgjatë një lugine të thatë në perëndim të Leshokut në një lartësi prej 550 m, pas të cilës ajo ndjek këtë izohips mbi fshatin Neprosteno, pas të cilës ai ngjitet deri në 700 m dhe ndjek këtë izohips ndërmjet Jedoarce dhe Xhepçishte. Në lokalitetin Padina kufiri zbret në Lumin Brza, ngjitet menjëherë drejt jugut deri në një lartësi prej 900 metrash mbi nivelin e detit dhe më tej në një drejtim jugperëndimor ngjitet në lokalitetin Vtosina, duke u ndërprerë me rrugën e cila çon në fshatin Germa. Ajo vazhdon në drejtimin jugperëndimor, duke ndjekur rrugën dhe ndërpritet me përroin e parregullt Lavchanski Dol. Më tej ai vazhdon të ndjek rrugën e pashtruar, poshtë Strmol, deri në fshatin Llacë dhe zbret në kalanë e Tetovës duke kaluar për qark fshatit Llacë në pjesën jugore deri në pikën më të skajshme perëndimore të fshatit nga rruga dhe më tej lëviz drejt perëndimit poshtë fshatit të Banjice dhe kalon lumin Pena. Nga kjo pikë ndërmjet siteve Shipkovo Teke dhe Dupnik kufiri ngrihet deri në një lartësi prej 1.020 m dhe në vazhdimësi ndjek rrugën kryesore të asfaltuar për në Kodrën e Diellit deri në lokalitetin Bel Kamen (në perëndim të fshatit Gajre). Ai e lë rrugën e asfaltuar dhe më tej kufiri lëviz përgjatë një izohipsi në 1.100 metra mbi nivelin e detit duke kaluar për qark fshatit Lisec në pjesën lindore dhe jugore, duke ndërprerë përroin e përkohshëm që vjen nga Kodra e Diellit gjata të gjitha rrugës për në lokalitetin Piv. Nga aty kufiri lëviz në drejtim juglindor deri në një lartësi prej 900 m ku ai vjen në një rrugë e cila drejtohet nga Tetova për në fshatin Gorno Palchishte dhe ndjek atë shpejt për në lokalitetin Jurgovica. Kufiri më tej zbret deri në 750 metra mbi nivelin e detit dhe më tej ndjek një izohips gjatë të gjithë rrugës për në Lumin Palchishka, ngjitet në drejtimin jugor në një lartësi prej 900 m në lokalitetin e Tupovicës. Më tej përgjatë të njëjtit izohips kalon lokalitetin e Kutlicës dhe lokalitetin Gumnishte, zbret deri 850 metra mbi nivelin e detit duke ndërprerë rrugën e cila çon në fshatin Jelovjane. Nga kjo pikë kufiri vazhdon përgjatë një izohipsi në një lartësi prej 850 m dhe në lokalitetin Golema Liska vjen rruga e cila çon në fshatrat Urvich dhe Novo Selo, e ndjek atë shpejt në drejtim perëndimor dhe më tej zbret drejt jugut në Lumin Bogovinska ku ndërpritet me lumin dhe nga aty në drejtim jugperëndimor ngjitet deri në 700 metra mbi nivelin e detit në lokalitetin Lisaja. Duke lëvizur përgjatë një izohipsi në një lartësi prej 700 m ai kalon për qark fshatit Rakovec në anën e tij lindore dhe pasi kalon rrugën që çon në fshat, ai shkon menjëherë në një drejtim perëndimor në lokalitetin Strmec. Nga aty ai ngjitet deri në 750 metra mbi nivelin e detit dhe ndjek izohipsin përmes lokalitetit Stari Zabelj deri në majë të Vnesht në 756 m, kalon rrugën deri në fshatin Gorjanë dhe përgjatë rrugës drejt jugut ndërpritet me rrugën e fshatit të Gjurgjevishtë duke ndjekur izohipsin për në lokalitetin Brenica. Kufiri zbret në jug për në lumin Mazdracha, e kalon atë dhe vazhdon në drejtim të lokalitetit Kalishtë deri në 750 metra mbi nivelin e detit, duke kaluar më parë lumin Mavrica. Më tej ai shkurtimisht ndjek izohipsin në një lartësi prej 750 m dhe ngjitet deri në 800 m në zonën ndërmjet lokalitetit Polostina, dhe Guri dhe Ayres, nga ku ai vijon përgjatë një izohipsi në 800 metra mbi nivelin e detit gjatë të gjithë rrugës që të çon në fshatin Pozarane në lokalitetin Zabel. Më tej ai vijon në një drejtim jugperëndimor, zbret në Lumin Proshovska, ndërpritet me të dhe vijon të ngjitet në një lartësi prej 950 m në perëndim të manastirit të Shën Nikolës. Vazhdon përgjatë izohipsit për 950 m dhe kalon në perëndim të Novo Selo dhe në pjesën veriore të lokalitetit

Debonja vazhdon përgjatë luginës së fshatit Vranovci deri në shtëpinë e fundit në skajin e rrugës në lokalitetin Debreshe (mbi fshatin Debreshe) mbi një lartësi prej 700 m. Nga kjo pikë kufiri ngjitet shpatin përmes lokalitetit Çuka deri në 1.000 metra mbi nivelin e detit dhe lokaliteti Veljo Strnishte, dhe më tej drejt jugut zbrit në një lartësi prej 800 metrash dhe vazhdon të ndjekë izohipsin përmes lokalitetit Osmanova Livada, ndërmjet fshatrave Dolno Jelovce dhe Lesnica, duke u ndërprerë me rrugën e cila çon në fshatin Dolno Jelovce dhe kalon përmes lokalitetit Dushk. Kufiri vazhdon menjëherë në një drejtim perëndimor dhe më tej juperëndimor në fshatin Pechkovo zbrit në Jelovjanska Reka (Ravenska Reka), e kalon atë dhe ngjitet sërish në një lartësi prej 800 m, ndërpritet me rrugën për në fshatin Pechkovo dhe vazhdon pas një izohipsi në 850 m në anën veriore të fshatit Vrutok, kalon përmes hidrocentralit Vrutok dhe ngjitet përgjatë Lumit Vrutochka në një lartësi prej 850 m. Nga ajo pikë kufiri ngjitet në një drejtim verior, ndërpret rrugën që vjen nga Sharski Vodi për në Vrutok dhe vazhdon deri në një lartësi prej 1.300 m, dhe më tej përgjatë izohipsit vazhdon në një drejtim jugperëndimor dhe ecën paralel me rrugën e cila çon në fshatin Duf dhe në lokalitetin Shula ai zbrit për në jug, kalon Lumin Dufska dhe më tej ngjitet drejt veriperëndimit për në rrugën kryesore që vjen nga Mavrova për në fshatin Duf. Ai kalon paralel me rrugën përmes fshatrave Duf dhe Chajane dhe më tej përgjatë luginës ngjitet në majën e Mala Planina.

Figura 1: Kufijtë e zonës së mbrojtur

4.3.2. Kufijtë e propozuar të zonimit të zonës së mbrojtur

Zona	Sipërfaqja (ha)	Km ²	(%)
Mbrojtje e Rreptë (MRR)	16.651	166,51	26,56
Menaxhimi Aktiv (MA)	30.763	307,63	49,06
Zhvillimi i Qëndrueshëm (ZHQ)	13.805	138,05	22,02
Brezi mbrojtës (BM)	1.484	14,84	2,37
Totali	62.705	627,05	100,00

Emri	Sipërfaqja (ha)	Përshkrimi/Kuptimi
MRR - 01 Ljuboten	1.057	Kjo është zonë me interesin më të madh të mbrojtjes, e cila karakterizohet nga karakteristikat origjinale, të pandryshuara të ekosistemeve ose ka pak ndryshim si rezultat i praktikave të menaxhimit tradicional. Zona e mbrojtjes së rreptë përbëhet nga 5 njësi të veçanta, dhe mbulon pjesët më të larta të Maleve të Sharrit që kufizojnë Republikën e Kosovës, d.m.th. Parkun Kombëtar Sharri të Kosovës. Në këtë zonë ndodhen ekosistemet dhe habitatet më të rëndësishme: liqene glaciale, toka torfike, kullota të larta malore, zona shkëmbore alpine, shkurre me boronicë, bredha dhe Empetrum, ekosistemet më të rëndësishme pyjore; si dhe zona të rëndësishme dhe shumica e llojeve më të rëndësishme, veçanërisht bimët vaskulare, njëqelizorët (diatomet), fluturat e ditës, etj.
MRR - 02 Bistrica	3.756	
MRR - 03 Kobilica	558	
MRR - 04 Leshnica	4.559	
MRR - 05 Mazdracha	6.722	
MA	30.763	Është një zonë e interesit të lartë për mbrojtje, në të cilën nevojiten ndërhyrjet e menaxhimit në mënyrë që të restaurohen dhe mirëmbahen, rijetëzohen ose rehabilitohen habitatet, ekosistemet dhe elementë të tjera të peizazhit. Zona e menaxhimit aktiv përfshin kullota natyrore dhe gjysëm natyrore në të cilën ndodh kullotja tradicionale, dhe ekosisteme të rëndësishme pyjore në Malet e Sharrit, pyje ahu kryesisht të ruajtura, pyje bredhi dhe pishe ose pyje të përzierë të llojeve me gjelbërim të përhershëm dhe atyre gjetherënë, si dhe pyjeve me gështenja dhe disa strukturave të pyjeve të pandryshuara.
ZHQ	13.805	Është një pjesë e rëndësishme e zonës së mbrojtur e cila nuk ka vlera të larta për mbrojtje, e cila përfshin struktura infrastrukturore, site të trashëgimisë kulturore, lloje të pyjeve të cilat ndikohen nga veprimtaritë e njeriut dhe vendbanimet malore me tokë bujqësore përreth. Kjo zonë ka një potencial të madh për rijetëzimin e habitateve.
BM	1.484	Brezi Mbrojtës ndodhet përreth Qendrës së Skive Kodra e Diellit. Ai ka për qëllim të bëjë të mundur zhvillimin e kontrolluar të Qendrës së Skive në të ardhmen, dhe në të njëjtën kohë të zbusë ndikimin e strukturave infrastrukturore në Parkun Kombëtar.

4.3.2.1. Zona e mbrojtjes së rreptë

Zona e mbrojtjes së rreptë (MRR) ndahet në 5 njësi të veçanta: Ljuboten, Bistrica, Kobilica, Leshnica dhe Mazdracha.

Sipërfaqja totale e zonës së mbrojtjes së rreptë të Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit është 16.651 hektarë ose 26,56 % e sipërfaqes totale të parkut.

MRR - 01 Ljuboten

Sipërfaqja e MRR Ljuboten është 1.057 hektarë

Kufiri i zonës së parë përreth Ljuboten fillon në një lartësi prej 2.200 m nga pika e fillimit e cila ndodhet në kufirin me Kosovën ndërmjet majave Kule dhe Ljuboten. Në anën veriperëndimore, veriore dhe verilindore, zona përcaktohet nga kufiri shtetëror, mbulon tërësisht vendin e quajtur Ljuboten dhe shtrihet përgjatë kufirit deri në një lartësi prej 1750 m në lokalitetin Ljak dhe Zanetes, nga ku ai largohet nga kufiri dhe vazhdon duke lëvizur përgjatë izohipsit në afërsinë e menjëhershme të kufirit të sipërm të pyllit, përmes lokalitetit të Shpatit dhe Medit. Kufiri vijon përgjatë izohipsit, duke ndërprerë rrugën e cila shkon për në lokalitetin Kafja e Kejlit, gjatë të gjithë rrugës për në Zandarska Buka ku ai vazhdon poshtë në jugperëndim të përrenjve të Lumit Ljubotenska deri në një lartësi prej 1.600 m. Nga kjo pikë, kufiri lëviz përmes një brezi pyjor dhe zbret për në jug deri në 1550 m mbi nivelin e detit, duke kaluar rrëzë kabinës dhe vilës Ljuboten në anën e saj perëndimore dhe jugore, dhe më tej vazhdon përgjatë izohipsit për në lokalitetin Staroselski Bacila ku ai ndërpret sërish një nga përrenjtë e Lumit Ljubotenska dhe ngjitet në veriperëndim për në rrugën e cila çon për në kabinën malore. Në vazhdimësi, kufiri lëviz për në jug, paralelisht me rrugën për në njësinë Staro Selo deri tek stani në anën veriore të lokalitetit Elezova Rupa nga ku ai devijon nga rruga për në perëndim deri në 1.300 m dhe sërish vazhdon të ndjekë rrugën deri në një lartësi prej 1.000 m pranë lokalitetit Lanishta. Nga kjo pikë, kufiri zbret në një drejtim jugperëndimor për në Lumin Vratnicka në 900 m ku ai kalon lumin dhe vazhdon të ngjitet përgjatë rrjedhës së një prej përrenjve të Lumit Vratnicka deri në një lartësi prej 1.000 m, dhe më tej vazhdon të ngjitet përmes lokalitetit Prisoj deri në 1.400 m mbi nivelin e detit. Kufiri këtu vazhdon të dalë jashtë brezit pyjor dhe vazhdon të ngjitet përgjatë shpatit për në perëndim dhe veriperëndim duke ndjekur kufirin pyjor përmes lokalitetit Shopko deri në një lartësi prej 1.600 m, pranë staneve të ndodhura në lokalitetin Kamche. Nga këtu kufiri ndjek fill izohipsin në 1.600 m mbi nivelin e detit dhe më tej vijon për në verilindje, zbret për në Lumin Livadicka, ndërpritet me të dhe vijon të ngjitet sërish në një lartësi prej 1.600 m dhe lëviz drejt veriut përmes kullotave përmes lokalitetit Vratnicki Bacila, duke kaluar nga stani në lokalitetin Vratnicka Livadica. Pas stanit, kufiri vazhdon për në verilindje, sërish duke kaluar Lumin Vratnicka, deri në një lartësi prej 1780 m nga ku ai fillon për të zbritur për në juglindje përmes kullotave deri në një lartësi prej 1.500 m dhe më tej vazhdon duke u ngjitur drejt veriut duke ndjekur kufirin e sipërm të pyllit Ljubotenska dhe skajin e brezit pyjor pranë sitit Gradska Livadica. Më tej kufiri sërish lëviz për në veri përgjatë një prej përrenjve i cili formon lumin në një lartësi prej 1.700 m ku ai ndryshon drejtimin për në veriperëndim dhe ngjitet deri në pikën e fillimit të MRR Ljuboten në një lartësi prej 2.200 m.

MRR - 02 Bistrica

Sipërfaqja e MRR Bistrica është 3.756 hektarë.

Kufiri i zonës së dytë në komunën e Tearcës fillon në kufirin me Kosovën, në lokalitetin Jovin Kamen i cili ndodhet në jugperëndim të majës Jovin Kamen (2.312 m), në një lartësi prej 2.220 m. Në anën perëndimore, si dhe në anët veriperëndimore dhe veriore, zona përcaktohet nga kufiri shtetëror me Kosovën, gjithë rrugën deri në majë të Crni Kamen, që ndodhet në një lartësi prej 2.536 m. Nga kjo pikë, kufiri lëviz përgjatë rrëzës deri në 2.350 m mbi nivelin e detit dhe më tej zbret sërish për në jugperëndim në një lartësi prej 2.100 m, ndërpritet me

Lumin Ezerska, ngjitet sërish drejt lokalitetit Chaushicki Srt deri në një lartësi prej 2.300 m dhe më tej zbret përgjatë luginës së lokalitetit Chaushica deri në Lumin Chaushicka në një lartësi prej 1.650 m. Në vazhdimësi, kufiri ndjek rrjedhën e Lumit Chaushicka, në 1.500 m mbi nivelin e detit futet në brezin pyjor dhe vazhdon drejt hyrjes së lumit Bistrica në Во продолжение 1.220 m nga ku ai ngjitet për në jugperëndim përgjatë luginës pranë lokalitetit Tri Vode deri në 1.450 m mbi nivelin e detit dhe më tej ndjek izohipsin drejt lindjes dhe verilindjes për në lokalitetin Golema Dupka. Nga kjo pikë kufiri lëviz për në veriperëndim për në Во продолжение 1.700 m pranë lokalitetit Brezanske Livade nga ku ai zbret për në lokalitetin Vrtishte, duke kaluar anash tij në drejtim perëndim-veriperëndim duke ndjekur kufirin pyjor deri në 1.100 m mbi nivelin e detit. Kufiri ndjek menjëherë izohipsin në një drejtim verilindor dhe zbret në një pikë prej 950 m mbi nivelin e detit nga ku ai ndryshon drejtimin e tij për në veriperëndim, zbret për në Lumin Leshochka në Во продолжение 860 m dhe ngjitet sërish në drejtim veriperëndimor-perëndimor-jugperëndimor përmes lokalitetit Osoj për në Во продолжение 1.600 m. Nga ky vend, kufiri i zonës ndjek menjëherë kufirin pyjor për në jugperëndim, dhe në vazhdimësi shkon përtej kufirit të sipërm të brezit pyjor dhe përgjatë kullotave për në perëndim, dhe ngjitet për në majën Vrchik në 2.094 m mbi nivelin e detit. Pas majës, kufiri vazhdon në drejtimin veriperëndimor përgjatë rrëzës përmes lokalitetit Plocha për në majën me një lartësi prej 2.375 m nga ku ai zbret në drejtim të perëndimit dhe veriperëndimit përgjatë rrëpirës së lumit Kupinica në 1.600m mbi nivelin e detit, mbi fshatin Vejce. Nga këtu kufiri ngjitet për në veri dhe përgjatë luginës së lumit Kupinica përmes lokalitetit Rokolech deri në një lartësi prej 2.000 m dhe më tej ndjek izohipsin drejt perëndimit duke lëvizur përmes kullotave për në lokalitetin Hodzina Livada ku rrëpira zbret për në Lumin Dojranska dhe kufirin e sipërm në pyllin mbi fshatin Vejce në një lartësi prej 1.700 m. Nga këtu kufiri kalon lumin dhe lëviz për lart drejt veriperëndimit përgjatë rrjedhës së një prej përrenjve të Lumit Dojranska gjatë të gjithë udhës për në pikën e fillimit të zonës.

MRR - 03 Kobilica

Sipërfaqja e MRR Kobilica është 558 hektarë.

Kufiri i zonës së tretë fillon në kufirin me Kosovën, në majën e malit e cila ndodhet në një lartësi prej 2.473 m, ndërmjet qafës Carevo Gumno dhe shtegut Ljubinski Ushi. Në anën veriore, zona kufizohet nga kufiri shtetëror i cili lëviz nga pika e fillimit, përmes rrëpirës Treskavec dhe majës Kobilica për në luginën ndërmjet lokaliteteve Kuchbeg dhe Serdarica në një lartësi prej 2.179 m. Nga kjo pikë, kufiri zbret për në juglindje në drejtim të fshatit Vejce, përgjatë luginës së një prej burimeve të përkohshme që rrjedhin në Lumin Dojranska në një lartësi prej 1.850 m dhe më tej vazhdon përgjatë izohipsit në një drejtim jugperëndimor përmes lokalitetit Golem Kamen, drejt majës Guri dhe Epr dhe lëviz përmes kullotave. Në qafën pranë majës, kufiri ngjitet deri në 1.900 m mbi nivelin e detit dhe kthehet drejt veriut, duke zbritur në një lartësi prej 1.550 m, duke hyrë menjëherë në brezin e sipërm pyjor pranë lokalitetit Sheliche. Nga kjo pikë, kufiri lëviz në një drejtim jugperëndimor përmes lokalitetit Sheliche, dhe përgjatë lumit Sheliche në një lartësi prej 1900 m, dhe më tej kthehet përgjatë luginës në një drejtim juglindor dhe ngjitet në pikën e fillimit të kësaj zone.

MRR - 04 Leshnica

Sipërfaqja e MRR Lesnica është 4.559 hektarë.

Kufiri i zonës së katërt fillon në kufirin me Kosovën, në majën e malit Brdalevo i cili gjendet në një lartësi prej 2.369 m në pjesën perëndimore të kufirit të propozuar të Parkut Kombëtar të Sharrit. Zona në anën e saj perëndimore, veriperëndimore dhe veriore kufizohet nga kufiri

shtetëror me Kosovën, nga maja Brdalevo, përmes majave Klech, Maja dhe qafës Kara Nikola nga ku rruga e pashtuar çon për në fshatin Vesala. Kufiri në pjesën e parë zbret dhe lëviz për në jug duke ndjekur rrugën për në Vesala në një lartësi prej 1.900 m ku ai arrin Lumin Karanikolos dhe e ndjek atë deri në 1.770 m mbi nivelin e detit nga ku ai kthehet për në jugperëndim drejt majës Sheremetica përmes lokalitetit Karanikolica dhe ngjitet në një lartësi prej 2.000 m. Nga kjo pikë, kufiri lëviz drejt jugperëndimit duke ndjekur izohipsin në 2.000 m gjatë të gjithë rrugës për në lokalitetin Strga ku ai zbret për në jug përgjatë rrjedhës së një prej përrenjve i cili rrjedh në Lumin Skakalichka në një lartësi prej 1.700 m ku kufiri kalon Lumin Skakalicka R dhe më tej ngjitet përgjatë shpatit për në perëndim deri në 1800 m mbi nivelin e detit dhe lokalitetin Gajrina. Në vazhdim, kufiri ndjek izohipsin në 1.800 m dhe lëviz përmes kullotave përgjatë staneve të shumta deri në lokalitetin Babasanica, njëqind e ca metra mbi rrugën e cila kalon nga fshati village Bozovce për në lokalitetin Dolna Leshnica. Në lokalitetin Babasanica, kufiri lëviz shpejt për në jug përmes një prej përrenjve që derdhet në lumin Pena dhe më tej në drejtim jugperëndimor ngjitet në shpat drejt pikës më të lartë të lokalitetit Kjepenovovo me një lartësi prej 2.208 m, nga ku ai zbret për në jug për në lokalitetin Sadere në 1.800 m mbi nivelin e detit. Nga kjo pikë, kufiri futet në brezin pyjor dhe në drejtimin juglindor zbret për në lumin Pena në 1.500 m, më tej e ndjek atë për në lokalitetin Dolna Leshnica ku ai kalon lumin në drejtim verilindor, ngjitet menjëherë dhe ndjek izohipsin në një lartësi prej 1.550 m për në Lumin Leshnicka. Në vazhdim, kufiri lëviz menjëherë drejt veriperëndimit për në rrugën e cila çon nga Dolna Leshnica për në Kodrën e Diellit dhe ndjek rrugën duke kaluar anash majës Plat për në stanin 1 Maj në një lartësi prej 1.850 m ku përgjatë kufirit del nga brezi pyjor. Nga këtu kufiri i largohet rrugës dhe lëviz drejt përgjatë një përroi jo të përhershëm drejt lokalitetit Gorna Leshnica deri në një lartësi prej 2.100 m nga ku ai lëviz për në jug përgjatë shpatit ndërmjet lokaliteteve Gorna Leshnica dhe Kazani për në majë deri 2.589 m mbi nivelin e detit. Nga kjo pikë kufiri lëviz për në perëndim përgjatë shpatit drejt majës Sin Vrv (2.554 m) pranë lokalitetit Orlova Stena dhe më tej zbret për në jug drejt luginës së Vakufit, kalon lumin, drejt jugperëndimit ndjek menjëherë shtegun e ngjitjes në verë për në majën Bakardan dhe më tej përgjatë shpatit drejt perëndimit arrin majën në një lartësi prej 2.704 m. Kufiri vazhdon përgjatë shpatit në drejtim jugperëndim-perëndim, duke ndjekur shtegun e ngjitjes në dimër nga maja Bakardan deri në majën Titov Vrv, deri në qafë në një lartësi prej 2.490 m, nga ku ai lëviz në drejtimin jugperëndimor drejt majës Turchin deri në një lartësi prej 2.450 m mbi nivelin e detit. Kufiri më tej vijon përgjatë izohipsit në 2.450 m duke kaluar për qark majës Turchin në anën e saj jugore për në anën perëndimore të majës nga ku kufiri lëviz drejt perëndimit përgjatë shpatit dhe më tej zbret në lokalitetin Dzinibeg në një lartësi prej 2.200 m. Nga kjo pika kufiri ndjek izohipsin në 2.200 m në drejtim jugperëndimor dhe në afërsinë e menjëhershme të burimit të lumit Pena ndryshon në drejtim veriperëndimor dhe vazhdon përgjatë rrugës së vjetër të pashtuar në rrëzë të majës Brdalevo ku në drejtimin perëndimor ai ngjitet sërish në majën e cila është pika e fillimit të kësaj zone.

MRR - 05 Mazdracha

Sipërfaqja e MRR Mazdracha është 6.722 hektarë.

Kufiri i zonës së pestë fillon në majën e Mal Crn Kamen (2.230 m) e cila ndodhet në kufirin me Parkun Kombëtar Mavrovë, dhe vazhdon përgjatë shpatit në një drejtim veriperëndimor duke ndjekur kufirin e Parkut Kombëtar Mavrovë për në kufirin shtetëror me Kosovën përmes lokalitetit Mazdracha. Në vazhdimësi, kufiri në pjesën perëndimore të zonës kufizohet nga kufiri shtetëror me Kosovën në lokalitetin Trpeznica, pranë majës Dzinibeg (2.610 m), në anën e tij veriperëndimore. Nga kjo pikë kufiri lëviz lindje-verilindje-lindje drejt lokalitetit Velika

Spreka në një lartësi prej 2.020 m ku ai vjen në Lumin Slapska dhe në vazhdimësi ndjek rrjedhën e lumit drejt juglindjes dhe për në lokalitetin Slap në 1.420 m mbi nivelin e detit ku Lumi Slapska Reka derdhet në Lumin Bogovinjska. Kufiri më tej vijon për në jugperëndim për në lokalitetin Vojvodina në një lartësi prej 2.000 m nga ku ai lëviz menjëherë përgjatë izohipsit në drejtim jugperëndimor, dhe më tej në perëndim ngjitet dhe arrin lokalitetin Crn Kamen në një lartësi prej 2.300 m. Nga këtu, kufiri zbret drejt jugut për në 2.200 m dhe më tej për në juglindje drejt lokalitetit Matene, dhe në një lartësi prej 1.500 m ai hyn në brezin e sipërm pyjor dhe në vazhdimësi për në jug ndjek rrugën e pashtruar Sharski Vodi për në lokalitetin Trla ku ai lëviz përgjatë kufirit të sipërm në drejtimin jugperëndim-jug-juglindje deri në një lartësi prej 800 m. Në këtë pikë kufiri kalon lumin Mazdracha dhe lëviz lart jugut përgjatë luginës së përroit jo të përhershëm, përmes lokalitetit Crna Voda, më tej ndërmjet lokaliteteve Crn Kamen dhe Kodra e Madhe ku në një lartësi prej 1.300 m sërish kalon rrugën Sharski Vodi dhe vazhdon për në skajin e sipërm të pyllit në 1.550 m mbi nivelin e detit. Më tej kufiri ndjek kufirin e sipërm të pyllit në drejtimin veriperëndimor në një lartësi prej 1.650 m pranë lokalitetit Zendelova Çeshma, dhe më tej për të ndryshuar drejtimin për në jugperëndim dhe më tej në perëndim sërish përgjatë kufirit të sipërm të pyllit në majën e Çukës (1.715 m). Nga kjo pikë i largohet kufirit të sipërm të brezit pyjor dhe kufiri vazhdon për në jug, ngjitet në majën tjetër në një lartësi prej 2.000 m dhe përmes lokalitetit Kuçi Baba në drejtimin jugperëndim-perëndim arrin majën Bugarski Kolibi në 2.180 m mbi nivelin e detit. Nga këtu kufiri vazhdon të ngjitet në një drejtim jugperëndimor në pikën e fillimit të zonës, majën Mal Crn Kamen.

4.3.2.2. Zona e menaxhimit aktiv

Zona e menaxhimit aktiv (MA) mbulon një sipërfaqe të përgjithshme prej 30.763 hektarësh ose 49,06 % të sipërfaqes së përgjithshme të parkut.

Kufiri i kësaj zone në luginë ndodhet ndërmjet majës Mala Planina dhe lokalitetit Dingova Crkva në një lartësi prej 1.670 m. Kufiri perëndimor, veriperëndimor dhe kufiri verior i zonës kufizohen nga kufiri i të gjithë Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit dhe nga pesë zonat e mbrojtjes së rrepta, nga pika ku zona e mbrojtjes së rreptë të Ljubotenit përfundon. Kufiri i zonës për menaxhimin aktiv vazhdon përgjatë kufirit shtetëror me Kosovën në drejtimin lindje-verilindje në kufirin më të ulët të brezit pyjor në një lartësi prej 1.170 m në lokalitetin Kodra e Bunarit. Nga ajo pikë, në drejtimin jug-perëndim-jug, ai ndjek menjëherë kufirin e pyllit dhe ngjitet në 1.200 m mbi nivelin e detit ku ai futet në brezin pyjor dhe vazhdon të lëvizë përgjatë izohipsit përmes lokalitetit Beli Kamen dhe vazhdon për në jugperëndim përgjatë të njëjtit izohips në 1.200 m për në lokalitetin Lanishta poshtë majës Kosmatica. Nga ajo pikë ai zbret në një drejtim jugperëndimor, kalon rrugën për në kabinën malore Ljuboten, përmes lokalitetit Cerje deri në Lumin Vratnicka në një lartësi prej 750 m. Më tej kufiri ngjitet në një drejtim perëndimor deri në 900 m dhe përgjatë izohipsit vazhdon në jugperëndim përmes lokaliteteve Gjelev Niva dhe Klagje, zbret për në lumin Belovishka, e kalon atë dhe ngjitet në një lartësi prej 800 m. Kufiri vazhdon përgjatë izohipsit në 800 m mbi fshatin Belovishte dhe në lokalitetin Papradica, ndërpret lumin Valaec dhe vazhdon përgjatë të njëjtit izohips për në Lumin Odranska. Nga ajo pikë kufiri kalon Lumin Odranska dhe në drejtimin jugperëndimor ngjitet në një lartësi prej 1.200 m mbi nivelin e detit dhe më tej zbret deri në 900 m, dhe shkurtimisht ndjek lumin Gabrovnica drejt jugut në një prej përrenjeve jo të përhershëm në lokalitetin Padina dhe më tej në perëndim ngjitet në një nga përrenjtë jo të përhershëm në një lartësi prej 1.200 m. Më tej kufiri ndjek izohipsin për në lumin Ponika, e kalon atë dhe vazhdon përgjatë izohipsit drejt jugut dhe në lokalitetin Reshetka nga ku zbret

në një drejtim jugperëndimor për në lumin Bistrica në një lartësi prej 850 m. Nga kjo pikë kufiri vazhdon përgjatë lumit Bistrica për në jugperëndim dhe ngjitet në një lartësi prej 1.100 m dhe më tej vazhdon paralelisht për në rrugën që shkon nga Tri Vode për në fshatin Leshok, duke lëvizur në drejtimin julindje-jug-jugperëndim, duke kaluar fshatin Brezno deri në një lartësi prej 800 m pranë kishës Stari Manastir në fshatin Leshok. Nga kjo pikë kufiri largohet nga rruga dhe zbret në Lumin Leshochka në një drejtim veriperëndimor, kalon lumin në një lartësi prej 750 m dhe vazhdon të ngjitet në një drejtim jugperëndimor deri në 1.000 m dhe më tej përgjatë të njëjtit izohips në 1.000 m mbi nivelin e detit, më tej kalon lumin Ludi Potok, kalon pranë fshatit Setole për në rrugën e pashtuar dhe ndjek atë shkurtimisht në një drejtim jugperëndimor, dhe më tej ngjitet në veri në një lartësi prej 1.400 m. Nga kjo pikë për në drejtimin veriperëndimor, kufiri vazhdimisht ndjek rrugën e cila ngjitet deri në 1.700 m, dhe më tej zbret në jug përgjatë rrugës për në lokalitetin Isti Kamen në një lartësi prej 1.400 m, ku kufiri devijon për në perëndim për në lokalitetin Orlica dhe ngjitet në një rrugë tjetër të pashtuar në një drejtim veriperëndimor deri në një lartësi prej 1600 m dhe drejt perëndimit zbret për në lumin Kupinica në një lartësi prej 1.400 m. Nga kjo pikë kufiri lëviz shkurtimisht përgjatë izohipsit prej 1.400 m mbi nivelin e detit në fshatin Vejce dhe më tej përgjatë shpatit në drejtimin verior dhe përgjatë kufirit të sipërm të pyllit ngjitet në një lartësi prej 1.700 m dhe prej asaj pike drejt perëndimit, përmes brezit pyjor zbret në Lumin Dojranska në 1.300 m, e kalon atë dhe vazhdon të ngjitet në një lartësi prej 1.550 m. Kufiri më tej lëviz shkurtimisht përgjatë izohipsit në një drejtim jugperëndimor për në lokalitetin Karakol nga ku drejt perëndimit ai ngjitet në një lartësi prej 1.650 m dhe më tej për në jug ai zbret përmes lokalitetit Gornovica ku ai shkurtimisht del nga brezi pyjor dhe zbret për në lumin Përroi i Brodecit në 1400 m. Nga kjo pika ai kalon lumin dhe lëviz gjata izohipsit në drejtimin jugperëndimor përmes lokalitetit Kobilichka Shuma, më tej ai kalon ai kalon lumin Sheliche dhe vazhdon përgjatë të njëjtit izohips në 1.400 m përmes lokalitetit Koshica për në lokalitetin Malji i Bacheles nga ku ai zbret për në Reka e Kepit në një lartësi prej 1.350 m duke ndjekur shkurtimisht lumin në drejtimin jugor dhe mbi lokalitetin Vores mbi fshatin Vesala në drejtimin perëndimor ngjitet në një lartësi prej 1.400 m, në vazhdimësi ndjek lumin Karanikolos deri në 1.500 m ku për në jug ai zbret në lokalitetin Probozovce e Epr. Nga ky vend ai vazhdon menjëherë në një drejtim jugperëndimor përgjatë izohipsit mbi fshatin Bozovce ku ai ngjitet deri në 1.500 m dhe përgjatë të njëjtit izohips ai vazhdon për në lokalitetin Rafsha ku ai kalon rrugën e cila kalon nga Dolna Leshnica për në fshatin Bozovce dhe zbret në drejtimin juglindor për në Lumin Pena në një lartësi prej 1.300 m. Më tej ai ndjek lumin Pena në një lartësi prej 1.050 m ku kufiri lëviz përgjatë kufirit pyjor, drejt jugut për në lokalitetin Crni Vrv në një lartësi prej 1.200 m nga ku ai shkurtimisht ndjek izohipsin për në jug për në rrugën e cila çon në fshatin Brodec, shkurtimisht ndjek më tej rrugën për në fshatin Brodec deri në 1.100 m mbi nivelin e detit, kalon Lumin Studena Reka dhe shkurtimisht vazhdon në drejtimin verilindor nga ku në jug ai ngjitet në lokalitetin Drven dhe vazhdon të ngjitet në lokalitetin Stana Bara në një lartësi prej 1700 m. Nga kjo pikë, përgjatë kufirit të pyllit ai lëviz në një drejtim jug-perëndimor dhe kalon mbi kabinën malore Jelak drejt lokalitetit Guri i Brezit ku ai ngjitet në një lartësi prej 2.000 m. Nga kjo pikë në drejtimin jugperëndimor dhe jugor kufiri ndërpritet me rrugën që të nxjerr nga Kodra e Diellit për në Dolna Lesnica dhe ngjitet në majën Anteni në 2.531 m. Nga kjo pikë ai lëviz në juglindje përmes lokalitetit Bare në majën në një lartësi prej 1.690 m të pozicionuar ndërmjet lokaliteteve Aerodrom dhe Kepat e Gjolit dhe më tej përgjatë shpatit ai zbret në drejtimin juglindje-jug përmes lokalitetit Guranova Karpa gjatë të gjithë rrugës për në Lumin Palchishka në 800 m mbi nivelin e detit. Nga kjo pikë ai futet shpejt në pyll dhe në drejtimin perëndimor ngjitet përgjatë një përroi të përkohshëm

përmes lokalitetit Uica deri në 1.350 m ku ai ndërpritet me rrugën dhe në drejtimin jugor shkurtimisht e ndjek atë për në Jelovjane, më pas vazhdon përgjatë rrugës për në lokalitetin Orlovec nga ku ai shkurtimisht vazhdon përgjatë rrugës për në Novo Selo dhe në drejtimin veriperëndimor ngjitet në një lartësi prej 1.550 m nga ku përgjatë izohipsit ai lëviz shkurtimisht për në lokalitetin Fisnik dhe në jug zbret mbi Novo Selo në 1.400 m dhe vazhdon të ecë paralelisht me sistemin Vodi system në një drejtim perëndimor në një lartësi prej 1.360 m. Nga kjo pikë kufiri vazhdon në një drejtim veiperëndimor në një lartësi prej 1.440 m ku në drejtimin e lokalitetit Sturnica ndërpritet me Lumin Bogovinska dhe ngjitet në 1.450 m, lëviz shkurtimisht përgjatë izohipsit duke kaluar anash ujëmbledhësit mbi Novo Selo dhe vazhdon të zbresë në drejtimin juglindor sërish në rrugën e Sharski Vodi në 1340 m. Nga rruga ai zbret në një drejtim verilindor për në Lumin Bogovinska River në 1.230 m mbi nivelin e detit dhe ndjek lumin poshtë deri në një nivel prej 650 m nga ku në drejtimin jugperëndimor ai ngjitet në majën Shavar në 1.050 m, më tej lëviz përgjatë izohipsit drejt jugut për në lokalitetin Shevar dhe më tej për në veri hyn në brezin pyjor ku ai ngjitet deri në 1.100 m mbi nivelin e detit dhe vazhdon të lëvizë në perëndim drejt fshatit Lomnica për në lumin Matene. Nga këtu kufiri zbret përgjatë lumit Matene në derdhjen e tij në Mazdracha dhe më tej vazhdon të zbresë përgjatë lumit Mazdracha në një lartësi prej 700 m nga ku në drejtimin jugperëndimor ai ngjitet në 1.050 m, duke kaluar përqark fshatit Kalishtë dhe vazhdon përgjatë izohipsit për në jug, duke u ndërprerë me rrugën e cila lidh fshatin Pozarane me Sharski Vodi në lokalitetin Rakovec. Më tej kufiri vazhdon sërish përgjatë izohipsit në 1.050 m në drejtimin jugperëndimor përmes Lumit Proshovska Reka dhe vazhdon përmes lokaliteteve Bastenci dhe Glauch nga ku në drejtimin jugverior ai ngjitet deri në një lartësi prej 1.300 m ku ai kalon rrugën Sharski Vodi sërish dhe e ndjek atë gjatë të gjithë rrugës për në kabinën malore Sharski Vodi, kalon mbi të dhe ngjitet për në Petkovi Mlaci në 1.500 m dhe më tej zbret përgjatë një përroi të përkohshëm mbi fshatin Gorno Jelovce në një lartësi prej 1.300 m dhe më tej ndjek rrugën e pashtuar në drejtim veriperëndimor deri në një lartësi prej 1.350 m nga ku ai vazhdon në një drejtim perëndimor për në lokalitetin Shkalski Rid në një lartësi prej 1.570 m nga ku ai shkurtimisht lëviz përgjatë izohipsit për në lokalitetin Dedel-Beg, kalon lumin Jelovjanska Reka dhe sërish lëviz shkurtimisht përgjatë izohipsit në 1.500 m në drejtim të perëndimit. Nga kjo pikë kufiri vazhdon të zbresë në drejtim lindje-verilindje deri në ujëmbledhësin mbi fshatin Gorno Jelovce në një lartësi prej 1.300 m dhe vazhdon të lëvizë paralelisht me rrugën Sharski Vodi. Kufiri më tej ndjek rrugën për në lokalitetin Pivoj ku ai ndahet nga rruga në drejtim jugperëndimor, ndërpritet me Lumin Vrutochka në një lartësi prej 1.250 m në një drejtim drejt jugut dhe nga ajo pikë lëviz në një drejtim juglindor duke kaluar përmes lokalitetit Stog, dhe në lokalitetin Orlov Kamen ndryshon drejtimin dhe vazhdon në jugperëndim të fshatit Toljane. Nga këtu ai vazhdon përgjatë izohipsit në 1.350 m, kalon mbi fshatin Brezovec dhe vazhdon në drejtim perëndimor për në lokalitetin Lenishte dhe përgjatë të njëjtit izohips shkurtimisht shkon në drejtim jugor për në fshatin Chajane nga ku ai vazhdon paralelisht për në kufirin e jashtëm të Parkut Kombëtar në drejtimin jugperëndimor, zbret për në lumin Melca në 1.300 m nga ku përmes lokalitetit Sotka ngjitet në pikën e fillimit të zonës.

4.3.2.3. Zona e zhvillimit të qëndrueshëm

Zona për zhvillimin e qëndrueshëm (ZHQ) mbulon një sipërfaqe prej 13.805 hektarësh ose 22,02% të të gjithë sipërfaqes së përgjithshme të parkut.

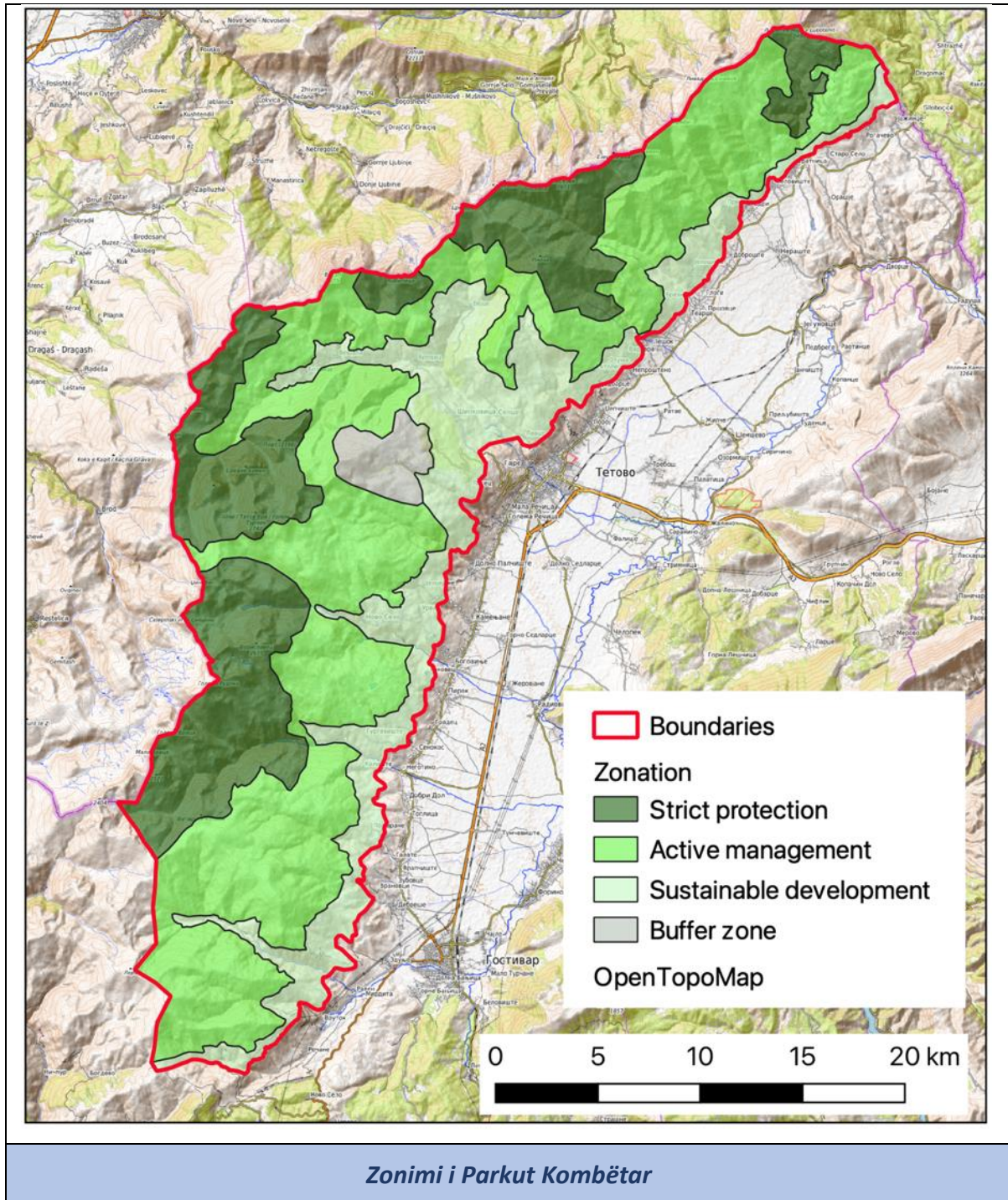
Kufiri i zonës për zhvillimin e qëndrueshëm fillon në pikën e skajit jugor të parkut kombëtar dhe vazhdimisht ndjek kufirin për menaxhimin aktiv deri në brezin mbrojtës të qendrës së

skive Kodra e Diellit. Nga kjo pikë ai vazhdon përgjatë kufirit lindor të brezit mbrojtës për në lokalitetin Stana Bara ku ai vazhdon vazhdimisht për në kufirin shtetëror në pjesën veriperëndimore nga ku ai vazhdon për të ndjekur kufirin e parkut kombëtar për në pikën më të skajshme jugore.

4.3.2.4. Brezi mbrojtës përreth Qendrës së skijimit Kodra e Diellit

Brezi mbrojtës (BM) mbulon një sipërfaqe prej 1.484 hektarësh ose 2,37% të të gjithë sipërfaqes së përgjithshme të parkut.

Brezi mbrojtës përreth qendrës së skive Kodra e Diellit fillon nga maja Anteni në 2.531 m dhe shkurtimisht lëviz përgjatë shpatit drejt Ceripashina në drejtimin jugor, dhe nga 2.450 m mbi nivelin e detit në drejtimin verior ai zbret gjatë të gjitha udhës për në rrugën që del nga Kodra e Diellit në Dolna Leshnica dhe më tej kthehet në një drejtim verilindor për në pikën më të lartë në lokalitetin Guri i Brezit në 2.002 m. Nga kjo pikë ai vazhdon të zbresë për në lindje në një lartësi prej 1.850 m dhe ndjek izohipsin mbi kabinën malore Jelak nga ku ai ngjitet në 1.950 m në vendin ku ai bashkohet sërish në rrugën Kodra e Diellit dhe nga ai vend përgjatë shpatit ndjek kufirin e sipërm të pyllit dhe zbret në 1.650 m mi nivelin e detit. Nga ky vend kufiri lëviz në një drejtim juglindor për në lokalitetin Przhalj, ndjek rrugën e pyllit e cila në jug bashkohet me rrugën kryesore të asfaltuar Tetovë-Kodra e Diellit në një lartësi prej 1.550 m, dhe më tej ndjek rrugën për në Kodrën e Diellit deri 1.700 m ku ai ndërpritet me rrugën dhe vazhdon përgjatë izohipsit në 1.650 m gjatë të gjitha rrugës për në majën deri në 1.690 m. Nga maja, brezi mbrojtës ndjek kufirin e zonës së zhvillimit të qëndrueshëm në një drejtim veriperëndimor përmes lokalitetit Bare për në pikën e fillimit të majës Anteni.

4.3.3. Përcaktimet e Zonës, veprimtaritë e lejuara dhe të kufizuara

Qëllimi i zonimit dhe menaxhimi i integruar i zonave të mbrojtura është të sigurojë kushtet e nevojshme për mirëmbajtjen e proceseve ekologjike dhe diversitetit biologjik, përmes ruajtjes së përhershme të rajoneve fiziko-gjeografike, komuniteteve ekologjike, burimeve gjenetike dhe llojeve nën kushtet natyrore;

Krijimin e kushteve për zhvillimin e turizmit në pajtim me parimin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe përbushjes së objektivave kulturore, shkencore, arsimore dhe rekreative, të cilat në të njëjtën kohë mirëmbajnë gjendjen natyrore të zonës.

Si të tilla, veprimtaritë të cilat vënë në rrezik vlerat natyrore të parkut kombëtar janë të ndaluara, veprimtaritë turistike dhe rekreative, dhe përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore, të praktikuara në një mënyrë e cila nuk vë në rrezik habitatet dhe llojet e barazpeshës së tyre natyrore, lejohen.

Tabela e mëposhtme rendit veprimtaritë që mund/nuk mund të kryhen në zonat e krijuara të parkut kombëtar.

Kategoria	Veprimtaritë	Zonat			
		E mbrojtjes së rreptë	Menaxhimit aktiv	Përdorimi i qëndrueshëm	Brezi mbrojtës
Bujqësia Pylltaria	Kullotja tradicionale e bagëtisë me barinj në vende të përcaktuara nga autoriteti i menaxhimit	PO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Mirëmbajtja e strehave ekzistuese (të prodhuara nga material natyror) në zonat alpine për kullotjen tradicionale të gjedhëve, në zonat e përcaktuara nga autoriteti i menaxhimit	PO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Mbledhja e kërpudhave, bimëve ose pjesëve të tyre (boronicave, kërpudhave, për çaj, etj.) për përdorim tregtar, me një licenca/leje paraprake të MMJPH në bashkëpunim me organin e menaxhimit të ZM-së, në bazë të një vlerësimi të prodhimit natyror	JO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Krijimi i strehave të reja (të prodhuara nga materiale natyrore) për kullotjen tradicionale të gjedhëve	JO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Bulqësia e gjerë tradicionale (punimi i pamekanizuar)	JO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Bletaria	JO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Menaxhimi i qëndrueshëm i habitatit pyjor (në zonën e menaxhimit aktiv – vetëm masat dhe veprimtaritë e synuara për ruajtjen e habitateve dhe llojeve, me pëlqimin paraprak të MMJPH)	JO	PO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Objektet e reja bujqësore (hangarët, stallat, etj.)	JO	JO	PO	PO
Bujqësia Pylltaria	Kultivimi/shumimi i bimëve dhe kafshëve jo autoktone dhe invazive	JO	JO	JO	JO
Edukimi	Video regjistrimi ose fotografimi, për qëllime jo vetjake (tregtare, gazetareske, edukative, etj.) - Në zonën e mbrojtjes së rreptë, vetëm me lejen paraprake nga MMJPH dhe organi menaxhues, dhe të shoqëruar nga rojet e pyllit	PO	PO	PO	PO
Edukimi	Ngjarjet e organizuara në lidhje me mbrojtjen e natyrës me miratimin paraprak nga organi i menaxhimit	JO	PO	PO	PO
Gjuetia Peshkimi	Hapja e pellgjeve të reja për peshq	JO	JO	PO	PO

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Kategoria	Veprimtaritë	Zonat			
		E mbrojtjes së rreptë	Menaxhimit aktiv	Përdorimi i qëndrueshëm	Brezi mbrojtës
Gjuetia Peshkimi	Peshkimi për sportin rekreativ	JO	JO	PO	PO
Infrastruktura	Infrastruktura e re për kontrollin e erozionit (zgjidhjet natyrore)	JO	PO	PO	PO
Infrastruktura	Ruajtja e konsumit ekzistues të ujit/tubacioneve për furnizimin me ujë nga burimet dhe vijat ujore	JO	PO	PO	PO
Infrastruktura	Infrastruktura e re e telekomunikacioneve (stacionet bazë për telefoninë mobile, amplifikatorë dhe repetitorë TV-je, linja telefonike ajrore dhe tokësore) për arsye sigurie dhe veprimtari menaxhuese, me opinionet e autoritetit menaxhues dhe MMJPH	JO	PO	PO	PO
Infrastruktura	Mirëmbajtja e ndërtesave dhe rrugëve ekzistuese, me opinionet e autoritetit menaxhues dhe MMJPH (stanet e deleve janë përcaktuar të veçuara)	JO	PO	PO	PO
Infrastruktura	Infrastruktura e rrugëve të reja *përfshirë për rrugët e pashtruara për në stanet e deleve, me vlerësimin dhe miratimin e MMJPH dhe autoriteti menaxhues	JO	JO *	PO	PO
Infrastruktura	Infrastruktura e re e përdorimit të rrymës elektrike (me preferencën për kabllot tokësore)	JO	JO	PO	PO
Infrastruktura	Rrjeti i ri i kanalizimeve dhe infrastruktura e trajtimit të ujërave të zeza *përfshirë për qendrat turistike, me miratimin e MMJPH dhe autoritetit menaxhues	JO	JO *	PO	PO
Infrastruktura	Vendosja e tabelave reklamuese	JO	JO	PO	PO
Infrastruktura	Krijimi i parkingjeve të makinave për mjetet motorike * përfshirë për zonat e përcaktuara për zhvillimin e turizmit, me miratimin nga MMJPH dhe autoritetit menaxhues	JO	JO *	PO	PO
Infrastruktura	Vendbanimet e reja turistike / shtëpitë e verimit	JO	JO	PO	PO
Infrastruktura	Hidrocentralet e reja	JO	JO	JO	JO
Infrastruktura	Teleferikë për ski dhe parkime biçikletash	JO	JO	JO	PO
Infrastruktura	Infrastruktura e re për prodhimin e energjisë së rinovueshme (ndërtimi i tubacioneve të biogazit)	JO	JO	JO	JO
Infrastruktura/ Menaxhimi	Instalimi dhe mirëmbajtja e tabelave informuese dhe shenjave të sinjalistikës rrugore (të prodhuara nga materiale natyrore) nga autoriteti menaxhues (p.sh. shënimi i shtigjeve për ngjitje)	PO	PO	PO	PO
Infrastruktura/ Menaxhimi	Pikat vrojtuese dhe soditëse (të bëra nga materiale natyrore),	PO	PO	PO	PO

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Kategoria	Veprimtaritë	Zonat			
		E mbrojtjes së rreptë	Menaxhimit aktiv	Përdorimi i qëndrueshëm	Brezi mbrojtës
	të menaxhuara nga organi menaxhues				
Infrastruktura/ Menaxhimi	Vendet e pushimit (tryeza, stola, kosha mbeturinash) të bëra nga materiale natyrore	JO	PO	PO	PO
Infrastruktura/ Menaxhimi	Ndërtimi dhe mirëmbajtja e qendrave të informacionit	JO	JO	PO	PO
Menaxhimi	Hulumtimi shkencor/monitorimi në pajtim me Ligjin për Mbrojtjen e Natyrës, vetëm me pëlqimin paraprak nga MMJPH dhe të shoqëruar nga rojet e pyllit	PO	PO	PO	PO
Menaxhimi	Asgjësimi selektiv i kafshëve të egra, me lejen paraprake të MMJPH dhe MBPEU	JO	PO	PO	PO
Menaxhimi	Lëvizja e mjeteve motorike nga entiteti menaxhues në rrugët ekzistuese/të përcaktuara për përdorimin e mjeteve jeep* përjashtim në pjesën e sistemit Sharski Vodi dhe operacioneve të shpëtimit.	JO *	PO	PO	PO
Menaxhimi	Ndërtimi i qendrave riprodhuese për kafshët e egra	JO	JO	PO	PO
Menaxhimi	Ndërtimi i arboretumeve (kopshteve botanike) për llojet endemike dhe të rralla	JO	JO	PO	PO
Minierat	Kryerja e hulumtimeve të hollësishme gjeologjike dhe shfrytëzimi i burimeve minerare	JO	JO	JO	JO
Turizmi	Ngjitja, alpinizmi dhe çiklizmi malor (në zonën e mbrojtjes së rreptë, vetëm në shtigjet e shënuara dhe të drejtuara nga rojet e pyllit, ose nga udhërrëfyes të regjistruar me organin e menaxhimit)	PO	PO	PO	PO
Turizmi	Kalërimi (në zonën e mbrojtjes së rreptë, vetëm në shtigjet e shënuara dhe të drejtuar nga rojet e pyllit ose nga udhërrëfyes të regjistruar në organin e menaxhimit)	PO	PO	PO	PO
Turizmi	Skitë me makinat e ngjeshjes së dëborës, në bazë të një plani të zonave të kufizuara	JO	PO	PO	PO
Turizmi	Pista zbritjeje natyrore për parashutistët (në zonën e menaxhimit aktiv, vetëm në vendodhje të caktuara të lejuara nga entiteti menaxhues)	JO	PO	PO	PO
Turizmi	Rindërtimi i strukturave ekzistuese akomoduese, në pajtim me PM dhe duke respektuar kufizimet për lartësinë, dizenjimin dhe materialet me opinionet nga autoriteti menaxhues dhe MMJPH	JO	PO	PO	PO
Turizmi	Objekte të reja turistike (hotele, restorante, motele, kafene, zona	JO	JO	PO	PO

Kategoria	Veprimtaritë	Zonat			
		E mbrojtjes së rreptë	Menaxhimit aktiv	Përdorimi i qëndrueshëm	Brezi mbrojtës
	kampingu, etj.)				
Turizmi	Lëvizja e mjeteve motorike në rrugët ekzistuese *përgjashtim për numrin e kufizuar të mjeteve të bazuara në vlerësim dhe me kompensim	JO	JO *	PO	PO
Turizmi	Kampingu në vendodhje të caktuara *përgjashtim për zonat e kampikut të menaxhuara nga organi menaxhues	JO	JO *	PO	PO
Turizmi	Ndezja e zjarreve të hapura, në vendodhje të përcaktuara nga autoriteti menaxhues, me mbikëqyrjen e rojeve të pyllit	JO	JO	PO	PO
Turizmi	Ngjarje të organizuara sportive (vrapimi nëpër shtigje, turneu i skive), me miratimin nga organi menaxhues	PO	PO	PO	PO
Turizmi	Bërja ski në rezortet për ski	JO	JO	JO	PO

Përgjashtime:

- Mjetet motorike dhe makinat e pastrimit të dëborës mund të lëvizin në një zonë në raste emergjence, kur ka rrezik për jetën e njeriut;
- Mjetet motorike mund të lëvizin në një zonë në rast emergjence për kontrollin e zjarreve të furishëm.

4.3.4. Kategorizimi i zonës me justifikimin

Malet e Sharrit janë propozuar për mbrojtje si një parku kombëtar. Neni 72 i Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës përcakton zonat e mbrojtura në këtë kategori si zona të mëdha tokësore ose ujore me vlera të shumta të veçanta natyrore, duke përfshirë një ose më shumë ekosisteme që janë në një gjendje natyrore ose afër natyrrës. Ky përcaktim synohet kryesisht për ruajtjen e thesareve natyrore, kulturore dhe shpirtërore.

Tabela e mëposhtme rendit Kriteret e IUCN-it që karakterizojnë zonat e mbrojtura në Kategorinë II – Park Natyror dhe ofron komente se sa mirë përputhen këto kritere me situatën e Maleve të Sharrit.

Kriteret	Komentet
Objektivi kryesor <ul style="list-style-type: none"> • Të mbrohet biodiversiteti natyror së bashku me përbërjen ekologjike përkatëse dhe mbështetëse të proceseve mjedisore, dhe të promovohet edukimi dhe rekreacioni. 	përputhje e mirë
Objektiva të tjera: <ul style="list-style-type: none"> • Të menaxhohet zona në mënyrë që të ruhen, në një gjendje sa më natyrore të mundshme, shembujt përfaqësues të rajonit fiziografik, komuniteteve biotike, burimeve gjenetike dhe proceseve të padëmtuara natyrore; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> • Të mirëmbahen popullatat dhe grumbullimet jetike dhe funksionale ekologjikisht të llojeve autoktone në dendësinë e mjaftueshme për të ruajtur integritetin e ekosistemit dhe aftësinë ripërtëritëse në 	përputhje e mirë

Kriteret	Komentet
periudhën afatgjatë;	
<ul style="list-style-type: none"> Të kontribuohet veçanërisht në ruajtjen e llojeve të gamës së gjerë, proceseve ekologjike rajonale dhe korridoreve të shtegtimit; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Të menaxhohet përdorimi nga ana e vizitorëve i zonës për qëllime frymëzimi, edukimi, kulture apo rekreacioni në atë shkallë e cila nuk do të shkaktonte degradim të ndjeshëm biologjik ose ekologjik ndaj burimeve natyrore; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Të merren parasysh nevojat e njerëzve autoktonë dhe komuniteteve lokal, duke përfshirë përdorimin e burimeve për jetesë, në mënyrë që këto të mos kenë ndikim të dëmshëm ndaj objektivit kryesor të menaxhimit; 	jo relevante
<ul style="list-style-type: none"> Të kontribuohet ndaj ekonomive lokale përmes turizmit. 	përputhje e mirë
<p>Tiparet dalluese</p> <p>Zonat e kategorisë II janë kryesisht të mëdha dhe ruajnë një “ekosistem” funksional, pavarësisht se për të arritur këtë, kjo zonë e mbrojtur mund të ketë nevojë të plotësohet me menaxhimin dashamirës që vjen nga zonat përreth.</p>	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Zona duhet të ruajë shembuj përfaqësues të rajoneve kryesore natyrore, dhe tipare ose pamje biologjike dhe mjedisore, ku bimët autoktone dhe llojet e kafshëve, habitatet dhe zonat e gjeodiversitetit janë të rëndësishme të veçantë shpirtërore, shkencore, edukative, rekreative apo turistike. 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Zona duhet të jetë e madhësisë së mjaftueshme dhe e cilësisë ekologjike në mënyrë që të mirëmbajë funksionet dhe proceset ekologjike që do të lejojnë mbizotërimin e llojeve dhe komuniteteve autoktone për një periudhë afatgjatë me ndërhyrje minimale menaxhuese. 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Përbërja, struktura dhe funksioni i biodiversitetit duhet të jetë në një masë të madhe në gjendje “natyrore” ose të ketë potencialin të restaurohet në gjendje të tillë, me rrezik shumë të ulët të invazionit (përhapjes) së llojeve jo autoktone. 	përputhje e mirë
<p>Roli në peizazh</p> <ul style="list-style-type: none"> Kategoria II ofron mundësi të ruajtjes së shkallës së gjerë ku proceset natyrore ekologjike mund të vijojnë pafundësisht, duke krijuar hapësira për evolucionin e vazhdueshëm. Ato janë shpesh themelet kryesore në krijimin dhe zhvillimin e korridoreve biologjike në shkallë të gjerë ose iniciativave të tjera të ruajtjes të nevojshme për ato specie (me një gamë të gjerë shpërndarjeje dhe/ose migrimi), të cilat nuk mund të ruhen plotësisht në një zonë të mbrojtur. Prandaj, rolet e tyre kryesore janë si më poshtë: 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Mbrojtja e proceseve ekologjike të shkallës së gjerë që do të mungojnë në zona më të vogla të mbrojtura ose në peizazhe kulturore; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Mbrojtja e shërbimeve të pajtueshme të ekosistemit; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> Mbrojtja e llojeve dhe komuniteteve të veçanta që kërkon zona relativisht të mëdha me habitat të pasqetësuar; 	përputhje e pjesshme
<ul style="list-style-type: none"> Sigurimi i një “grupimi” të llojeve të tilla për të ndihmuar popullimin 	përputhje e mirë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Kriteret	Komentet
e zonave të menaxhuara në mënyrë të qëndrueshme që rrethojnë zonën e mbrojtur;	
<ul style="list-style-type: none"> • Të integrohen me përdorime të tokës përreth për të kontribuar ndaj planeve për ruajtjen në shkallë të gjerë; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> • Të informohen dhe nxiten vizitorët për nevojën dhe potencialin e programeve të ruajtjes; 	përputhje e mirë
<ul style="list-style-type: none"> • Të mbështetet zhvillimi i pajtueshëm ekonomik, kryesisht përmes rekreacionit dhe turizmit, i cili mund të kontribuojë ndaj ekonomive kombëtare dhe në veçanti ndaj komuniteteve lokale. 	përputhje e mirë

Përfundimi: Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit përmbush kriteret e Kategorisë II të IUCN-it

4.4. Programet e Menaxhimit

4.4.1. Ruajtja dhe monitorimi i trashëgimisë natyrore

Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit përbën trashëgiminë e rëndësishme natyrore e cila duhet të ruhet. Programi për ruajtjen dhe monitorimin e trashëgimisë natyrore lidhet drejtpërdrejt me përbushjen e vizionit të parkut për të mbetur një rajon i rëndësishëm i biodiversitetit. Objektivi kryesor i programit është të monitorohet, mirëmbahet dhe rritet biodiversiteti dhe vlerat natyrore, duke përfshirë llojet e egra, karakteristikat fizike (gjeologjike, geomorfologjike, pedologjike dhe hidrologjike) dhe peizazhet.

Programi përmban shtatë nën-programe, secili me objektivat e veta. Për secilin nën-program, janë përcaktuar në mënyrë të hollësishme veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesëvjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Ruajtja dhe Monitorimi i Trashëgimisë Natyrore	Të monitorohet, mirëmbahet dhe rritet biodiversiteti dhe vlerat natyrore, duke përfshirë llojet e egra, karakteristikat fizike (gjeologjike, geomorfologjike, pedologjike dhe hidrologjike) dhe peizazhet.	1.1 Objektivat për trashëgiminë natyrore (habitatet, llojet dhe peizazhet)	Të përcaktohen objektivat për mirëmbajtjen dhe përmirësimin e statusit të vlerave natyrore
		1.2 Hartëzimi i llojeve kryesore	Të sigurohen njohuritë dhe të dhënat e mjaftueshme për ruajtjen dhe monitorimin e mëtejshëm
		1.3 Masat e ruajtjes për llojet kryesore	Të sigurohet mbrojtje afatgjatë e vlerave natyrore (statusi i favorshëm i ruajtjes në përputhje me standardet kombëtare dhe ndërkombëtare)
		1.4 Monitorimi i llojeve Kryesore	Të zhvillohet dhe zbatohet një sistem praktik, me kosto të ulët, i orientuar drejt rezultateve, i lehtë për të komunikuar, për Monitorimin e llojeve kryesore dhe peizazheve si bazë për menaxhimin e ardhshëm të vlerave natyrore.
		1.5 Hulumtimi për vlerat natyrore	Të sigurohen njohuritë shkencore bazë për llojet dhe habitatet dhe të përcaktohet

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
			statusi i favorshëm i ruajtjes për vlerat relevante natyrore.
		1.6 Vlerësimi i masave të ruajtjes për llojet dhe peizazhet	Të ofrohet një metodologji sistematike për të vlerësuar efektet e programeve të mbrojtjes dhe të konfirmohet sa sa janë realizuar objektivat. Vlerësimi ndihmon që të konfirmohet ajo që duhet të përmirësohet.
		1.7 Monitorim nga qytetarët dhe shkenca	Të trajnohen dhe përfshihen banorët lokalë apo vizitorët e rregullt në monitorimin e llojeve dhe peizazheve kryesore.

4.4.2. Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore

Burimet e shumta natyrore që gjenden në Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit duhet të menaxhohen në mënyrë të qëndrueshme. Programi për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore do të kontribuojë në përmbushjen e vizionit të parkut për krijimin e barazpeshës ndërmjet ruajtjes së natyrës dhe përfitimit, në një mënyrë e cila nuk vë në rrezik mbijetesën e llojeve.

Objektivi kryesor i programit është që: Burimet natyrore të PKMSH-së të përdoren në mënyrë të qëndrueshme. Përdorimi i tyre ofron të ardhura për komunitetet lokale dhe kontribuon ndaj financimit të Parkut Kombëtar.

Programi përmban shtatë nën-programe, secili me objektivin e tij. Për secilin nën-program përcaktohen veprimtaritë e hollësishme, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesëvjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Menaxhimi i Qëndrueshëm i	Burimet natyrore të PKMSH-së përdoren në	2.1 Përdorimi i qëndrueshëm i pyjeve në pajtim me planet e posaçme të menaxhimit të pyjeve	Përdorimi i pyllit në park menaxhohet në pajtim me parimet e pylltarisë për ruajtjen e natyrës.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Burimeve Natyrore	mënyrë të qëndrueshme. Përdorimi i tyre ofron të ardhura për komunitetet lokale dhe kontribuon ndaj financimit të Parkut Kombëtar.	2.2 Përdorimi i qëndrueshëm i kullotave dhe zonave baritore gjysëm-natyrore	Përdorimi i kullotave mbikëqyret dhe është i qëndrueshëm; bashkëpunim me NP Kullotat dhe fermerët lokalë.
		2.3 Përdorimi i qëndrueshëm i tokës bujqësore në zonat përreth fshatrave	Në bashkëpunim me popullsinë lokale.
		2.4 Përdorimi i qëndrueshëm i bimëve dhe frutave të egra	Në bashkëpunim me popullsinë lokale.
		2.5 Menaxhimi i qëndrueshëm i natyrës së egër	Të rriten popullatat e kafshëve të egra dhe të të sigurohet monitorimi i vazhdueshëm i natyrës së egër.
		2.6 Përdorimi i qëndrueshëm i ujit	Monitorimi i vazhdueshëm dhe masat për të minimizuar ndikimet e dëmshme ndaj biodiversitetit
		2.7 Krijimi i Sistemit të Parandalimit të Zjarrit në Pyje	Monitorimi, ndërhyrja e hershme dhe parandalimi efektiv i zjarrit.

4.4.3. Menaxhimi i habitateve dhe ekosistemeve

Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit është i pasur me habitate dhe ekosisteme të cilat duhet të menaxhohen në pajtim me qëllimet e ruajtjes. Programi për menaxhimin e habitateve dhe ekosistemeve do të kontribuojë në përmbushjen e vizionit të parkut për krijimin e barazpeshës ndërmjet ruajtjes së natyrës dhe veprimtarive tradicionale, në një mënyrë e cila nuk vë në rrezik mbijetesën e popullatave apo llojeve dhe ekuilibrimin e tyre natyror.

Objektivi kryesor i programit është të menaxhojë habitatet dhe ekosistemet në pajtim me qëllimet e ruajtjes në nivelin kombëtar dhe ndërkombëtar.

Programi përmban pesë nën-programe, secili me objektivin e vet. Për secilin nën-program përcaktohen me hollësi veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesëvjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Menaxhimi i Habitave dhe Ekosistemeve	të menaxhojë habitatet dhe ekosistemet në pajtim me objektivat e ruajtjes në nivelin kombëtar dhe ndërkombëtar.	3.1 Hartëzimi i habitateve	Hartëzimi në terren i habitateve të përzgjedhura si bazë për menaxhimin e ardhshëm të vlerave natyrore
		3.2 Masat e menaxhimit të habitateve në pajtim me qëllimet e ruajtjes	Të mirëmbahen dhe përmirësohen (ose restaurohen) habitatet me masat e përshtatshme të përcaktuara për secilën zonë të mbrojtur.
		3.3 Monitorimi i habitateve	Të zhvillohet dhe zbatohet një sistem praktik, me kosto të ulët, i orientuar drejt rezultateve, i lehtë për të komunikuar, për monitorimin e habitateve si baza për menaxhimin e ardhshëm të vlerave natyrore
		3.4 Menaxhimi i të dhënave për vlerat natyrore	Të zhvillohet një bazë të dhënash praktike dhe efikase që do të përdoret për qëllime të ruajtjes së natyrës dhe për raportimin ndaj institucioneve dhe donatorëve. Stafi do të trajnohet për të mbledhur, ngarkuar, ruajtur dhe përpunuar të dhënat.
		3.5 Vlerësimi i masave të ruajtjes për habitatet	Të ofrohet një metodologji sistematike për të vlerësuar efektet e programeve të mbrojtjes dhe të konfirmohet sa sa janë realizuar objektivat. Vlerësimi ndihmon që të konfirmohet ajo që duhet të përmirësohet.

4.4.4. Menaxhimi i Trashëgimisë Kulturore

Zona e PKMSH-së ka një trashëgimi të pasur kulturore. Programi për menaxhimin e trashëgimisë kulturore kontribuon drejtpërdrejt në përmbushjen e vizionit të parkut për të krijuar barazpeshën ndërmjet ruajtjes së natyrës dhe mbrojtjes/ruajtjes së trashëgimisë së rëndësishme kulturore, duke përfshirë peizazhet, arkitekturën dhe vlera të tjera kulturore.

Objektivi kryesor i programit është të mbrohen dhe promovohen peizazhet e shumëllojshme dhe trashëgimia kulturore e parkut, duke përfshirë peizazhet tradicionale që kanë evoluar përgjatë shekujsh përmes ndërveprimeve të njerëzve me natyrën.

Programi përmban dy nën-programe, secili me objektivin e vet. Për secilin nën-program përcaktohen me hollësi veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesëvjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Menaxhimi i Trashëgimisë Kulturore	Të mbrohen dhe promovohen peizazhet e shumëllojshme dhe trashëgimia kulturore e parkut, duke përfshirë peizazhet tradicionale që kanë evoluar ndër shekujsh përmes ndërveprimeve të njerëzve me natyrën.	4.1 Masat për mirëmbajtjen e peizazheve karakterisitke	Të zhvillohet një sistem praktik për hartëzimin, monitorimin dhe promovimin e peizazheve kulturore. të zbatohet një program pilot për restaurimin e peizazheve të degraduara në mënyrë që ruhen peizazhet karakterisitke të krijuara nga njeriu, të përshtaten praktikatat për përdorimin e burimeve natyrore për të shmangur degradimin e mëtejshëm të peizazhit.
		4.2 Masat për mirëmbajtjen e vlerave kulturore	Promovimi i trashëgimisë kulturore, përmes artit, ngjarjeve kulturore, botimeve të monografive dhe artikujve shkencorë që lidhen me historinë kulturore.

4.4.5. Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm

Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit ofron një potencial të madh për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm. Programi për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm kontribuon drejtpërdrejt në përmbushjen e vizionit të parkut për krijimin e barazpeshës ndërmjet ruajtjes së natyrës dhe zhvillimit të turizmit.

Objektivi kryesor i programit është që Malet e Sharrit të mirëpresin turistë nga e gjithë bota të cilët vlerësojnë dhe i gëzohen bukurive natyrore dhe diversitetit të zonës. Vizitorët ndihmojnë në financimin e Parkut Kombëtar përmes kompensimeve turistike, ndërsa eko-turizmi kontribuon ndaj banorëve lokalë të cilët përfshihen në mënyrë aktive në ofrimin e shërbimeve turistike (udhërrëfime, akomodime dhe ushqime tradicionale).

Programi përmban katër nën-programe, secili me objektivin e vet. Për secilin nën-program përcaktohen me hollësi veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesëvjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Zhvillimi i Turizmit të Qëndrueshëm	Malet e Sharrit të mirëpresin turistë nga e gjithë bota të cilët vlerësojnë dhe i gëzohen bukurive natyrore dhe diversitetit të zonës. Vizitorët ndihmojnë në financimin e Parkut Kombëtar përmes kompensimeve turistike, ndërsa eko-turizmi kontribuon ndaj banorëve lokalë të cilët përfshihen në mënyrë aktive në ofrimin e	5.1 Zhvillimi i strategjisë së turizmit për PKMSH-në	Të zhvillohet një strategji e përgjithshme turistike, një markë turistike me logo dhe “identitetin e destinacionit” që do të përdoret në të gjithë rajonin; të zbatohet programi për të mbështetur turizmin e qëndrueshëm.
		5.2 Sistemi i bashkëpunimit me aktorët e turizmit	Të sigurohet që shërbimet turistike të kryhen në pajtim me parimet për mbrojtjen e natyrës. Mbështetje ndaj popullsisë lokale për zhvillimin e shërbimeve turistike. Shërbimet ofrohen nga udhërrëfyes apo cicieronë të licencuar. Të sigurohet se për çdo shërbim paguhet taksë.
		5.3 Krijimi dhe mirëmbajtja e infrastrukturës së vizitorëve	Të zhvillohet dhe mirëmbahet infrastruktura e nevojshme për vizitorët (rrugët, shtigjet, kasollet, pikat e informimit, qendrat e vizitorëve) dhe të përfshihen banorët lokalë (turizmi gjithëpërfshirës). Të zhvillohen aplikacionet mobile me

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
	shërbimeve turistike (udhërrëfime, akomodime dhe ushqime tradicionale).		informacionin për zonat dhe vlerat e territorit.
		5.4 Sistemi i menaxhimit të vizitorëve	Të krijohet një sistem funksional dhe modern për regjistrimin e numrit të vizitorëve, kompensimet e hyrjes, kompensimet për shërbimet, pagesën elektronike.

4.4.6. Zhvillimi Lokal

Programi për zhvillimin lokal do të kontribuojë në përmbushjen e vizionit të parkut që zona e mbrojtur do të sjellë përfitime ekonomike ndaj popullsisë lokale dhe kontribuon ndaj zhvillimit të ekonomisë së gjelbër. Autoriteti i parkut kombëtar mbështet zhvillimin e infrastrukturës komunale dhe forcon rolin e grave në zhvillimin lokal.

Objektivi kryesor i programit është që Parku Kombëtar i Maleve të Sharrit të mbështesë në mënyrë aktive zhvillimin e qëndrueshëm të fshatrave malore.

Programi përmban katër nën-programe, secili me objektivin e vet. Për secilin nën-program përcaktohen me hollësi veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesë-vjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Zhvillimi Lokal	PKMSH të mbështesë në mënyrë aktive zhvillimin e fshatrave malore	6.1 Korniza për financimin e zhvillimit ligjor	Të krijohen programe të shumta të cilat do të mundësojnë që banorët lokalë të marrin pjesë në zhvillimin e fshatrave malore
		6.2 Mirëmbajtja dhe përmirësimi i infrastrukturës fizike dhe shërbimeve komunale	Të përmirësohen shërbimet komunale në fshatrat malore në bashkëpunim me komunitat: mbledhja e mbeturinave (të ngurta dhe të lëngshme), trajtimi i mbetjeve, pastrimi i mbeturinave të hedhura pa kriter, të përmirësohet

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
			menaxhimi i ujërave të zeza. Të sigurohet aksesimi ndaj të gjithë fshatrave malore me banorë të përhershëm gjatë të gjithë vitit
		6.3 Mirëmbajtja dhe rinovimi i arkitekturës tradicionale	Të sigurohet që arkitekturat unike tradicionale të ruhen, dhe rinovimi të bëhet në pajtim me stilet tradicionale
		6.4 Raportimi dhe monitorimi i zhvillimit urban	Të krijohet sistemi i monitorimit dhe raportimit të rregullt që do kontribuojë në rregulloren e zhvillimit urban në pajtim me zonimin e parkut

4.4.7. Informimi, rritja e ndërgjegjësimit dhe edukimi

Programi për informimin, rritjen e ndërgjegjësimit dhe edukimin do të kontribuojë në përmbushjen e vizionit të parkut duke rritur në mënyrë aktive ndërgjegjësimin dhe duke ofruar informacion për vlerat e zonës tek popullata lokale dhe vizitorët, përmes programeve dhe ngjarjeve edukative për nevojat për të mbrojtur habitatet, llojet, ekosistemet dhe peizazhet, dhe përfitimet e një mjedisi të shëndetshëm.

Objektivi kryesor i programit është të ofrojë informacion dhe të rrisë ndërgjegjësimin për vlerat natyrore dhe kulturore, objektivat e zonës së mbrojtur dhe zonimit, kufizimet dhe masat për ruajtjen, si dhe përfitimet e Parkut për popullsinë lokale. Më tej, ai do të ofrojë veprimtari edukative në mënyrë që të gjitha llojet e vizitorëve dhe grupet e targetuara të mund të shijojnë vlerat e Parkut Kombëtar.

Programi përmban tre nën-programe, secili me objektivin e vet. Për secilin nën-program përcaktohen me hollësi veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesëvjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
Informimi, rritja e ndërgjegjësimit dhe Edukimi	të ofrojë informacion dhe të rrisë ndërgjegjësimin për	7.1 Zhvillimi i infrastrukturës për edukimin mjedisor	Të krijohen mjediset e mbyllura dhe të hapura ndërvepruese për edukimin e turistëve dhe fëmijëve.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
	vlerat natyrore dhe kulturore, objektivat e zonës së mbrojtur dhe zonimit, kufizimet dhe masat për ruajtjen, si dhe përfitimet e Parkut për popullsinë lokale. Më tej, ai do të ofrojë veprimtari edukative në mënyrë që të gjitha llojet e vizitorëve dhe grupet e targetuara të mund të shijojnë vlerat e Parkut Kombëtar.		Të krijohen programe edukative mjedisore me stafin e trajnuar me aftësi për t'i zbatuar ato.
		7.2 Strategjia e komunikimit duke përfshirë mediat sociale	Të krijohet paketa e plotë e marrëdhënieve me publikun për parkun, duke përfshirë website, mediat sociale, fushatat e komunikimit, materialet promocionale
		7.3 Programet edukative për grupe të ndryshme të synuara	të ofrohen programe edukative për grupe të ndryshme të targetuara, veçanërisht fëmijët.

4.4.8. Qeverisja, menaxhimi, organizimi i punës dhe financimi

Programi për qeverisjen, menaxhimin, organizimin e punës dhe financimin kontribuon drejtpërdrejt në përmbushjen e vizionit të parkut që Autoriteti i Parkut Kombëtar menaxhon zonën e mbrojtur në bazë të planifikimit strategjik, siguron burime të ndryshme financimi, drejton dhe menaxhon burimet njerëzore të organizatës, ofron trainimin bashkëkohor të stafit, bashkëpunon me zonat e mbrojtura fqinje dhe ndërkonstruon marrëdhënie të mira me aktorët e përfshirë brenda dhe jashtë parkut.

Objektivi kryesor i programit është të zbatojë menaxhimin efektiv, planifikimin dhe zhvillimin strategjik dhe të ketë kapacitete të forta dhe të sigurojë burime financiare.

Programi përmban gjashtë nën-programe, secili me objektivin e vet. Për secilin nën-program përcaktohen me hollësi veprimtaritë, treguesit, shkalla e prioritetit dhe partnerët përkatës për një periudhë pesë-vjeçare.

Programi	Objektivi	Nën-programi	Objektivat specifike
----------	-----------	--------------	----------------------

<p>Qeverisja, Menaxhimi, Organizimi i Punës dhe Financimi</p>	<p>Të zbatojë menaxhimin efektiv, planifikimin dhe zhvillimin strategjik, dhe të ketë kapacitete të forta dhe të sigurojë burime financiare.</p> <p>(Burimi: Appleton, M.R. (2016). A Global Register of Competences for Protected Area Practitioners. IUCN)</p>	8.1 Forcimi institucional i zonës së mbrojtur	Sigurimi i një kornize strategjike dhe të mirë-planifikuar për menaxhimin e ZM-së.
		8.2 Drejtimi dhe Zhvillimi Organizativ	Krijimi dhe ruajtja e organizatave të qeverisura, të menaxhuara dhe të drejtuara mirë për menaxhimin e ZM-së.
		8.3 Menaxhimi i Burimeve Natyrore	Krijimi i fuqisë punëtore të duhur, kompetente dhe të mbështetur për ZM-në. Të ofrohet trajnimi për stafin për aftësitë përkatëse.
		8.4 Menaxhimi Financiar	Sigurimi që ZM financohet dhe pajiset siç duhet, dhe që burimet lëvrohen dhe përdoren në mënyrë efektive dhe efikase. Qasja ndaj donatërve ndërkombëtare. Lidhja me Natura 2000 dhe Bashkëpunimi Ndërkufitar LIFE (Mavrovë, Kosovë, Shqipëri).
		8.5 Raportimi Administrativ dhe Dokumentacioni	Krijimi dhe zbatimi i procedurave për menaxhimin e informacionit, dokumentimin dhe raportimin.
		8.6 Komunikimi dhe Bashkëpunimi	Ndërtimi dhe përdorimi i aftësive të kërkuara për të komunikuar dhe bashkëpunuar në mënyrë efektive.
			Krijimi i grupeve të punës dhe aktorëve të përfshirë lokal – Këshilli

5. Plani operativ

Në përputhje me rregulloren për përmbajtjen e planeve të menaxhimit të zonave të mbrojtura dhe programeve vjetore për mbrojtjen e natyrës, më poshtë jepen veprimtaritë të cilat Institucioni Publik PKMSH është përgjegjës për të zbatuar në periudhën e parë pesëvjeçare (2021 deri në 2026). Pas kësaj periudhe, në pajtim me Nenin 99 të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës, institucioni përgjegjës rishikon planin e menaxhimit.

Veprimtaritë janë të organizuara në tetë programe, të hartuara për të përmbushur objektivat e indentifikimit të zonave të mbrojtura të propozuara (Kreu 4.2). Çdo program ka disa nën-programe, secili me një plan operativ dhe veprimtari, prioritete, tregues, afate kohore dhe përgjegjësi.

Prioritetet:

- Prioriteti 1: Veprimtaritë të cilat janë të detyrueshme për zbatimin e planit
- Prioriteti 2: Veprimtaritë të cilat janë të rëndësishme në arritjen e objektivave të planit. Veprimtari të tilla mund të mbeten të papërmbushura vetëm në rrethana të veçanta.
- Prioriteti 3: Veprimtaritë të cilat janë të dobishme por jo kritike për përmbushjen e objektivave të planit. Investimet në këto veprimtari duhen bërë vetëm kur Prioriteti 1 dhe Prioriteti 2 kanë përfunduar.

Treguesit e përmbushjes së aktivitetit lehtësojnë monitorimin duke përcaktuar përfundimet e matshme.

Afati kohor për zbatim tregon vitet, brenda 5 viteve të ardhshëm, në të cilat veprimtaritë duhet të përfundojnë.

“Subjekti zbatues” i referohet strukturës përgjegjëse për kryerjen e veprimtarive, apo të një apo më shumë partnerëve të mundshëm me të cilët struktura përgjegjëse do t’i zbatojë ato.

Instituti Publik PKMSH monitoron zbatimin e planit operativ.

Në përputhje me Ligjin për Mbrojtjen e Natyrës, pas periudhës së parë pesëvjeçare plani i menaxhimit do të rishikohet dhe rinovohet për periudhën pasardhëse.

5.1. Ruajtja dhe monitorimi i trashëgimisë natyrore

5.1.1. Objektivat për trashëgiminë natyrore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Zbatimi i përgjegjshëm	Burimi i mundshëm i financimit	Relevancaembështetjessëjashtme
1.1.1 Identifikimi i objektivave afatshkurtra dhe afatgjata për mbrojtjen e vlerave natyrore (Rrëqebulli si lloj prioritar)	1	Objektiva për mbrojtjen e vlerave natyrore të përcaktuara në raport	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, PNUD-it, BE-së, GIZ-itdhetëtjera	E lartë

5.1.2. Hartëzimi i llojeve kryesore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.2.1 Hartëzimi i shpërndrjes së llojeve kryesore (propozuar në kreun 3.3.2.4 Koleksioni i	2	Harta të shpërndarjes të llojeve kryesore në GIS		1	1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
bimëve të egra dhe 3.4.1 Llojet)										
1.2.2 Vlerësimi i statusit të mbrojtjes së llojeve kryesore	2	Studim mbi statusin e mbrojtjes të llojeve kryesore				1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
1.2.3 Inventarizimi dhe hartëzimi i llojeve aloktone të pemëve	3	Harta për inventarin dhe shpërndarjejen dhe plani i veprimit për llojet e pemëve aloktone në një studim dhe në GIS			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
1.2.4 Hartëzimi i llojeve kryesore më të prekura nga	3	Identifikimi i llojeve prioritare				1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
ndryshimet klimatike								ekspertët e organizatave joqeveritare		

5.1.3. Masat mbrojtëse për llojet

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.3.1 Zhvillimi dhe zbatimi i masave mbrojtëse për llojet kryesore	2	Krijimi i Programit për Mbrojtjen e Llojeve Kryesore		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
1.3.3 Përgatitja e planit të menaxhimit të veçantë për peshkimin në lumenjtë e parkut kombëtar	2	Plan i veçantë menaxhimi për peshkimin i përgatitur dhe i miratuar		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.1.4. Monitorimi i Llojeve Kryesore

Vepimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.4.1 Monitorimi i llojeve kryesore të jovertebrorëve	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare
1.4.2 Monitorimi i llojeve kryesore të gjitarëve (me përjashtim të lakuriqëve të natës)	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera.	Mesatare

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.4.3 Monitorimi i llojeve kryesore të lakuriqëve të natës	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare
1.4.4 Monitorimi i llojeve kryesore të shpendëve	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.4.5 Monitorimi i llojeve kryesore të bimëve, kërpudhave dhe myshqeve	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare
1.4.6 Monitorimi i llojeve kryesore të amfibëve, zvarranikëve, peshqve, algave dhe molusqeve	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtar dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare
1.4.7 Monitorimi i llojeve të indentifikuara nën kërcënimin e ndryshimeve klimatike	2	Monitorim i kryer i llojeve të përzgjedhura nga lista e raportit të tretë kombëtar për UNFCCC		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
								ekspertët e organizatave joqeveritare		
1.4.8 Monitorimi i llojeve të pemëve invasive dhe aloktone të Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare
1.4.9 Monitorimi i popullatave të Troftës Maqedonase në lumenjtë me ndërhyrje të njeriut (sipër dhe poshtë ndërhyrjes)	2	Protokolle të përgatitura monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimet në GIS, raporte vjetore dhe raport përfundimtar rreth rezultateve në 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	Mesatare

5.1.5. Kërkimi shkencor për vlera natyrore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.5.1 Zhvillimi i një liste prioritare të temave për kërkim/studim	2	Listë e prioriteteve për temat e studimit		1				Struktura e Menaxhimit të zonave të mbrojtura	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
1.5.2 Studim mbi eutrofikimin e Liqenit të Bogovinës	3	Raport studimor i përgatitur mbi eutrofikimin e Liqenit të Bogovinës			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
1.5.3 Kërkim/Studim mbi llojet invazive	3	Raport studimor i përgatitur mbi llojet invazive			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.1.6. Shkenca Qytetare/e Komunitetit për Monitorim

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.6.1 Zhvillimi dhe zbatimi i programit për Monitorimin përmes Shkencës qytetare apo Shkencës së Komunitetit	2	Minimalisht 20 persona nga fshatrat lokale marrin pjesë në programin e monitorimit , raporte vjetore dhe raporti përfundimtar në vitin 2026.		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.1.7. Vlerësimi i masave mbrojtëse për llojet dhe peizazhet

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
1.7.1 Vlerësimi i efikasitetit të masave mbrojtëse për llojet kryesore	2	Raport mbi efektshmërinë e masave mbrojtëse për llojet kryesore në vitin 2026					1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

									kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare		
1.7.2 Vlerësimi i efikasitetit të masave mbrojtëse për peizazhet	3	Raport mbi efektshmërinë e masave mbrojtëse për peizazhet në vitin 2026						1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, institucionet shkencore dhe profesionale, ekspertët kombëtarë dhe ekspertët e organizatave joqeveritare	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.2. Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore

Vepriartaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.1.0 Zhvillimi i një skeme të përgjithshme pagesash për shërbimet e ekosistemit	1	Studim mbi këtë skemë	1	1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në dhe ekspert	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.2.1. Përdorimi i qëndrueshëm i pyjeve

Vepimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.1.1 Përgatitja e planit të posaçëm për menaxhimin e habitateve pyjore	1	Plani i menaxhimit të posaçëm pyjor i përgatitur dhe i miratuar	1					Struktura e Menaxhimit të ZM- së në bashkëpunim me MMJPH-në, MBPEU, institucionet përkatëse dhe universitetet dhe ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.1.2 Përgatitja dhe zbatimi i planeve vjetore për të gjitha operacionet menaxhuese për habitatet pyjore (duke përfshirë mbjelljen, mirëmbajtjen e rrugëve pyjore etj.)	1	Plane të përgatitura dhe të zbatuara rregullisht	1					Struktura e Menaxhimit të ZM- së në bashkëpunim me MMJPH-në, MBPEU-në, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.1.3 Përgatitja e rregulloreve dhe e procedurave të brendshme për përdorimin e pyjeve në pronësinë private	1	Dokumentet e përgatitura për përdorimin e pyjeve në pronësi private	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

5.2.2. Përdorimi i qëndrueshëm i kullotave malore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.2.1 Zbatimi i inventarit të kullotave dhe staneve i mundësuar në GIS	1	Është bërë inventari i të gjithë staneve në zonë dhe i mundësuar me GIS; duke përfshirë kapacitetin e kullotave, gjendjen e staneve dhe infrastrukturës, ndikimin në habitatet e ndjeshme	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.2.2 Identifikimi i nevojës për masat mbrojtëse të habitateve dhe llojeve të kërcënuara të cilat lidhen me kullotjen	2	Vlerësim i përgatitur për mbrojtjen e habitateve dhe llojeve të kërcënuara në kullota me përqëndrim në zonat e mbrojtura në mënyrë të rreptë		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
2.2.3 Plan i përgatitur për përdorimin e qëndrueshëm të kullotave në Parkun Kombëtar	2	Plan i përgatitur për përdorimin e qëndrueshëm të kullotave, kontrata me barinj të dhe fermerët për mirëmbajtjen e kullotave		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.2.4 Trajnimi i barinjve mbi vlerat natyrore, zhvillimit turistik dhe përmirësimit të cilësisë së produkteve	1	Program zbatues trajnimi për barinj të	1	1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.2.5 Përmirësimi i kolibeve malore, rrugëve dhe infrastrukturës përkatëse për stanet	2	Raport mbi përmirësimin e kabinave malore dhe infrastrukturës përkatëse		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM- së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.2.6 Program për mbështetjen e kullotjes tradicionale të bagëtive (përshfirë: qentë e stanit)	2	Numri i barinjve dhe deleve të mbështetura nga programi		1	1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM- së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.2.3. Përdorimi i qëndrueshëm i tokës bujqësore në fshatrat përreth

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.3.1 Zhvillimi dhe zbatimi i masave agromjedisore për menaxhimin e parcelave bujqësore veçanërisht tokën e braktisur	3	Numri i masave të zhvilluara, madhësia e zonës ku këto masa do të zbatohen, numri i zonave pilote të përzgjedhura dhe programi pilot për mbështetjen e fermerëve në zbatimin e masave për peizazhet e degraduara			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
2.3.2 Vlerësimi i ndikimeve të programeve pilote agromjedisore	3	Studim vlerësues mbi ndikimet e programeve pilote agromjedisore					1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, NP për kullotat, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.2.4. Përdoimi i qëndrueshëm i bimëve dhe frutave të malit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.4.1 Zhvillimi i procedurave të brendshme dhe rregulloreve për marrjen e lejes për mbledhje dhe sistemin e kontrollit në park	1	Përmirësohen procedurat, rregullat, sistemet për marrjen e lejeve	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
2.4.2 Programi për vlerësimin e burimeve dhe monitorimin e minimalisht 3 llojeve të mbledhura për përdorim tregtar	2	Është bërë vlerësimi për llojet që janë mbledhur, është bërë monitorim për të njëjtat lloje për interes ekonomik		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
2.4.3 Krijimi i një sistemi për regjistrimin e mbledhësve/grumbulluesve	2	Sistem i krijuar; licenca të lëshuara; mbledhës/grumbullues të edukuar		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
2.4.4 Krijimi i mekanizmit kontrollues për mbledhjen e bimëve dhe frutave të egra	2	Numri i kontrolleve në zonat e Parkut Kombëtar		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
2.4.5 Program për kultivimin e bimëve të egra kritike	3	Plan i përgatitur dhe zbatimi i 3 vendeve pilote për kultivim			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, MBPEU-në, institucione	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
								dhe universitete përkatëse dhe ekspertë		
2.4.6 Program pilot për përpunimin, vendosjen e markës dhe shitjen e bimëve të egra dhe produkteve përkatëse	2	Zhvillimi i mekanizmit pilot të zinxhirit vlerësues		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH-në, MBPEU-në, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.4.7 Program për mbështetjen e bletarisë, parandalimin e dëmeve dhe masat dëmshpërblyese për dëmtimet e botës së egër	2	Program për mbështetjen e bletarisë raport i zbatuar dhe përgatitur rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
2.4.8 Zhvillimi i programit kontrollues ndërkufitar me Parkut Kombëtar të Sharrit të Kosovës, duke përfshirë trajnimin e rojtarëve të pyllit për qëllime monitorimi	2	Mekanizëm i krijuar për programin kontrollues ndërkufitar; raport vjetor mbi kontrollet		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të PK-së, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

5.2.5. Menaxhimi i qëndrueshëm i natyrës së egër

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.5.1 Program për menaxhimin e kafshëve të egër dhe asgjësimit selektiv të kafshëve të gjahut	1	Program dhe plane të hartuara për menaxhimin e kafshëve të egra për të gjithë zonat	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.5.2 Zhvillimi dhe zbatimi i monitorimit të natyrës së egër	1	Raporte vjetore nga monitorimi i kafshëve të egra	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
2.5.3 Krijimi dhe mirëmbajtja e një qendre riprodhimi për natyrën e egër në Lashincë	2	Qendra e riprodhimit e krijuar dhe e dokumentar		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU-institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.5.4 Ndërtimi dhe mirëmbajtja e strukturave për ushqyerjen e	3	Raport mbi inkorporimin dhe mirëmbajtjen e strukturave për ushqyerjen e kafshëve			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it etj.	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
kafshëve të egra										

5.2.6. Përdorimi i qëndrueshëm i ujërave

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.6.1 Krijimi i një baze të dhënash për cilësinë e ujit	2	Krijimi dhe mirëmbajtja e bazës së të dhënave për cilësinë e ujit të lumenjve dhe burimeve për rezervat e ujit		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.6.2 Përgatitja e një programi që mundëson rezerva uji të pastër për fshatrat	1	Program i përgatitur dhe i zbatuar për mbështetjen e rezervave ujore të fshatrave, me raporte vjetore	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.6.3 Krijimi i një programi për monitorimin e shkarkimit minimal ekologjik në lumenj me	1	Program i përgatitur, monitorim i rregullt i rrjedhës ekologjike dhe raporte vjetore	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
hidrocentrale të vogla										
2.6.4 Krijimi i një mekanizmi për raportimin dhe penalitete për shkeljet e shkarkimit minimal ekologjik në lumenjtë me hidrocentrale të vogla	1	Mekanizma të krijuara dhe të zbatuara për raportimin e shkarkimit minimal	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
2.6.5 Vlerësimi i ndikimeve grumbulluese të mbrojtjes së natyrës nga hidrocentralet e vogla	2	Studim i përgatitur mbi vlerësimin e ndikimit të hidrocentraleve		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.2.7. Krijimi i Sistemit të Mbrojtjes së Pyjeve nga Zjarri

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.7.1 Përgatitja e strategjive dhe programit të mbrojtjes nga zjarri, parandalimit të zjarrit dhe ndërhyrjeve të shpejta (në rakordim me Strategjinë Kombëtare dhe PK Sharri)	1	Strategji dhe program i përgatitur për mbrojtjen e pyjeve nga zjarret	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
2.7.2 Zbatimi i programit të parandalimit të zjarrit, duke përfshirë krijimin e sistemit monitorues, edukimin e rojtarëve të pyllit, banorëve lokalë.	2	Janë zbatuar një sërë aktivitete për parandalimin e zjarreve, raporte vjetore		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, MBPEU, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
2.7.3 Program për mirëmbajtjen e rrugëve për mbrojtjen nga zjarri, blerja e pajisjeve dhe mjeteve të shërbimit të rojtarëve të pyllit, pajisje për ndërhyrjen e shpejtë	2	Pajisje të blera, mirëmbajtja e rrugëve të zjarrfikëseve dhe vendosja e rezervuarëve të ujit.		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

5.3. Menaxhimi i habitateve dhe ekosistemeve

5.3.1. Hartëzimi i habitateve

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.1.1 Hartëzimi i habitateve BE Natura 2000 në zonën e PK-së	1	Është përgatitur studim mbi shpërndarjen e habitateve BE Natura 2000 në Parkun Kombëtar	1	1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.1.2 Hartëzimi i Pyjeve me Vlerë të Lartë Natyrore	2	Studim i përgatitur mbi Pyje me Vlerë të Lartë Natyrore		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
3.1.3 Hartëzimi i habitateve të kërcënuara të cilat nuk janë pjesë e Shtojcës I të Direktivës së Habitave të BE-së	2	Raport mbi masat mbrojtëse për habitatet		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.3.2. Masat e menaxhimit të habitatit në bazë të qëllimeve të mbrojtjes

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.2.1 Krijimi i masave mbrojtëse për habitatet e kërcënuara	2	Program zbatues për masat mbrojtëse të habitateve të kërcënuara			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.2.2 Krijimi i masave mbrojtëse për Pyjet me Vlerë të Lartë Natyrore	2	Program i zbatuar për masat mbrojtëse të habitateve të Pyjeve me Vlerë të Lartë Natyrore			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
3.2.3 Programi i cili do të kryejë vlerësimin e nevojave për masat rehabilituese dhe do të kryejë 5 veprime pilote për të transformuar pyjet e korijsive në pyje me drurë të lartë duke matur ndikimet mjedisore, shoqërore dhe ekonomike	2	Studim mbi vlerësimin e nevojave për transformimin e pyjeve në 5 veprime pilote		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.2.4 Ndërhyrjet fitosanitare të silvikulturës kundër sëmundjeve dhe insekteve	2	Studim mbi ndërhyrjet fitosanitare të silvikulturës dhe ndikimet e tyre		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.3.3.Monitorimi i habitateve

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.3.1 Monitorimi i habitateve të Shtojcës I të Direktivës së BE-së për Habitatet në bazë të standardeve të kësaj direktive	2	Protokolle monitorimi të përgatitura, të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
3.3.2 Plotësimi i mungesës së informacionit dhe indentifikimi i llojeve të habitateve të	3	Pamja e përgjithshme kartografike e habitateve të tjera përveç BE-së në GIS			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
tjera (jo në Direktivën e Habitave të BE-së)										
3.3.3 Vlerësimi i statusit të mbrojtjes të habitateve	3	Raport mbi statusin e mbrojtjes mbi të gjitha habitatet e BE-së				1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
3.3.4 Monitorimi i grupimeve pyjore Abieti-Piceetum scardicum	2	Protokolle monitorimi të përgatitura, të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
3.3.5 Monitorimi i liqeneve glaciale dhe moçaleve malore	3	Protokolle monitorimi të përgatitura, të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.3.6 Monitorimi i pyjeve me biodiversitet të lartë	2	Protokolle monitorimi të përgatitura , të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
3.3.7 Monitorimi i habitateve të cilat janë të ndjeshme ndaj ndikimit të ndryshimeve klimatike	2	Protokolle monitorimi të përgatitura, të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.3.4. Menaxhimi i të dhënave për vlerat natyrore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.4.1 Krijimi i një sistemi menaxhimi të të dhënave për habitatet dhe llojet duke përfshirë sistemet për raportimin e	2	Është inkorporuar bazë operative mobile e të dhënave e cila bazohet në internet, dhe GIS sistem		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
vlerave natyrore										
3.4.2 Përgatitja dhe mirëmbajtja e të dhënave të GIS për habitatet në Parkun Kombëtar	2	Të dhënat nga hartëzimi dhe monitorimi i habitateve janë të disponueshme në GIS			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
3.4.3 Të dhëna të GIS të përgatitura dhe të mirëmbajtura për llojet në Parkun Kombëtar	2	Të dhënat nga hartëzimi dhe monitorimi i llojeve janë të disponueshme në GIS			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
3.4.4 Të dhëna të GIS të përgatitura dhe të mirëmbajtura për trashëgiminë	2	Të dhënat nga hartëzimi dhe monitorimi i gjeologjisë dhe peizazheve janë të disponueshme në GIS			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
gjeologjike dhe peizazheve në Parkun Kombëtar										
3.4.5 Krijimi i mekanizmave të përbashkëta të monitorimit dhe shpërndarjes së të dhënave për habitatet, llojet (duke përfshirë mishngrënësit e mëdhenj), si dhe veprimtaritë e jashtëligjshme të gjuetisë dhe peshkimit	3	Është krijuar mekanizmi për shpërndarjen e të dhënave dhe të dhënat e përzgjedhura janë të disponueshme në ueb faqen e PK-së			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.3.5. Vlerësimi i masave mbrojtëse për habitatet

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
3.5.1 Vlerësimi i efektshmërisë së masave mbrojtëse për habitatet	3	Raport mbi ndikimet e masave mbrojtëse për habitatet në vitin 2026					1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.4. Menaxhimi i trashëgimisë kulturore

5.4.1. Masat për mirëmbajtjen e peizazheve tipike

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
4.1.1 Zhvillimi dhe zbatimi i një programi monitorues për peizazhet kulturore të formuara nga veprimtaritë tradicionale të bujqësisë	3	Është përgatitur program monitorimi, të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.4.2. Masat për mirëmbajtjen e vlerave kulturore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
4.2.1 Studim i kryer mbi trashëgiminë aktuale kulturore në park	2	Raport mbi trashëgiminë kulturore		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, Ministrinë e Kulturës, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
4.2.2 Valorizimi i trashëgimisë së tundshme dhe të patundshme kulturore në park	3	Numri i raporteve të përgatitura			1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, Ministrinë e Kulturës, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
4.2.3 Përgatitja e kalendarit të eventeve/festivaleve/veprimtarive tradicionale në territorin e parkut dhe bashkëpunimi me fshatrat vendase në organizimin e eventeve	3	Kalendar i përgatitur për eventet i cili përditësohet çdo vit dhe promovohet në faqen e internetit të Parkut Kombëtar			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
4.2.4 Mbështetja e trashëgimisë kulturore me anë të organizimit të eventeve promociionale si ekzpozita artistike dhe folklorike	3	Numri i video dokumentarëve të përgatitura, ekspozita, koncerte dhe evente të tjera promociionale			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.5. Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm

5.5.1. Zhvillimi i strategjisë turistike të PK të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.1.1 Zhvillimi i një strategjie turistike dhe një paketë veprimtarish të cilat janë të mbështetura nga Parku Kombëtar, (soditja e Natyrës së Egër/kafshëve të egra, turneu i skive etj.)	1	Është përgatitur strategji turistike së bashku me portfolio/paketë	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.1.2 Zhvillimi i një marke turistike	1	Markë turistike e krijuar	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
5.1.3 Krijimi i një logoje të parkut dhe vendosja e markës të materialeve promociionale si suvenirë dhe materiale të tjera të dukshme me logon e parkut	1	Është krijuar logoja e parkut dhe është futur në përdorim	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
5.1.4 Përgatitja e programit të marketingut për shërbimet turistike në nivel rajonal, kombëtar dhe ndërkombëtar	2	Program marketingu i krijuar dhe i zbatuar		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.1.5 Program për mbështetjen e zhvillimit të paketave të turizmit alternativ	2	Numri i eventeve informuese dhe materialeve për banorët lokalë, përgatitja e materialeve promociionale		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.1.6 Promovimi i traditave dhe zakoneve në territorin e PK-së	2	Materiale të përgatitura për promovimin e traditave dhe zakoneve vendase		1	1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.1.7 Financimi i një programi i cili do të mbështesë organizimin e ngjarjeve sportive promovionale vjetore	3	Është përgatitur programi i financimit dhe raporte vjetore mbi numrin e eventeve			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.5.2. Sistemi i bashkëpunimit me aktorët lokalë dhe sektorin e turizmit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.2.1 Krijimi i një organizate me operatorë turistikë dhe agjenci turistike për promovimin e parkut	1	U nënshkrua Memorandum i bashkëpunimit me aktorët turistikë	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.2.2 Krijimi i një programi për të mbështetur veprimtaritë turistike ndërkufitare me Kosovën si marketingu, mirëmbajtja, promovimi i produkteve të përbashkëta turistike, probleme që lidhen me sigurinë	2	U përpilua programir dhe raportet vjetore mbi veprimtaritë turistike ndërkufitare		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.2.3 Program për komunikimin e rregullt midis subjekteve turistike për bashkëpunim dhe përpjekjet e përbashkëta për mbrojtjen e natyrës	2	Raporte vjetore mbi takimet dhe bashëpunimet me subjektet turistike		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.2.4 Edukimi i banorëve lokalë mbi biodiversitetin e Maleve të Sharrit, veprimtaritë e lejuara dhe të palejuara si dhe mbi sigurinë	2	U zbatua programi edukativ për banorët lokalë dhe raporte vjetore rreth veprimtarive përfshirë edhe numrin e pjesëmarrësve		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
5.2.5 Program trajnimi për komunikimin e rojtarëve të pyllit, barinjve dhe banorëve të tjerë lokalë si të komunikojnë me turistët	2	Janë zbatuar programe trajnimi për rojtarët e pyllit, barinjtë, koleksionuesit dhe banorët vendas dhe raporte vjetore rreth veprimtarive përfshirë edhe numrin e pjesëmarrësve		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
5.2.6 Program për udhërrëfyesit malorë mbi edukimin e tyre në biodiversitetin e Maleve të Sharrit, rregullave dhe veprimtarive	2	Janë zbatuar programe trajnimi për udhërrëfyesit dhe raporte vjetore rreth veprimtarive përfshirë edhe numrin e pjesëmarrësve		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
të lejuara dhe të palejuara										

5.5.3. Krijimi dhe mirëmbajtja e infrastrukturës për vizitorët

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.3.1 Plani kryesor për infrastrukturën vizitore duke përfshirë qendrat e vizitorëve, lokalitetet turisike, kalimet e makinave të skive, rrugëve të shëtitjes, rrugëve për lëvizjen e mjeteve të motorizuara etj.	1	U zhvillua plani i përgjithshëm strategjik për infrastrukturën vizitore (përfshirë qendrat vizitore, pikat e hyrjes, lokalitetet turisike, pikat e vrojtimit, rrugët kryesore të shëtitjes, kalimet e makinave të skive, etj)	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.3.2 Krijimi i pikave hyrëse në PK apo zonave me hyrje me kompensim (përfshirë përdorimi i rrugëve në zona të caktuara)	2	Plan i zhvilluar dhe krijimi i pikave të kontrollit, duke përfshirë krijimin e shenjave të hyrjeve në zonat e vizituara më shpesh		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.3.3 Inventari i kasolleve malore ekzistuese dhe kasolleve malore të braktisura dhe plani për rikonstrukcionin e kasolleve të braktisura	2	Inventar dhe plan i përgatitur për rikonstruktimin e kasolleve malore. Projekte të propozuara të përgatitura për rikonstruktimin e kasolleve		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.3.4 Inventari i rrugëve ekzistuese, shtigjeve, shenjave rrugore, qëllimit të përdorimit, duke përfshirë gjendjen e tyre, vlerësimin e	2	Inventar i përgatitur i infrastrukturës të rrugëve/ shtigjeve. Mirëmbajtja deri në 100 kilometra të rrugëve dhe shtigjeve		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
nevojave për mirëmbajtje dhe zbatimin e masave										
5.3.5 Zhvillimi dhe mirëmbajtja e infrastrukturës për vizitorët (kasollet, rrugët, shenjat, shtigjet, urat, etj.)	2	U përgatit plan i detajur i infrastrukturës për vizitorët		1	1	1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.3.6 Program për zhvillimin e turizmit në lokalitetet në natyrë në zonën e menaxhimit aktiv	2	Vlerësim i kapaciteteve dhe plan i përgatitur për zhvillimin e zonës si Dolna Lesnica (Leshnica e Poshtme), Liqeni i Bogovinës, Tri Vodi, Belovishtë, Luboten.		1	1			Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.3.7 Zhvillimi i një aplikacion mobil për përdorim turistik duke përfshirë harta zonimi dhe informacion tjetër për kufizimet si dhe për llojet dhe habitatet	1	Aplikacion mobil i krijuar për të përshkruar kufijtë e parkut, zonat dhe veprimtaritë e lejuara dhe të ndaluara në këto zona.	1	1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.5.4. Sistemi i menaxhimit të vizitorëve

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.4.1 Krijimi dhe mirëmbajtja e një sistemi monitorimi për vizitorët	2	Sistem monitorimi i vizitorëve i krijuar dhe i zbatuar		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
5.4.2 Krijimi dhe mirëmbajtja e një sistemi kompensues me propozimin për vendosjen e arkëtimit të	2	Raport i përgatitur në bazë të së cilit menaxhmenti i parkut do të ngarkojë vizitorët me pagesa për shërbimet e parkut		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
kompensimeve për vizitorët										
5.4.3 Edukimi i vizitorëve bazuar në kodin e përgatitur për sjelljen, me materiale informuese për vizitorët	3	Materiale të përgatitura për edukimin e vizitorëve			1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.4.4 Program për vlerësimin e nevojave, kërkesave dhe shërbimin e konsoliduar të shpëtimit për intervenim në të gjithë territotin e Maleve të Sharrit	2	Plan i përgatitur dhe shërbim i shpëtimit i konsoliduar		1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
5.4.5 Lidhja e kontratës dhe pajisja e shërbimit të shpëtimit malor	3	Pajisje të blera; njerëz të trajnuar; lidhja e kontratës me shërbimn e shpëtimit		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.4.6 Monitorimi i ndikimit të veprimtarive turistike në mjedis në PK (përfshirë Qendrën e Skive)	2	Protokolle monitorimi të përgatitura, të dhëna të mbledhura nga monitorimi në GIS, raporte vjetore dhe raporti përfundimtar rreth rezultateve në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
5.4.7 Vlerësimi i ndikimit të vizitorëve	2	Raport mbi ndikimin e vizitorëve në mjedis dhe në socio-ekonomi i përgatitur në vitin 2026					1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së në bashkëpunim me MMJPH, institucione dhe universitete përkatëse dhe ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.6. Zhvillimi lokal

5.6.1. Struktura për financimin e zhvillimit Lokal

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.1.1 Krijimi i një programi strukturor të përgjithshëm për mbështetjen financiare dhe infrastrukturën në fshatra	1	Programi strukturor për mbështetjen e fshatrave i krijuar dhe funksional; raporte vjetore dhe raport 5-vjeçar në vitin 2026	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.1.2 Studim i realizueshmërie për përdorimin e mbetjeve të drurit (mbledhja, prodhimi dhe ruajtja e copave të drurit, mbështetje në përgatitjen e aplikimeve të biomasës së drurit, organizimi i ngrohjes në shkolla dhe në ndërtesat e komunës)	1	Studim realizueshmërie i përgatitur mbi ngrohjen me mbetjet e drurit	1					Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MBPEU, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.1.3 Zbatim i një skeme plotësuese të vogël për të përdorur mbetjet e drurit për ngrohje	2	Skemë plotësuese e zbatuar dhe raport mbi numrin e projekteve të aplikuara dhe të realizuara në vitin 2026		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MBPEU, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.1.4 Program i përgatitur dhe i zbatuar për mbështetjen e organizatave lokale të vogla dhe të mesme të cilat prodhojnë produkte lokale	2	Program i përgatitur; raport mbi kontratat e zbatuara dhe numri i krijuar i produkteve lokale në 2026		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
6.1.5 Krijimi i përcaktimit të origjinës së produktit dhe treguesi gjeografik "Malet e Sharrit"	2	Markë e krijuar dhe e regjistruar; Kriteria të përcaktuara për përdorim dhe vlerësim		1	1			Struktura e menaxhimit të ZM-së, ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
6.1.6 Program për të nxitur përdorimin e ushqimit të prodhuar lokalisht në	2	Raport mbi numrin e hoteleve dhe restoranteve të cilat përdorin ushqim lokal me markën e PK-së		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
hotele dhe restorante										
6.1.7 Program për të nxitur krijimin e vendeve të punës për të rinjtë lidhur me ekologjinë (efikasiteti i energjisë, veprimtari për mbrojtjen e natyrës, monitorim, transport me kuaj, udhërrëfytes për shëtitje malore, prodhim i produkteve lokale etj.)	2	Raport për vitin 2026 mbi numrin e nismave të cilat janë të krijuara me sukses		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, Ministria e Ekonomisë, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.6.2. Mirëmbajtja dhe përmirësimi i infrastrukturës dhe shërbimeve të përbashkëta

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.2.1 Mirëmbajtja e rrugëve në dimër për në fshatrat e thella malore	1	Raporte vjetore në mirëmbajtjen e rrugëve në dimër	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MTL, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.2.2 Mirëmbajtja dhe përmirësimi i elektricitetit dhe internetit në PK	1	Raporte vjetore mbi elektricitetin dhe internetin	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MTL, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.2.3 Program për mbështetjen e fshatrave malore me rrugë të asfaltuara	1	Numri dhe gjatësia e rrugëve të sapo shtruara	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MTL, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.2.4 Program për përmirësimin e vendeve të parkimit në fshatra, ndërtesa turistike dhe Qendrën e Skive	2	U përgatit Plan për sistemin e parkimit dhe u implementuan vende parkimi		1	1			Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MTL, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.2.5 Program për të përmirësuar mbledhjen e mbetjeve të ngurta në park	1	Raporte tremujore për mbledhjen e mbetjeve	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.2.6 Program i zhvilluar dhe i zbatuar për riciklimin e mbetjeve	1	Numër i posteve të vendosura të riciklimit	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
6.2.7 Lidhja e shtëpive dhe ndërtesave në Kodrën e Diellit dhe Tri Vode me një impjant të trajtimit të ujërave të zeza dhe ndërtimi i një sistemi kanalizimesh për Kodrën e Diellit	2	Numri i banorëve të informuar		1	1	1		Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
6.2.8 Program për vlerësimin dhe monitorimin e pikave kritike të erozionit	3	Numri i kontratave të lidhura me kompanitë e riciklimit të mbetjeve			1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.2.9 Program për aplikimin e zgjidhjeve të bazuara natyrore për të reduktuar erozionin dhe ngjarjet e përmbytjeve të menjëhershme	3	Studim i relizueshmërisë; Numri i ndërtesave të lidhura me sistemin; Ndërtimi i impjantit të trajtimit.				1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, MBPEU. Komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

5.6.3. Mirëmbajtja dhe përshtatja e arkitekturës tradicionale

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.3.1 Inventari i karakteristikave të arkitekturës tradicionale	2	Studim i përgatitur mbi karakteristikat e arkitekturës tradicionale në PK		1				Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, Ministria e Kulturës, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
6.3.2 Zhvillimi i udhëzimeve për rijetëzimin e arkitekturës tradicionale	2	Udhëzime të zhvilluara për përcaktimin e materialeve për rikonstruksionin e arkitekturës tradicionale			1			Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, Ministria e Kulturës, komunitat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.3.3 Krijimi i një programi për rijetëzimin e arkitekturës tradicionale	3	Program i përgatitur dhe i zbatuar për monitorimin e veprimtarive rikonstruktuese; Raport mbi numrin e shtëpive të rikonstruktura			1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, Ministria e Kulturës, komunat	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.6.4. Raportimi dhe monitorimi i urbanizimit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.4.1 Monitorimi i zhvillimit të fshatrave dhe ndërtesave turistike (ndërtime pa leje), në bashkëpunim me komunat	2	Program monitorimi i përgatitur dhe i zbatuar mbi zhvillimin e ndërtimit për qëllime turistike; raport vjetor i përgatitur		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
6.4.2. Program për monitorimin e zhvillimit të Qendrës së Skive dhe urbanizimin në brezin mbrojtës	2	Program monitorimi i përgatitur dhe i zbatuar mbi qendrën e skive; raport vjetor i përgatitur		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
6.4.3 Inventari i shërbimeve akomoduese dhe restoranteve private	3	Regjistër i përgatitur i shërbimeve private të akomodimit dhe restoranteve në territorin e parkut			1			Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

5.7. Informacioni, rritja e ndërgjegjësimit publik dhe edukimi

5.7.1. Zhvillimi i infrastrukturës për edukimin mjedisor

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
7.1.1 Shënimi i zonave, krijimi i një numri të kufizuar të shenjave të hyrjes dhe tabelave të informacionit	2	Kufijtë e parkut dhe vendet më të vizituara janë të shënuara me tabela informacioni	1	1	1			Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
7.1.2 Përgatitja dhe shpërndarja e materialeve edukative (llojet, veprimtaritë e lejuara dhe të ndaluara, kodi i sjelljes, etj.)	2	Janë shtypur dhe dhe shpërndarë një numër i madh i materialeve informuese	1	1	1			Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
7.1.3 Ndërtimi i infrastrukturës edukative për fëmijët dhe përshtatja për persona me aftësi të kufizuara	3	Numri i infrastrukturave të ndërtuara			1	1		Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.7.2. Programi i komunikimit duke përfshirë veprimtaritë në mediat sociale

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
7.2.1 Përgatitja dhe mirëmbajtja e website-it, hapja e email-eve për punonjësit, krijimi i profilit	1	Website funksional i lidhur me GIS; numri i llogarive të email-it të stafit të PK-s; profil aktiv në median sociale	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
të parkut në median sociale										
7.2.2 Mundësimi i rregullt i informacionit rreth parkut në website dhe median sociale	1	Numri i postimeve; Numri i pjestarëve	1	1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
7.2.3 Përgatitja e materialit informues promociional rreth biodiversitetit për popullsinë vendase	2	Material i përgatitur dhe i shpërndarë		1	1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.7.3. Programe edukative për grupe të ndryshme të targetuara

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes nga jashtë
7.3.1 Përgatitja e strategjisë dhe planit për	3	Strategji vullnetare e përgatitur			1			Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së,	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes nga jashtë
angazhimin e vullnetarëve									BE-së, GIZ-it dhe të tjera	
7.3.2 Grup i edukuar i stafit të parkut për të punuar me grupet e organizuara të fëmijëve (shkolla fillore dhe të mesme)	2	Numri i edukuar i stafit për të punuar me fëmijët			1	1		Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
7.3.3 Krijimi i akademisë së natyrës për fëmijët	3	Akademia e natyrës e krijuar me një program edukativ dhe një numër seminaresh			1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
7.3.4 Zhvillimi i paketave të ndryshme edukative për grupe dhe moshë të ndryshme të targetuara	2	Numri i zhvilluar i paketave edukative të zbatuara			1	1	1	Struktura e menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.8. Pogrami i qeverisjes, menaxhimit, organizimit të punës dhe programi i financimit

5.8.1. Forcimi Institucional i zonës së mbrojtur

Vepri	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.1.1 Zhvillimi i një strategjie të përgjithshme për PK me stafin përfshirë vizionin, qëllimet, prioritetet dhe detyrat për mbrojtjen, kërkimin/studimin, menaxhimin e llojeve, habitateve, zhvillimit turistik, zhvillimit vendas	1	Krijimi i Dokumentit strategjik dhe shpërndarja midis stafit	1					Struktura e Menaxhimit e ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
8.1.2 Mundësimi i ambjenteve të përshtatshme të punës për punonjësit e Strukturës së Menaxhimit të ZM-së	1	Janë formuar zyra me hapësira pune të mjaftueshme për stafin e PK-së	1					Struktura e Menaxhimit e ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.1.3 Sigurimi i teknologjisë së TIK dhe pajisjeve GIS, pajisje për monitorimin dhe mbrojtjen nga zjarri, automjetet 4x4 (fuoristradë), hulumtim	1	Pajisje bashkëkohore dhe funksionale të siguruar për stafin e PK-së	1					Struktura e Menaxhimit e ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
8.1.4 Zhvillimi i një liste të projekteve prioritare për t'u zbatuar në 5 vitet e ardhshme	2	Është përpiluar lista e projekteve		1				Struktura e menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

5.8.2. Programi i Drejtimit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.2.1 Zhvillimi i një programi drejtimi duke përfshirë proceset e punës, strukturat e menaxhimit, mbikqyrjen dhe	1	Program i drejtimit i zhvilluar dhe zbatuar në institucione publike	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështesjes së jashtme
drejtimin e stafit										

5.8.3. Programi i Menaxhimit të Burimeve Njerëzore

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështesjes së jashtme
8.3.1 Zhvillimi i një regjistri të kompetencave të nevojitura për një menaxhim efektiv të parkut duke përfshirë nivelet	1	Është përpiluar Regjistër për kompetencat për institucionet publike dhe është zbatuar nga stafi	1					Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
8.3.2 Rekrutimi i stafit të kualifikuar dhe të motivuar duke u bazuar në Termat e Referencës të përcaktuara më parë brenda	1	Rekrutimi i stafit të kualifikuar në bazë të regjistrit të kompetencave	1	1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
regjistrin të kompetencave										
8.3.3 Zhvillimi dhe zbatimi i programit të burimeve njerëzore	1	Program i burimeve njerëzore i zbatuar dhe i përdorshëm në institucionet Publike; numri i trajnimeve, numri i pjesëmarrësve në trajnime	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertë	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
8.3.4 Trajnimi për përgatitjen e programeve vjetore, raporteve nga protokollët e monitorimit	1	Raporte vjetore të përgatitura	1	1		1		Struktura e Menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë
8.3.5 Certifikimi dhe pajisja e rojeve në zonën e mbrojtur-Shërbimi i Rojeve të Pyllit	1	Shërbimi i rojeve të pyllit është funksional	1	1				Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.3.6 Zhvillimi i një programi për vlerësimin e performancës, kushteve të punës, dhe skemave shpërblyese	1	Janë përgatitur raporte vjetore të vlerësimit të performancës	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.8.4. Menaxhimi Financiar

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.4.1 Zhvillimi dhe zbatimi i një strategjie për qëndrueshmëri financiare duke përfshirë planin e biznesit, donatorët ndërkombëtarë, programet ndërkufitare, kompensimet e turistëve dhe burimet alternative	1	Strategjia për qëndrueshmëri financiare e përgatitur dhe e zbatuar	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E lartë

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.4.2 Krijimi i një programi të përhershëm në vazhdimësi për planifikimin financiar dhe menaxhimin	1	Raporte vjetore financiare	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

5.8.5. Raportimi Administrativ dhe Dokumentacioni

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.5.1 Raportimi në nivel kombëtar duke përfshirë auditimin dhe monitorimin e zbatimit të planit vjetor, planit të menaxhimit dhe planit vjetor METT	1	Raporte vjetore të përgatitura, përpilimi i METT	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, MMJPH, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.5.2 Përgatitja e Planit Operativ Pesëvjeçar për periudhën e ardhshme pesëvjeçare të zbatimit të Planit të Menaxhimit	1	Plani Operativ Pesëvjeçar i përgatitur dhe i miratuar					1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
8.5.3 Raportimi mbi progresin në nivel kombëtar	2	Raporte të përgatitura në vitin 2024 dhe vitin 2026			1		1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme

5.8.6. Komunikimi dhe Bashkëpunimi

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.6.1 Krijimi i një programi të përhershëm për komunikimin dhe bashkëpunimin në rajon	1	Të përcaktuara dhe të zbatuara përgjegjësitë e programit të përhershëm të bashkëpunimit në rajon		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.6.2 Krijimi i një programi të përhershëm për komunikimin dhe bashkëpunimin me institucionet në nivel kombëtar	1	Të përcaktuara dhe të zbatuara përgjegjësitë e programit të përhershëm të bashkëpunimit me institucionet në nivel kombëtar	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
8.6.3 Krijimi i bashkëpunimit me organizata jo-qeveritare, universitetet, institucione të tjera eksperte dhe palë të tjera të interesuara për të mbështetur hulumtimin dhe projektet	1	Të përcaktuara dhe të zbatuara përgjegjësitë e programit të përhershëm të bashkëpunimit me botën akademike dhe OJQ-të	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët
8.6.4 Program për bashkëpunimin efikas me pronarët e pyjeve private	1	Të përcaktuara dhe të zbatuara përgjegjësitë e programit të përhershëm të bashkëpunimit me pronarë të pyjeve private	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit

Veprimtaria	Prioriteti	Treguesi	V 2022	V 2023	V 2024	V 2025	V 2026	Të autorizuar për zbatim	Burimi i mundshëm i financimit	Relevanca e mbështetjes së jashtme
8.6.5 Krijimi i një programi të përhershëm për komunikimin dhe bashkëpunimin me institucionet dhe partnerët ndërkufitarë në nivel ndërkombëtar	2	Të përcaktuara dhe të zbatuara përgjegjësitë e programit të përhershëm të bashkëpunimit me institucione dhe partnerë ndërkufitarë zbatuara		1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së, ekspertët	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E mesme
8.6.6 Krijimi i një programi të përhershëm për komunikimin dhe bashkëpunimin me SHA EEM për menaxhimin e Sistemit të Ujërave të Sharrit (Sharski Vodi)	1	Të përcaktuara dhe të zbatuara përgjegjësitë e programit të përhershëm të bashkëpunimit me SHA EEM	1	1	1	1	1	Struktura e Menaxhimit të ZM-së	Buxheti i menaxhimit të Parkut Kombëtar, UNEP-it, UNDP-së, BE-së, GIZ-it dhe të tjera	E ulët

6. Menaxhimi dhe Qeverisja

6.1. Plani për menaxhimin dhe qeverisjen

Ministria e Mejdosit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor është përgjegjëse për të gjithë zonat e mbrojtura në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Në bazë të Ligjit për shpalljen e pjesës së Maleve të Sharrit Park Kombëtar (Gazeta Zyrtare e RM nr. 175/2021), zona e mbrojtur do të menaxhohet nga Institucioni Publik i Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit.

Një parakusht për menaxhimin e suksesshëm të një parku kombëtar është bashkëpunimi i fuqishëm ndërmjet organit të përcaktuar qeverisës dhe përfshirjes aktive të tij, të të gjitha komunave përkatëse, banorëve lokalë dhe të gjithë aktorëve të ndikuar. Të gjithë këto grupe duhet të miratojnë Planin e propozuar të Menaxhimit dhe të kontribuojnë bashkërisht në zbatimin e tij.

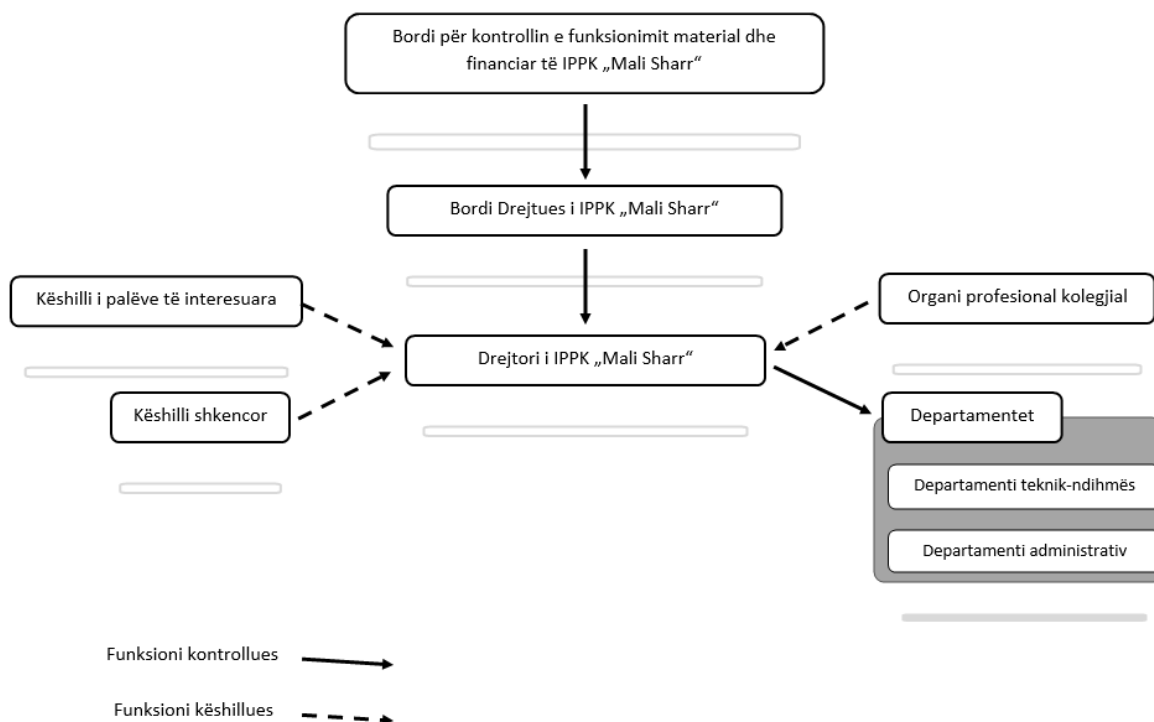
6.1.1. Struktura menaxhuese

Institucioni Publik i PKMSH u krijua me anë të një vendimi të qeverisë (Gazeta Zyrtare 175/2021). Në bazë të këtij vendimi, struktura menaxhuese dhe qeverisëse përfshin organet e mëposhtme:

- Bordin e menaxhimit
- Drejtorin operativ të bordit
- Bordin e ekspertëve
- Bordin për menaxhimin operativ dhe financiar

Kompetencat, struktura, organizimi, dhe përgjegjësitë e këtyre organeve përcaktohen në Statutin e IP PKMSH (2021), në pajtim me Ligjin për Mbrojtjen e Natyrës dhe Ligjin për Shpalljen e Maleve të Sharrit Park Kombëtar.

IP PKMSH menaxhohet nga drejtori operativ i bordit, i cili menaxhon punën e institucionit, merr vendimet, prezanton dhe përfaqëson institucionin dhe është përgjegjës për aspektet ligjore të PK-së. Ky drejtor emërohet nga Qeveria në bazë të kriterëve të përcaktuara nga Ligji për Mbrojtjen e Natyrës dhe Statuti i IP PKMSH dhe ka një mandat katërvjeçar.

Organogram i Institutit Publik

IP PKMSH krijon një bord ekspertësh që përbëhet nga një numër anëtarësh (që do të vendosen nga qeveria), Drejtori dhe një përfaqësues nga secili sektor, që emërohen apo shkarkohen nga Drejtori. Ky bord ekspertësh është përgjegjës për detyrat e mëposhtme:

1. Punën e ekspertëve të institucionit publik;
2. Vendimet në lidhje me çështjet e ekspertëve në pajtim me kriteret e përcaktuara në Ligjin për Mbrojtjen e Natyrës, Statutin e Parkut Kombëtar dhe dokumente të tjera ligjore;
3. Përcakton fushën e ekspertizës për programin vjetor dhe zhvillimin e tij;
4. Këshillon drejtorin në lidhje me organizimin e punës, kushtet e punës dhe zhvillimin e ardhshëm të planifikuar;
5. Propozon anëtarët për në Bordin e Menaxhimit në bazë të kompetencave dhe ekspertizës së kërkuar;
6. Propozon masa të jashtëzakonshme në situata emergjence;
7. Organizon dhe zbaton trajnimin për shërbimin e rojeve të pyllit, dhe për shuarjen e zjarreve dhe fatkeqësive natyrore;
8. Zbaton veprime të tjera të përcaktuara në ligj dhe në Statutin e IP PKMSH.

IP PKMSH do të krijojë këshillat shkencore dhe të aktorëve të përfshirë. Këto kanë role këshillues për menaxhimin e zonës së mbrojtur dhe për vendimmarrjen mbi çështjet operative dhe janë të rëndësishëm për nxitjen dhe ruajtjen e bashkëpunimit të mirë ndërmjet të gjitha aktorëve përkatës.

6.1.2. Mekanizmat dhe procedurat për pjesëmarrjen e aktorëve të përfshirë

Zonat e mbrojtura janë pasuri publike dhe si të tilla pjesëmarrja publike është thelbësore për sigurimin e mbrojtjes së duhur të tyre dhe gëzojnë mbështetje të fuqishme publike. Dëshira për përfshirje më të madhe të publikut në vendimmarrjen e qeverisë është shprehur qartë në diskutimet e konsultimit publik në rajonin e PKMSH-së.

Sigurimi i pjesëmarrjes bashkëpunuese të publikut është një proces i dyanshëm nga i cili mund të mësojnë dhe përfitojnë menaxhimi i parkut kombëtar dhe aktorët e përfshirë.

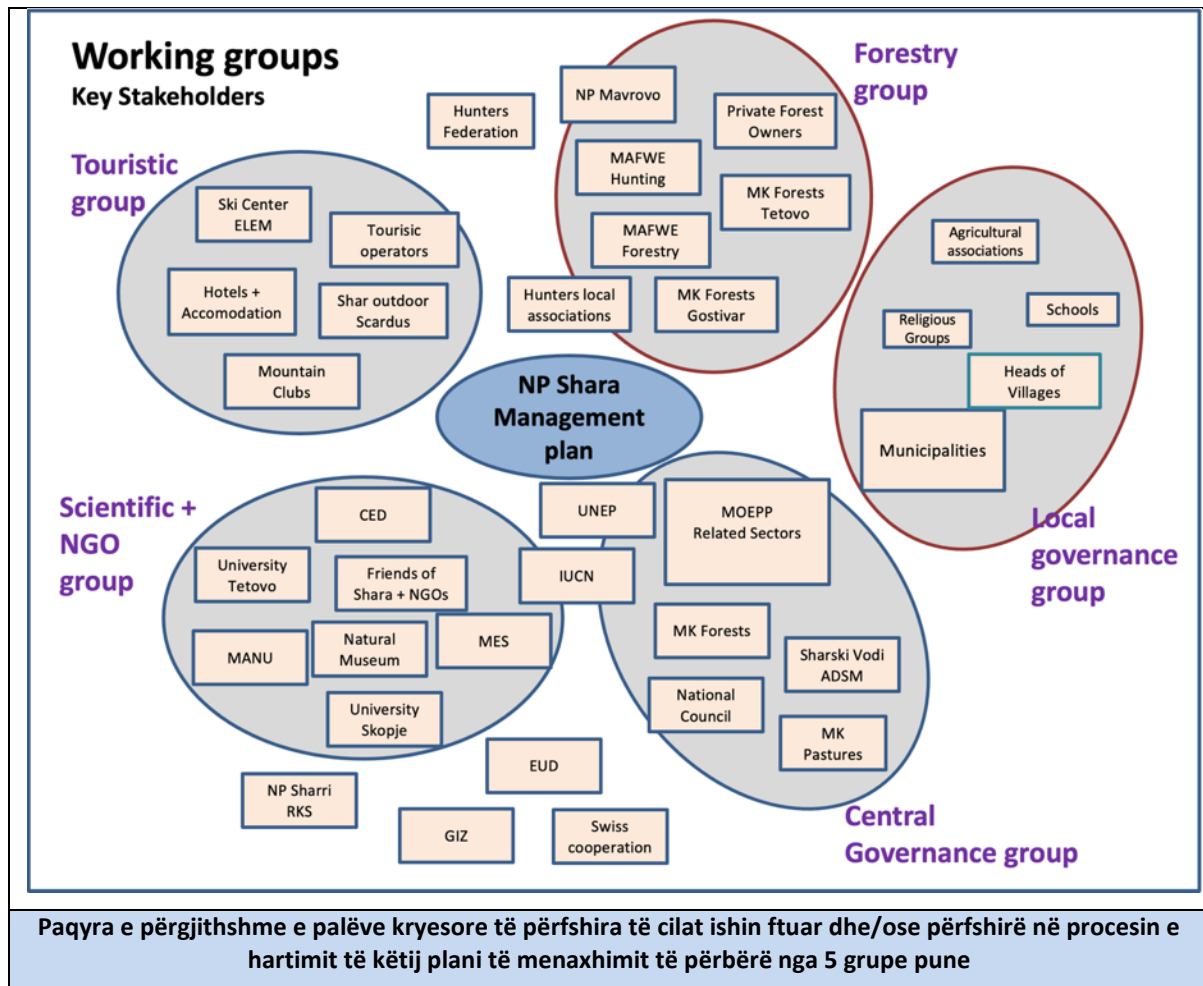
Disa avantazhe të rëndësishme të përfshirjes së publikut në menaxhimin dhe udhëheqjen e Parkut kombëtar Mali Sharr:

- Përmirësimi i të kuptuarit për pritshmëritë e turistëve dhe nevojave të grupeve të përdoruesve
- Përmirësimi i të kuptuarit lidhur me çështjet për ruajtjen
- Mbështetje për monitorimin dhe përkrahjen e mbrojtjes së biodiversitetit
- Mbështetje për luftën kundër veprimtarive të jashtëligjshme
- Ndërhyrje të menjëhershme për shuarjen e zjarreve
- Njohuri teknike në rritje të stafit të PK dhe anëtarëve të komunitetit
- Besueshmëri në rritje e menaxhimit të PK-së brenda komunitetit
- Cilësi e përmirësuar e vendimmarrjes së menaxhimit të PK
- Pajtueshmëri më e madhe e komunitetit përmes zotërimit në rritje të zgjidhjeve
- Akses më i madh ndaj aftësive dhe njohurive të komunitetit

Disavantazhe të mundshme të përfshirjes së publikut:

- Merr kohë më të gjatë
- Nevoja për trajnim dhe krijim të kapaciteteve të stafit të menaxhimit të PK për komunikimin
- Vështirësi lidhur me arritjen e debatit konstruktiv në rastet kur grupe me interesa të ndryshme, mbajnë qëndrime të forta.

Zona e PKMSH ka një larmishmëri të madhe të grupeve të ndryshme të interesit. Grafiku i mëposhtëm paraqet një pasqyrë të përgjithshme të aktorëve kryesorë të cilët ishin ftuar dhe/ose përfshirë në procesin e hartimit të këtij plani menaxhimi, përmes konsultimeve të shumta:

Pasqyra e përgjithshme e grupeve të identifikuara të aktorëve të përfshirë të cilët mund të kenë përfshirje direkte ose indirekte në Planin e Menaxhimit të PKMSH:

- Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor (MMJPH)
- Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Ekonomisë së Ujërave (MBPEU)
- Ministria e Kulturës
- Delegacioni i BE-së (BED)
- GIZ (Deutsche Gesellschaft für International Zusammenarbeit)
- Parku Kombëtar Sharri, Kosovë
- Qendra për Edukim dhe Zhvillim në Tetovë (QEZH)
- Ndërmarrja Publike e Pyjeve të Maqedonisë
- Ndërmarrja Publike për Menaxhimin e Kullotave
- AD ESM (Sharski Vodi)
- ELEM Macedonia dhe rezorti i skive Kodra e Diellit
- Operatorët turistikë lokalë
- Komuna e Tetovës
- Komuna e Gostivarit
- Komuna e Bogovinjës
- Komuna e Tearcës
- Komuna e Vrapçishtës

- Komuna e Mavrovës dhe Rostushës
- Komuna e Jegunovcës
- Komunitetet lokale
- Mbajtësit e koncesioneve të gjuetisë
- Pronarët e hoteleve
- Universitetet dhe institucionet shkencore
- Klubet e alpinizmit
- Organizatat e shoqërisë civile

Rekomandohet fuqimisht që Institucioni Publik i Parkut Kombëtar të Maleve të Sharrit të zhvillojë një strategji të qartë të angazhimit të aktorëve për të drejtuar pjesëmarrjen publike dhe për të monitoruar bashkëpunimin ndërmjet aktorëve të përfshirë dhe Parkut Kombëtar.

Tematikat dhe mekanizmat e propozuara për konsultim dhe pjesëmarrje të aktorëve (lista nuk është përfundimtare):

Grupi i aktorëve të përfshirë	Aktorët që do të përfshihen	Tematikat	Frekuenca	Mekanizmat
Turizmi	<ul style="list-style-type: none"> Operatorët turistikë Ofruesit e shërbimeve turistike Klubet e ngjitjes dhe klube të tjera sportive Rezorti i skive Menaxhimi i natyrës së egër (kafshëve të egra) 	<ul style="list-style-type: none"> Promovimi i PK-së tek vizitorët Sistemi i monitorimit të vizitorëve dhe ndikimi i turizmit Zhvillimi i rezortit të skive 	Dy herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Platforma për bashkëpunimin dy herë në vit Panairi i përvitshëm i turizmit ndërkombëtar në PK
Komunat dhe përfaqësues të komuniteteve lokale	<ul style="list-style-type: none"> Të gjitha komunat Përfaqësues të fshatrave në PK 	<ul style="list-style-type: none"> Parandalimi i veprimtarive të paligjshme Menaxhimi i mbetjeve Mirëmbajtja e rrugëve Mirëmbajtja e furnizimit me rrymë elektrike Përdorimi i burimeve natyrore (dru, bimë, ujë, etj.) Menaxhimi i rrezikut (erozioni, zjarret, vërshimet e papritura, orteqet, etj.) 	Katër herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Platforma për bashkëpunimin Grupi i punës për zgjidhjet inovatore për ngrohje Udhëtime studimore në vende të tjera për sisteme inovatore për ngrohje
Mirëmbajtja e sistemit të Ujit të Sharrit	<ul style="list-style-type: none"> AD ESM 	<ul style="list-style-type: none"> Mirëmbajtje, monitorim dhe ndërhyrje e rregullt 	Katër herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Platforma për bashkëpunimin
Komuniteti shkencor	<ul style="list-style-type: none"> Universitetet OJQ-të Konsulentët 	<ul style="list-style-type: none"> Hulumtimi shkencor Monitorimi i llojeve dhe habitateve Edukimi 	Një herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Konferenca shkencore për çështje të veçanta
Parqe fqinje dhe kombëtare	<ul style="list-style-type: none"> PK i Mavrovës PK Sharri (Kosovë) 	<ul style="list-style-type: none"> Krijimi i bashkëpunimit të rregullt kufitar 	Dy herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Platforma për bashkëpunimin Statusi ndërkufitar i PK

Grupi i aktorëve të përfshirë	Aktorët që do të përfshihen	Tematikat	Frekuenca	Mekanizmat
	<ul style="list-style-type: none"> PK Korab Koritnik (Shqipëri) 	<ul style="list-style-type: none"> Financim ndërkufitar Parandalim i veprimtarive të paligjshme 		<ul style="list-style-type: none"> Shkëmbimi Udhëtime studimore me ZM të tjera ndërkufitare
Blegtoaria, bujqësia dhe mbledhja e bimëve të egra	<ul style="list-style-type: none"> Kullotat e IP Mbajtësit e koncesioneve të kullotave Mbledhësit/grumbulluesit e bimëve të egra Fermerët 	<ul style="list-style-type: none"> Përdorimi dhe zhvillimi i staneve Prodhimi blegtoral Kullotja dhe turizmi Marketingu i produkteve 	Dy herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Platforma për bashkëpunimin Udhëtime studimore në ZM të tjera me kushtet dhe veprimtaritë e ngjashme Pjesëmarrja aktive në panairin e përvitshëm të turizmit
Shoqatat dhe grupet kulturore	<ul style="list-style-type: none"> Grupet lokale të përfshira në ruajtjen e traditave 	<ul style="list-style-type: none"> Promovimi i traditave dhe kulturës lokale Organizimi i ngjarjeve kulturore 	Dy herë në vit	<ul style="list-style-type: none"> Platforma për bashkëpunimin Organizimi i ngjarjeve të përvitshme për traditat lokale me partnerë të rajoneve të tjera

6.1.3. Administrimi i planit të menaxhimit

Në bazë të Nenit 98, paragrafi (7) të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës, Institucioni Publik Kombëtar i Maleve të Sharrit është përgjegjës për vlerësimin e zbatimit të Planit të Menaxhimit dhe paraqitjes së përfundimeve të tij në raportin vjetor. Raporti duhet të paraqitet pranë Ministrisë së Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor deri më 31 janar të vitit pasues. Autoriteti i menaxhimit siguron raportet e mëposhtme:

- Raporte çdo gjysëm viti për veprimtaritë;
- Raport për zbatimin e veprimtarive të planit vjetor të punës;

Në bazë të Nenit 99, paragrafi (2) të të njëjtit ligj, në fund të vitit të pestë dhe përfundimtar të zbatimit të planit të menaxhimit, duhet të kryhet një vlerësim i rezultateve. Në bazë të këtij vlerësimi, Institucioni Publik i PKMSH-së do të redaktojë dhe amendojë Planin e Menaxhimit dhe të konsultohet me publikun. Procedura e përgatitjes së një PM të ri duhet të fillojë të paktën një vit përpara skadimit të planit aktual.

6.2. Plani për burimet njerëzore dhe burime të tjera

6.2.1. Burimet njerëzore

Për zbatimin e menaxhimit të përgjithshëm të Parkut Kombëtar dhe programeve të tij operative, IP PKMSH duhet të pajiset me burimet e duhura njerëzore. Struktura organizative e Institucionit Publik Parku Kombëtar Mali Sharr vendoset në përputhje me natyrën e veprimtarisë për të cilën është themeluar dhe të cilën e kryen, me qëllim të arritjes së menaxhimit dhe organizimit efektiv të funksionimit dhe realizimit të interesit publik në menaxhim.

Në bazë të nenit 17, paragrafit 7, të Ligjit për të punësuarit publikë (Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut nr. 27/14, 199/14 dhe 27/16) dhe nenit 15 të Statutit të institucionit publik "Parku Kombëtar Mali Sharr", Tetovë, Republika e Maqedonisë së Veriut, drejtori i institucionit më 05.5.2022 ka miratuar Rregulloren për sistematizimin e vendeve të punës në IPPKMSH.

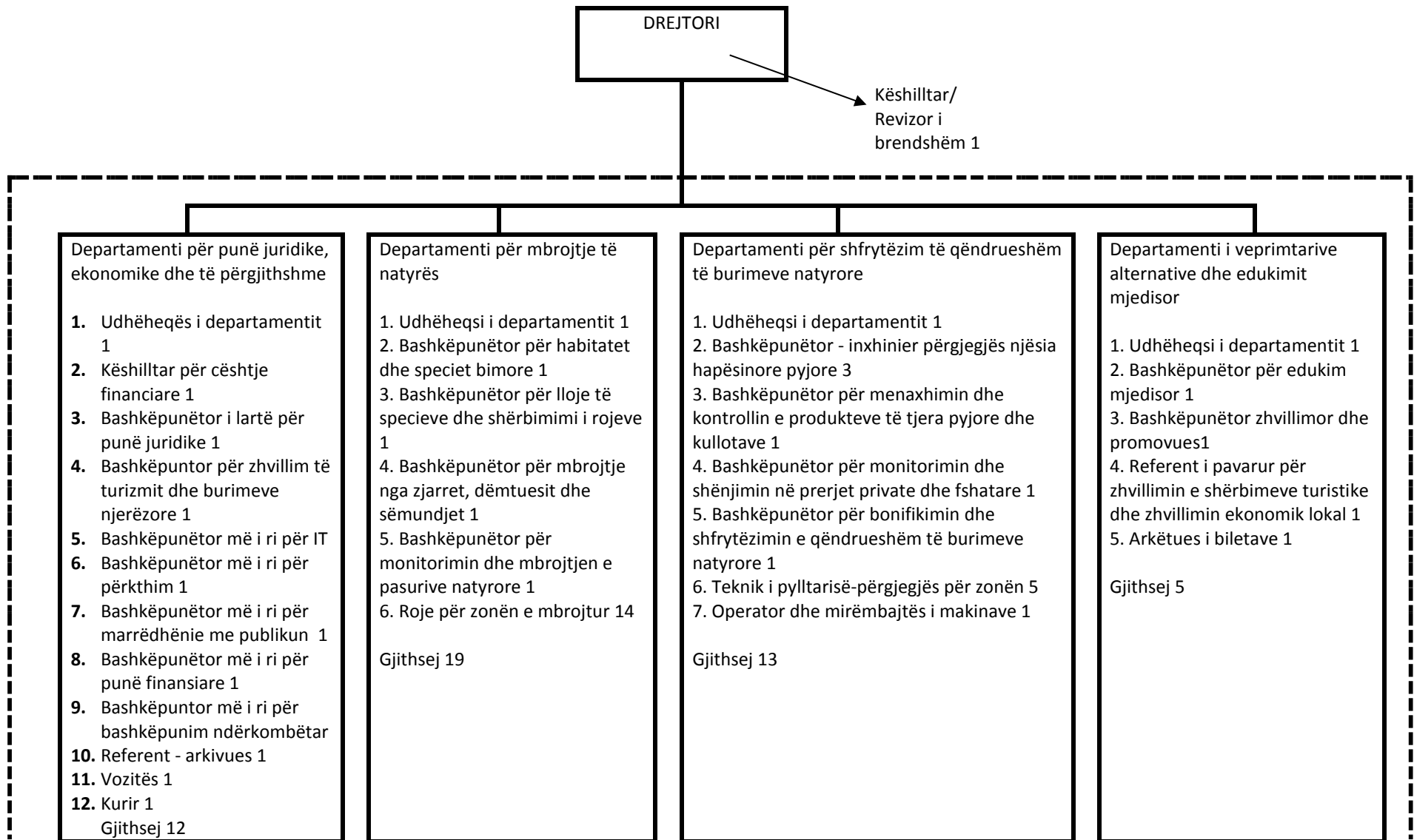
Sipas Rregullores për organizimin e brendshëm të IP PKMSH, institucioni ka katër njësi organizative – Departamente, si në vijim:

1. Departamenti për Çështje Juridike, ekonomike dhe të përgjithshme
2. Departamenti për mbrojtjen e natyrës
3. Departamenti për shfrytëzim të qëndrueshëm të burimeve natyrore,
4. Departamenti për aktivitete alternative dhe edukim mjedisor.

Çdo departament ka një udhëheqës dhe të punësuar. Numri i paraparë i ekzekutuesve, kushtet e veçanta të nevojshme për kryerjen e punëve dhe detyrave të punëve të caktuara, si dhe përshkrimi i vendeve të punës sipas detyrave dhe pjesëve organizative përcaktohen me Rregulloren për sistematizimin e vendeve të punës në IP PKMSH.

Prej këtu në departamentin për çështje juridike, ekonomike dhe të përgjithshme janë të parapara 12 vende pune, në departamentin për mbrojtje të natyrës 19 vende pune, në departamentin për shfrytëzim të qëndrueshëm të burimeve natyrore janë siguruar 13 vende pune ndërsa në departamentin për veprimtari alternative dhe ekologjike janë paraparë

gjithsej 5 vende pune. Duke pasur parasysh mungesën e përvojës paraprake në numrin e nevojshëm të punonjësve për të cilët në të njëjtën kohë institucioni do të mund të sigurojë financim të përhershëm, si për fillim IPPKMSH do të funksionojë me pesëdhjetë punonjës. Nëse gjatë punës shfaqet nevoja për të rritur numrin e punonjësve për të cilët institucioni do të jetë në gjendje të sigurojë financimin e duhur, ky numër mund të rritet.

Paraqitja e departamenteve dhe numrin e punonjësve

Në departamentin për çështje juridike, ekonomike dhe të përgjithshme kryhen këto aktivitete:

- çështjet juridike
- çështjet financiare, ekonomike
- prokurimet publike dhe punët tregtare,
- punët e përgjithshme ()

Departamenti i Mbrojtjes së natyrës përfshin:

- mbikëqyrjen teknike profesionale dhe ruajtjen e parkut,

Departamenti për Shfrytëzimin e Qëndrueshëm të Burimeve Natyrore është i organizuar në:

- njësitë hapësinore pyjore (gjashtë sh.p.e.),
- punime ndihmese-teknike (mekanizimi)

Departamenti i aktiviteteve alternative dhe edukimit mjedisor përfshin:

- edukim mjedisor
- turizëm
- marketing

Sipas Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës (neni 136), të punësuarit në shërbimet profesionale të institucionit publik - parku kombëtar të cilët kryejnë veprimtari me interes publik lidhur me mbrojtjen e specieve të egra, mbrojtjen e biodiversitetit dhe peizazheve, menaxhimin e zonave të mbrojtura, si dhe kryerjen e të gjitha veprimtarive që dalin nga ligjet në fushën e mjedisit jetësor, dhe janë me rëndësi për zonën e mbrojtur të përcaktuar në përputhje me të njëjtin ligj, kanë statusin e nëpunësit shtetëror.

Fusha e punës së pjesëve organizative

Në kuadër të departamentit për çështje juridike, ekonomike dhe të përgjithshme kryhen këto aktivitete:

➤ *çështjet juridike;*

- monitorimin dhe zbatimin e rregulloreve normative-juridike, ligjeve, akteve nënligjore, rregulloreve dhe procedurave për funksionimin e IPPKMSH-së,
- përgatitjen e dokumentacionit ligjor dhe raporteve,
- organizon dhe zbaton procedurat për dhënien e kontratave të prokurimit publik.
- ofron mbështetje profesionale dhe operative në kryerjen e procedurave për

përcaktimin e përgjegjësisë disiplinore dhe materiale.

➤ *Çështjet financiare dhe të kontabilitetit;*

- ndjekjen dhe zbatimin e ligjeve, akteve nënligjore, rregulloreve dhe procedurave të kontabilitetit dhe financiar,
- organizon dhe përgatit dhe përgjigjet për dokumentacionin financiar - kontabël

dhe raportet e PINP-së.

- Departamenti është përgjegjës për të gjitha çështjet financiare si dhe për kontrollin e punëve financiare nëpërmjet kryerësve përkatës sipas vendeve të

punës si dhe për menaxhimin e fondeve të IPPKMSH-së përmes menaxhimit të buxhetit të IPPKMSH-së,

- Bën të gjitha pagesat dhe arkëtimet që kanë të bëjnë me thesarin,
- Paraqet raporte mujore, gjashtëmujore dhe vjetore
- Bën evidentimin dhe pagesën e kompensimeve,
- Bashkëpunon me departamente të tjera për arkëtimin e detyrimeve,
- Bën llogaritjen dhe pagesën e pagave dhe punën e rregullt të thesarit si dhe bën rregjistrimin e rregullt të mjeteve dhe pajisjeve në magazinë.

➤ *Prokurimet publike dhe punët komerciale*

Siguria dhe shëndeti në punë dhe punët e përgjithshme

- kujdeset për sigurinë dhe shëndetin në punë përmes zbatimit të rregulloreve përkatëse, asistencës dhe udhëzimeve profesionale dhe çështje të tjera të përgjithshme,
- sigurimin e punonjësve dhe objekteve afariste,
- mirëmbajtjen e higjienës në objektet afariste dhe në ambiente dhe zona të tjera.

Në departamentin për mbrojtjen e natyrës punimet kryhen përmes:

➤ *Mbikëqyrja teknike profesionale dhe ruajtjen e parkut,*

- kryen mbrojtjen e IPPK Mali Sharr si zonë e mbrojtur përmes aktiviteteve të planifikimit të vazhdueshëm, organizimit, marrjes së masave, monitorimit dhe analizës së aktiviteteve në fushën e mbrojtjes së natyrës të parashikuara me Planin e udhëheqjes, ligjet dhe aktet e tjera të IPPK Mali Sharr.
- kryen mbikqyrjen dhe ndjekjen e vazhdueshme të kushteve në territorin e parkut kombëtar dhe kryen veprimtari që janë kompetencë e parkut në lidhje me mbrojtjen e florës dhe faunës në përputhje me programet për mbrojtjen e natyrës dhe bën mbikëqyrjen e zbatimit të veprimtarive të lejuara në zonën e mbrojtur.
- është përgjegjës për mbajtjen e shënimeve dhe dokumentimin e vlerave dhe bukurive natyrore dhe të tjera në park, vendosjen e regjimit të mbrojtjes dhe kujdeset për mbrojtjen, mbarështimin dhe gjuajtjen e kafshëve të egra, mbrojtjen dhe grumbullimin e llojeve të egra të bimëve dhe kërpudhave dhe frutave të tjera të pyllit , si dhe kultivimin sasior të peshqive dhe peshkimin tradicional.

Në Departamentin për shfrytëzim të qëndrueshëm të burimeve natyrore të IPPK Mali Sharr punët bëhen përmes:

➤ *Njësive pyjore-hapësinore;*

- organizimin e aktiviteteve të IPPK Mali Sharr që lidhen me shfrytëzimin e burimeve natyrore në zonën e mbrojtur përmes aktiviteteve të planifikimit të vazhdueshëm, organizim, ndjekje dhe analizim të punëve në fushën e mbrojtjes së natyrës të parapara me Planin për udhëheqje dhe akteve të tjera të IPPK Mali Sharr.

- kryen mbikqyrje dhe ndjekje të vazhdueshme të situatës në territorin e parkut kombëtar dhe kryen veprimtari që janë kompetencë e parkut në përputhje me programet dhe kryen mbikëqyrjen e zbatimit të programeve afatgjata dhe afatshkurtra në kuadër të veprimtarive të lejuara në zonën e mbrojtur për të realizuar Planin e udhëheqjes.
  - kujdeset për shfrytëzimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore në interes të zhvillimit aktual dhe të ardhshëm pa dëmtuar natyrën dhe ekuilibrin natyror në IPPK Mali Sharr.
- *Punët ndihmëse-teknike (mekanike)*
- mirëmbajtja dhe kujdesi për makineritë dhe automjetet,
  - të dhënat e servisimit dhe konsumit të karburantit dhe lubrifikantëve,
  - mirëmbajtja e rregullt të infrastrukturës në park.

Në Departamentin për aktivitete alternative dhe edukim mjedisor punët bëhen përmes:

- Krijimi i kushteve për zhvillimin e ekoturizmit në përputhje me parimin e zhvillimit të qëndrueshëm. Në të njëjtën kohë, përmes aktiviteteve kulturore, shkencore, arsimore dhe rekreative ruan gjendjen natyrore të Parkut Kombëtar dhe krijon kushte për zhvillimin e turizmit dhe rekreacionin e vizitorëve, organizon aktivitete për ngritjen e vetëdijes publike dhe procesin edukativ për mbrojtjen e IP PKMSH. Departamenti organizon dhe zbaton promovimin e IP PKMSH dhe koordinon publikimin e botimeve, broshurave dhe të ngjashme.
- *Zhvillimin e shërbimeve turistike;*
- Krijon kushte për zhvillimin e turizmit në përputhje me parimin e zhvillimit të qëndrueshëm.
  - përmes aktiviteteve kulturore, shkencore, arsimore dhe rekreative ruan gjendjen natyrore të Parkut Kombëtar dhe krijon kushte për zhvillimin e turizmit dhe rekreacionin e vizitorëve;
  - Mirëmban infrastrukturën e parkut.
- *Zhvillimi i shërbimeve të marketingut dhe komunikimit;*
- organizon aktivitete për ndërgjegjësimin e publikut dhe procesin edukativ për mbrojtjen e IP PKMSH.
  - organizon dhe zbaton promovimin e IP PKMSH dhe koordinon publikimin e botimeve, broshurave, etj.
  - departamenti, përveç qëllimeve edukative dhe trajnuese, organizon aktivitete rekreative duke u kujdesur për qëndrueshmërinë e gjendjes natyrore të parkut kombëtar,
  - ndërton dhe mirëmban infrastrukturën dhe objektet në park.

Nevoja për njohuri dhe aftësi specifike për menaxhimin e zonës

Institucioni i ri publik Parku Kombëtar Mali Sharr ka një mundësi unike për të punësuar staf të përshtatshëm i cili do t'u përgjigjet të gjitha përgjegjësiave dhe do t'u përgjigjet plotësisht detyrave të përcaktuara për vendin e punës përkatës të përshkruara në Rregulloren për sistematizimin e vendeve të punës në IPPKMSH. Institucioni formalisht përgatit planin për trajnimet e nevojshme për punonjësit sipas kërkesës së MSHIA-së dhe u referohet punonjësve administrativë sipas ligjit përkatës. Gjithashtu, në Programin Vjetor që parku përgatit dhe dërgon për miratim në MMJPH, parashikohen trajnime të ndryshme për monitorimin, menaxhimin e zjarreve etj., të cilat zakonisht realizohen në kuadër të aktiviteteve të ndryshme të projektit. Pjesë e trajnimeve të ndryshme të planifikuara për punonjësit, si ato profesionale ashtu edhe ato të trajnimeve në lidhje me funksionimin e përditshëm të Institucionit janë:

- Trajnim bazë (kompjuter, anglisht ose gjuhë të tjera, kontabilitet, siguri në punë);
- Trajnimi profesional (GIS, komunikimi me palët e interesuara, përdorimi/mirëmbajtja e faqeve të internetit dhe mediave sociale, monitorimi i specieve dhe habitateve të rëndësishme, planifikimi dhe monitorimi i menaxhimit, masat e ruajtjes për habitatet dhe speciet e caktuara, edukimi për H2000).

6.2.2. Pajisjet dhe infrastruktura

Për të qenë plotësisht funksionale, institucioni publik Parku Kombëtar duhet të jetë e furnizuar së paku me:

- Ndërtesë qendrore të parkut kombëtar, me hapësira dhe ambiente të përshtatshme për punonjësit. Rrjedhimisht, në lidhje me objektin administrativ duhet të merret parasysh mundësia e ndërtimit të objektit me kushte të përshtatshme - zyra të mjaftueshme për punonjësit, sallë mbledhjesh etj. Për mbarëvajtjen e punës është e nevojshme blerja e një serveri dhe pajisje kompjuterike për punonjësit në objektin administrativ, të cilat do të jenë të lidhura në rrjet dhe do të ofrojnë kushtet e përshtatshme për ruajtjen/informacionin e të dhënave dhe mbrojtjen e tyre.
- Qendra e Informacionit të vizitorëve, e cila do të ishte më mirë të punësohte njerëz gjatë periudhave më të ngarkuara.
- Disa objekte terreni për stafin në zona të ndryshme që do të shërbejnë si strehë, kontroll dhe ruajtje.
- Depo/magazina me pajisje për: menaxhimin, monitorimin, parandalimin dhe shuarjen e zjarreve, si dhe mundësinë e vendosjes së rezervuarëve të ujit në disa lokacione.
- Pajisje me të paktën 10 automjete të përshtatshme terreni, shumica e të cilave duhet të jenë të përhershme në terren në zonën e mbrojtur. Prokurimi duhet të bëhet gradualisht gjatë një periudhe disavejeçare. Për mirëmbajtjen e tyre duhet të ndahen mjete të përshtatshme, por është i nevojshëm edhe rinovimi i rregullt i tyre dhe prokurimi i pajisjeve shtesë. Në këtë mënyrë, aktivitetet në terren për monitorimin e specieve dhe habitateve, zbatimin e mbrojtjes së drejtpërdrejtë të parkut, ruajtjen dhe mbrojtjen nga zjarri do të zhvillohen pa probleme. Disa automjete duhet të jenë në gjendje të përshtatshme me mbrojtjen nga zjarri.
- Pajisjet e tjera në terren përfshijnë: pajisje personale për shërbimin e sigurisë, uniforma për të gjithë punonjësit, pajisje të përshtatshme zjarrfikëse, kamera për monitorim të rregullt, drone me sensorë të veçantë për paralajmërimin e hershëm të zjarrit dhe softuer të ofruar për analizën e zjarrit, dylbi, teleskopë fiks vëzhgimi për

përdorim turistik , stacione matëse meteorologjike dhe të tjera të vogla që do të ishin të lehta për t'u mirëmbajtur etj.

6.2.3. Fondet dhe plani i financimit për zbatimin e planit të menaxhimit

Tabela e mëposhtme paraqet një vështrim të përgjithshëm të stafit të propozuar (në bazë të programeve, /nën-programeve dhe/veprimtarive të propozuara) dhe të pagave të tyre mujore, në bazë të supozimit që institucioni publik është i zhvilluar dhe është funksional:

Vështrim i përgjithshëm i shpenzimeve të rregullta operative:

Pozicionet në funksionet e rregullta	Vlera	Shpenzim i për njësi MKD	Shuma totale MKD / vit	Shpenzi met totale EUR /vit
Paga / anëtar i stafit x * muaj (900 EUR)	50	60,000	36,000,000	585,365
Hapësirëzyre (12m ²) për individ + PC + artikuj të ndryshëm. (300 EUR/muaj)	40	20,000	9,600,000	156,097
Automjete (600 EUR/muaj)	15	36,000	6,480,000	105,365
Uniforma + pajisje për roje pylli (30 EUR/muaj)	20	2,000	480,000	7,804
Shpenzime të tjera (3000 EUR/ muaj)	1	180,000	2,160,000	35,121
Shuma totale / vit			54,720,000	889,752

Vlerësimi i shpenzimeve për ekspertët e jashtëm:

Projekte me bashkëpunim të jashtëm	Nr. i Veprimtarive	Shpenzime t mesatare EUR/ vit	Shpenzimet tolale MKD / vit	Shpenzime totale EUR / vit
Projektetëprioritetit 1 me mbështetje të jashtme	35	15,000	32.287,500	525,000
Projekte të prioritetit 2 me mbështetje të jashtme	70	15,000	64.575,000	1,050,000
Projekte të prioritetit 3 me mbështetje të jashtme	25	15,000	23.062,500	375,000
Shuma totale / vit				1,950,000

Aktivitetet shtesë për të cilat nuk llogariten kosto, por që lidhen me detyrimet e parkut janë si më poshtë:

- shpenzimet për mirëmbajtjen e rrugëve lokale;
- mirëmbajtjen e shtigjeve malore etj. vende pikniku;
- kostot që lidhen me sigurinë e vizitorëve (ndërtimi i strehimoreve, mirëmbajtja e tyre dhe shpëtimi i vizitorëve);
- mbrojtjen dhe menaxhimin nga zjarri;
- menaxhimi i mbetjeve (veçanërisht mbetjet e ngurta në vendet më të vizituara turistike, vendosja e kontejnerëve me mbrojtje nga kafshët e egra).

Në mënyrë që të ofrojë akses adekuat për turistët dhe vizitorët në park, administratës shpesh do t'i duhet të përdorë një ekskavator për t'i pastruar ato. Gjithashtu, për mirëmbajtjen e shtigjeve të ecjes duhet kushtuar vëmendje blerjes së makinerive të rënda (traktor,

ekskavator etj.) ku do të kryheshin pastrime të rregullta, kositje, heqje bore etj. Nëse institucioni nuk ka makineritë e nevojshme të rënda, mund të merret me qira nëse është e nevojshme.

Infrastruktura ekzistuese e vizitorëve duhet të përmirësohet dhe mirëmbahet rregullisht. Ai përfshin strehë të ndryshme, kulla vrojtimi, stola, resorte etj., përgjatë shtigjeve malore dhe shtigjeve të çiklizmit si dhe vende të tjera për vizitorët.

Parku kombëtar duhet të ketë kufij të shënuar qartë dhe tabela informuese të vendosura në të gjitha pikat e hyrjes, një shpjegim të aktiviteteve të lejuara dhe të ndaluara sipas zonave si dhe një rrjet të shënuar shtigjesh për aktivitete të ndryshme.

Burimet të mundshme të financimit për funksionimin e Parkut Kombëtar:

- Fondet kombëtare (qeveria)
- Pagesat e shërbimeve të ekosistemeve: Tarifat e mbledhura nga përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore sipas Planit të menaxhimit si dhe tarifat nga subjektet që ofrojnë shërbime në territorin e PK (operatorët turistikë, hidrocentralet e vogla, linjat e rrymës elektrike, hotelet, operatorë turistikë, shërbimet e skive, etj.
- PONT
- Programi IPA i BE-së
- Programi ndërkufitar i BE-së
- GIZ
- GEF
- UNDP
- UNEP
- SIDA
- USAID
- Programi zviceran për bashkëpunim
- Donatorë të tjerë ndërkombëtarë
- Sponsorizimi nga sektori privat

6.3. Programi vjetor për mbrojtjen e natyrës

Programet vjetore duhet të përgatiten nga menaxhimi i Parkut Kombëtar.

6.4. Përgatitja e planit vijues të menaxhimit

Në pajtim me Ligjin për Mbrojtjen e Natyrës, pas periudhës së parë pesëvjeçare plani i menaxhimit do të rishikohet dhe rinovohet për periudhën vijuese.

7. Dokumentacioni / Shtojca

7.1. Pamjet në hartë në formatin GIS

7.2. Referencat

Melovski L., Jovanovska D. and Hristovski S. (2019): Landscape diversity in North Macedonia, Macedonian Journal of Ecology and Environment (<http://www.mjee.org.mk/>).

Strengthening the Capacities for implementation of Natura 2000 in Macedonia on central and local level (2016-2017). EU-IPA Project.

UNEP Regional Office in Vienna (2020): Valorization Study on Sharr Mountain.

Appleton, M.R. (2016). A Global Register of Competences for Protected Area Practitioners. Gland, Switzerland: IUCN

DEKONS-EMA Skopje. Socio-economic Study for the proposed protected area National Park Shar Mountains. 2020. Italian Ministry of Environment, land and sea project: "Support to the Western Balkan countries for the implementation of multilateral environmental agreements by strengthening the institutional framework and capacity building" and supported implementation through GEF/UNEP/MOEPP project "Achieving Biodiversity Conservation through Creation and Effective Management of Protected Areas and Mainstreaming Biodiversity into Land Use Planning".

UNEP Regional Office in Vienna. Shar Mountains Valorization Study, harmonized version. p. 688. 2020. GEF/UNEP/MOEPP project "Achieving Biodiversity Conservation through Creation and Effective Management of Protected Areas and Mainstreaming Biodiversity into Land Use Planning".

7.3. Lista e hidrocentraleve të vogla (statusi Janar 2021)

Dokument më vete: Shtojca 3 - 2020-12-20 Analiza e hidrocentraleve të vogla.pdf

7.4. Vlerësimi METT4

Dokument më vete: METT4MasterFile V4-1 PK Malet e Sharrit 2021-11-17.xlsm